Félix Guattari

ÜÇ EKOLOJİ

hil yayın

Félix Guattari

ÜÇ EKOLOJİ

Türkçesi: Ali Akay

hil yayın

ÖNSÖZ

Son yıllarda önem-kazanmaya başlayan ekolojik sorunun yalnızca çevre sorunu olarak tamırilanamayacağını vurgulayan Felix Guattari, yeşillerin örgütlenme biçiminde yeni yöntem deneylerinin başarısı üzerine siyasi yapılanmaya da öncelik vermenin yollarım aramayı önerir. Devletlerin, ülke bütünlüğünü koruma adı altında topraklarını, nükleer silahlarla donatmalarının "yıkım verici" sonuçlan üzerine düşünür ve "barış" için silahlanmanın mantığının eleştirir. Amaç ademi-merkeziyetçi bir yapılanmada "yeni özgürlük alanlarının" bulunmasıdır. Kapitalist/sosyalist devletler arasındaki "detant" siyaseti yeni bir yöntemin gerekliliğini iyice belirtmiştir. S.S.C.B, ve diğer Doğu Bloku ülkelerinin Batı'yı yakalama adı altında başlattıkları aşın sanayileşme siyasetinin sonucu felaketle sonuçlanmıştır: Çevre kirliliği bu ülkelerde önemli boyutlarda artmıştır. Aral gölü dünyanın en kirli alanı olmuştur vb. Üçüncü Dünya ülkeleri borç ödemek için çevreyi sanayi attiklanyla kirletmek zorunda kalmaktadırlar. Borç arttıkça, aynı oranda, çevre kirliliği de artmaktadır. Demek ki, çevre kirliliği başlı başına bir sorun olmaktan çok, sanayileşme, borçlanma, insanlar arasındaki sosyal ve sömürge ilişkileri ile eklemlenmektedir. Dünyanın değişimi sürecinde yeni teknolojiler bir yanda, sanayi toplumu tortulan diğer yanda, sosyal ilişkileri etkilemektedir. Dünyamızın geleceği kadar sosyal ekonomik ve siyasi seçenekler de *eko-sistem* üzerine etkili olacaktır. Alman kararların siyasi niteliği, kalkınma planlan ekoloji ile sosyalliğin birlikte düşünülmesinin zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Ekosistemin zayıflaması, bazı türlerin yok olmaya yüz tutması, çevre ile ekonomik-sosyal sistem arasındaki dengeyi ayarlamanın düşünülmesini zorunlu kılmaktadır.

Felix Guattari *Üç Ekoloji* kitabında hem çevre sorunlarını, hem sosyal, ekonomik, siyasi ve estetik sorunlarının birlikte düşünülmesi için çanların çalmaya başladığını belirtir. Evet, çevre kirlenmektedir, fakat kirlenen sadece çevre değildir. Gruplar arası mikro-ilişkilerden (aile, komşuluk, yardımseverlik vb.) makro-ilişkilere (devletler arası siyaset, milliyetler arası etnik çarpışmalar vb.) kadar

her şeyin yeniden düşünülmesi lazımdır.

Kâr amacıyla yürüyen ve bu yönde hızlanan kapitalist pazar ve sermaye akımı ilişkileri üzerine kurulu şirketlerin yanında, yardımseverlik ve dayanışma üzerine kurulu şirketlerin de sözkonusu olduğu dünyamızda pazar ekonomisinin diktatörlüğü sorgulanmalıdır. Biyosferdeki dengesizlikler ve ozon tabakasının delinmesi dünyamız için bir tehlike oluşturmaktadır; fakat Batı toplumlarının kendi içlerindeki fakir, evsiz barksızların sosyal durumları da sözkonusu olarak, ekolojik tartışma içine konulmalıdır. Geleceğe dair felaketlerle kafamız şişiriliyor, fakat aslında asıl felaket kapımızın önünde yatıyor Aptallaştıran bir iletişim sistemi, herşeyin yörüngesine girmiş bir şekilde dönüp durması öyle ki, felaketin bile sosyalliğin yörgüngesinde.oturmaya başlaması sorun haline gelmiştir, "Pazar ekonomisi" ideolojisi adı altında, insanlar çocuklaştınlmakta ve suça teşvik edilmektedirler. Gittikçe kaybolmaya yüz tutan tekillikler yeniden bulunmalıdır.

Üretim için üretim yapmak, "kâr" hadlerini zorlamak ve üretilen mallann "insaniliğini biryana bırakmak" moda haline girrhektedir. Nİetzsche'in "İnsanın ölümü" teması, insanlığın yok olması demek değildir, tersine insanın bir makina-oluşa girmesi demektir.

Medyalarca denetlenen sanayi sitemleri tekno-bilime bağlı kaldıklarında sonuç olarak ortaya çıkan ekosistemin yokedilmesiyle, bunu durduracak "zihinsel bir ekoloji" gerekmektedir. Ekosistem çevre ekolojisi teriminin yerini almalı ve sadece doğa kirlenmesi değil, her türlü vicdani, bilinç kirlenmesi önlenmelidir. Sanayi toplumlarıyla doğa, içinde oturulan ve "yaşanan" bir yer olmatan çok, üretilen, çalışılan bir nesne durumuna girmiştir. Teknik ve uygarlık bu doğayı işlevleştirip, bozmaktadırlar. Hegel'den beri doğaya karşı verilen diyalektik mücadele sonucundaki düşünce artık yerini adeta doğanın "intikamına" bırakmıştır. İnsanlar arası ilişkilerin doğayı değiştirebileceğini söylemiş olan Marx, sonunda doğanın yeniden canlanabileceğim düşünmüş müydü? Yoksa doğa kendini tekno-bilime karşı savunmaya mı başladı? Veya, Guattari'nin belirtmiş olduğu gibi, eko-. sanayi ile çevreyi kurmak (ilk iş olarak) ve korumak için eklemlenmeye mi girilmiştir? Guattari bir "savaş makinasından" bahseder; bu işsizlikle, sanayinin mahfedici yanlarıyla hava ve su kirliliğiyle, zehirli kimyasal maddelerle bozulan eko-sistemi düzeltmek için verilmekte

olan savaştır. Devletin dışında devlet tarafından kapılmadan, bürokratik engellere çarpmadan, herşeyi birbirinin içine karıştırıp, herşey aynı değerdedir demeden, çalışan ve bunlar bağdaşıklaştırılmadan (homojenleşünlmeden) verilmelidir bu savaş. Mikro-mücadelelerin ve mikro-moleküler değişimlerin (mütasyon) savaşıdır bu.

Ekoloji hem. bilimsel, hem de ekonomik ve sosyal ilişkileri içerir. "Dünya-Ekonomi" haline gelen sanayileşmiş kapitalizmin çevreyi ve sosyal dengeleri mahveden öğelerinin alarm zilleri çalmaktadır. Hem de yeni bir bireysel veya kollektif öznelselliğimizi içerir; bu ise yeni bir ahlakı (etik) geleneği gerekli kılar.

Haeckel 1869'da ekolojiyi "bilimsel olarak tanımlamıştır".[1] 20. yüzyılın ikinci yansından itibaren bilimsel ekolojistler dünyadaki ekosistemleri incelediler: Yeryüzündeki cemaatlerin, deniz altının, tatlı suların, gelişim evrelerini incelediler. Ve başgösteren değişiklikleri çözümlediler. Son 30 yıldır yenilik, bu bilimde, iki ayrı alanın ortak çıkarlarında belirdi: Biyosfer ve insan. Biyosferde başgösteren güncel zararlar (geo-iklimin değişimi, bunun mevsimleri üzerindeki etkisi, ozon tabakasındaki delik, nükleer kış görüntüsü, Çernobil vb.) James Lovelock'u bir hipoteze yöneltti: Bunun adına *"Gai'a"* hipotezi denir[2]. Biyosfer tamamında müthiş karmaşık ve kendi işleyen bir sistemdir. Bu sistemden dünya üzerindeki hayat kendi yaşam şartlarını oluşturmaya çalışmaktadır. Gai'a eski Yunanda ana-toprak tanrısının adıdır. Bu hipotezin doğruladığı gibi, eğer dünya üzerindeki hayat biyosfere bağlı değilse ve biyosfer dengesini atmosferdeki şartların ayarlanması tarafından düzenleniyorsa, insanlar kendi türlerinin yokoluşu pahasına akıllarına geleni yapabilirler mi? İnsanlık doğayı denetlemek için, bu güç istencinde nereye kadar gidebilir? Spinoza'nın beden için sormuş olduğu soruyu güncelleştirerek, doğa için sorabiliriz: "Doğa nereye kadar baskıya maruz kalabilir?"

İnsani ekoloji bu sorunlarla uğraşacaktır, çünkü insan ilişkilerinin de bir ekbsistemi vardır. Bu ilişkiler doğada biyo-kimyasal süreçlerin toplumlarla ortaya çıkan yaşamın kültürel süreçleriyle (akrabalık ilişkileri vb.) birbiri içine girmiştir. İnsanlar varolan en karmaşık ilişkileri temsil etmektedirler[3]. Varlığın "ortadaki hali"nin izdüşümü, Heidegger'in sorunsalı olarak bugün de geçerliliğini sürdürmektedir (Dağcın)*.

insan ekolojisi bu yüzden hem sosyal hem de biyolojik bütünlükleri ölçmek zorundadır. Buraya biyolojiyi, antropolojiyi, budun-bilimini (demografı), ekonomiyi, dilbilimim, sanatları, tarihi, dinleri ve siyaseti koymak mümkündür.

1935'de ekosistem terimi İngiliz botanikçi A. G. Tansley tarafından yeniden kullamlmıştır. Daha sonra 1969'de Kaliforniya'da, bilimsel ekoloji ve doğal çevrenin mahvolmasının yol açtığı bilinçlenıme arasında bir paralellik kuruldu (sadece yerel göllerin, akarsuların, kentlerin değil, aynı zamanda sağlığın, psişe'nin ve insanların akimin kötüye doğru gitmesi sorunsallaştırıldı). Böylece bilimsel ekolojiden ekolojik bilince doğru bir adım atılmış oldu.[5]

1960'h yıllarda ortaya çıkan bu ekolojik bilinç sadece "doğaya dönme" söylencesiyle kalmadı, kendilerini kırılmış, boyun eğmiş, ezilmiş olarak hisseden insanları da bu soyut ve yapay dünyadan uzaklaştırmaya ve "ilerleme" terimine karşı çıkmaya zorladı. Gitgide sanayileşen, bürokratikleşen, teknikleşen, kronometreleşen, kent ortamında gelişen (yol sorunu, su, elektrik, trafik sıkışıklığı) insanlar doğa özlemine, yeşilliğe doğru yönelmeye başladılar.

1970'li yıllara gelindiğindeyse, ilerleme üzerine kurulu sanayileşme mantığının dünyayı bir yıkıma doğru götürdüğü düşünülmeye başlandı. Sanayileşmenin, renkleri Kıyamet renkleriyle eş tutuldu. 1972 yılında Roma Klübü tarafından ısmarlanan *Meadows raporu* dünya çapındaki doğal tahribatın ortaya çıkmasında bir dönüm noktası oluşturdu[6].

Bu ekolojik bilinç bize şunları gösterdi: 1) Sosyal ve antropolojik bilincimizin çevre bilincimize eklemlenmesi; 2) Doğa fikrinin ekosistemde yer alması; 3) Biyosferin dünya çapındaki bilincimize olan etkisi[7].

Guattari ve Deleuze'ün *Kapitalizm ve Şizofreni*'de bahsettikleri hayvan-oluşlar bu bilincin ürünleridir. İkili kopmalar bunlardır. Orkidenin balansı-oluşu ve balansının orkide-oluşu; bu ikili oluş ancak ikisinin de değiştiği oranda mümkündür. Doğal-oluş doğayı taklit etmek değil, yaşamdan bir doğallık ortaya çıkarmaktır. Yaşama doğallığı katmaktır. Doğal olarak spor yapmak sporcu gibi giyinip, koşmak veya yürümek değildir. Yürümeyi günlük yaşama sokmaktır. Çevreyi kirletmeden, araba ekzoslarının modernliğinin dışında, işine

yürüyerek gitmektir. Bu sporcu gibi olmaktan farklıdır'.

Guattari'nin, tıpkı Baudrillard[10] gibi, söylemek istediği şey şudur: Bugün risklerle iç içe yaşıyoruz (ekolojik risk, iş kaybetme riski, borsa hisse senetlerinin düşme riski vb.). Hava kirliliği, ekolojik dengesizlik, ozon tabakası vb. ile korkutuluyoruz. Dergiler bu konuların kapak yapıp, satışlarını artttınyorlar. Güzel ama sosyal,'ekonomik (bunalım, işsizlik), tıbbi (Aides) alanlarda yaratılan ve bilhassa kiüe iletişim organlan, medyalarca, ortaya çıkanlan, panik siyasetiyle insanlar biyo-politika içinde denetlenirlerken, yeni bir terörle karşı karşıyalar: Bu en yüksek güvenlik adına yerleştirilen bir panik terörüdür. Felaket korkusu tellallan insanlann ne kadar korku ve kıyamet psikozunda yaşadıklannı gösteriyor: önemli olan sanayicinin veya bir siyasi danışmanın bir lafı üzerine dünya borsasının allak bullak olduğunun ortaya çıkması. Ekolojik zilmiyet "halkları işletme ve yönetme paniğinin" sona erdirilmesini de düşünmelidir.

öyleyse herşeyi yeniden düşünmeli, yeniden bulmalı ve kurmalıyız.

Ali Akay
Mart 1990

1 Yunancadaki oikos (ev oturulan yer) ve logos (söylem, bilim) sözcüklerinin tümü " evinbilimi" demektir.
2 James Lovelock, La terre est un être vivant. L'hypothèse Gaia, (Toprak canlı bir varlıktır, Gaia hipotezi). Le Rocher, Paris, 1986.
3 Jacques Robin, Le choix écologique contre la volonté de puissance Le Monde Diplomatique, Juillet 1989.
4 Martin Heidegger, questions I et JJ., éditions Gallimard 1938 et 1989 -
5 Edgar Morin, Pour une nouvelle conscience planétaire. Le Monde diplomatique, Octobre 1989
6 D. Meadows, Halte a la croissance, Fayard, Paris, 1972.
7 E. Morin, a.g.y.
8 Deleuze et Guattari, L'Anti-Oedipe (1972); MiUe Plateaux (1980), Editions de Minutit, Paris.
9 Sporcu gibi olmaya kalkan o dönemin A.B.D. Cumhurbaşkanı Carter'in kalp krizi dünya TV seyircileri tarafından seyredildi.
10 Jean Baudrillard, La Transparance du Mal, Galilée, Paris, 1990.

ÜÇ EKOLOJİ

Tıpkı ayrık otlarının bir ekolojisi olduğu gibi kötü fikirlerin de bir ekolojisi vardır."

GregoryBATESON[1]

Dünya gezegeni teknik-bilimsel şiddetli değişimler dolu bir döneme giriyor, buna karşılık eğer bir çözüm getirilmezse sonunda yeryüzünde yaşamın varolmasını tehdit edecek ekolojik dengesizliklerin görüngüsü doğmaktadır. Bu allak bullak olmaya paralel olarak kollektif ve bireysel insani yaşam biçimleri belli bir yozlaşmaya doğru ağır ağır ilerliyorlar. Aile şebekeleri asgariye iniyor, ev hayatı masmedyalarca kangrenleşiyorlar, hareketlerin standartlaşmasıyla aile ve evlilik hayatı sıkçasına "kemikleşiyor", komşuluk ilişkileri genelde en yoksun anlatıma indirilmiş durumda... ister bitkisel ister hayvansal ister kozmik olsun- geriye doğru sayan bir çocuksallaşma ve genel bir iç patlama hareketine bağlanan öznelseüiğin kendi dışarısı ile olan ilişkisidir bu. Başkasılık tüm pürüzünü kaybetmeye yönelmektedir, örneğin turizm aynı hareketlerin ve imgelerin özdeşliği ile sınırlanmaktadır.

Siyasi formasyonlar ve yürütme gücünün üstelemeleri kendi bulaşmalarında bu sorunsalı anlamaya mümkün değilmiş gibi gözükmektedirler. Toplumlarımızm doğal çevresini tehdit eden tehlikelerin en gözle görünenlerini, kısmi de, olsa yalan zamandaki bilinçlenmeye rağmen, sadece teknokratik bir perspektifte ve yalnızca sanayi zararlar alanında bunlara, genelde, yaklaşmakla yetinilinmektedir, halbuki sadece adına -ekozifî diyeceğim etiko-politik bir eklemlenme. Üç ekolojik kütük (sicil) arasındaki etiko-politik bir eylemlenme çevrenin, sosyal ilişkilerin ve insani öznelseüiğin bu sorularını doğru dürüst aydınlatabilmektedir.

Bundan böyle sözkonusu olan büyük ölçütde demografik çoğalmanın ve tekniko-bilimsel mütasyonlarin hızlanması bağlamında, bu dünyanın üzerinde yaşama biçimidir. Bilgisayar devrimiyle çoğalan makinasal emeğin sürekli gelişmesi yüzünden üretim güçleri gizil (potansiyel) insani eylemin zamanında daima büyüyen bir zamanı kullanılabilir kılmaktadır[2]. Ama hangi sonuca? işsizliğin, baskıcı bir

1 Vers l'écologie de l'esprit, tome n, Paris, Le Seuil 1980

2 Örneğin Fiat fabrikasında ücretli emek gücü son on yılda 140.000'den 60.000'nedüştüv halbuki üretkenlikte %75 artış gözüktü.

marjinalligin, yalnızlığın, eser ortaya çıkaramamanın, sıkıntının, bunalımın, nevrozun sonucunu mu yoksa, kültürün, yaratıcılığın, araştırmanın, çevreyi yeniden-yaratmanın, duyguların ve yaşam biçimlerinin zenginleştirilmesininkini mi? Gelişmiş dünyada olduğu gibi Üçüncü Dünyada da tıpkı dini entegrizmin görüngülerinin korkunç şiddetlenmesi örneğinde olduğu gibi arkalyemler üzerine kıvrılıp, bükülen veya yıkılan kollektif öznelselliğin tüm yüzeyidir.

Ekolojik bunalıma gerçek yanıt dünya düzeyinde ve gerçek bir sosyal, siyasi ve kültürel devrim oluşması şartıyla ve bunlann maddi ve manevi varlıkların üretiminin amaçlarını yeniden düzenlemeleri şartıyla mümkün olabilir. Bu devrim sadece büyük boyutlardaki gözle görülen güçleri kapsamakla kalmamalı ama aynı zamanda duyguların moleküler alanını da içine almalıdır. Bugün güç ilişkileri ve tek taraflı olarak kar ekonomisiyle yönlendirilen emeğin sosyal sonucu bizi saded&dramatik sapaklara götürmeyi becerebilmiştir. Üçüncü Dünya üzerindeağırlığın gösteren ekonomik himayenin saçmalığı ile bu açıklığa çıkmıştır. Bu ekonomik himaye etkisini sürdürdüğü bazı ülkeleri geri dönülmez ve salt bir fakirleşmeye doğru sürüklemektedir. Bu aynı şekilde risk taşıyan nükleer santrallann çoğaldığı ve tehlikelerini tıpkı Çernobil kazasında olduğu gibi, sonuçlarıyla tüm Avrupayı tehlike altına alan Fransa için de aynı şekilde belirgindir. Bunun anlaşılması için, en ufak teknik ve insani bir hatada, mekanik bir şekilde, kollektif bir yokoluşa sürükleyebilecek olan,, binlerce nükleer başlığın stoklanmasım söylemeye bile gerek yoktur. Bu örneklere göre insani eylemlerin değerlendirilmesinin biçimlerini sorguya koyan şu verileri bulmak mümkündür: *

1) Değerin tekil sistemlerini laminaryalaştıran ve bunları aynı eşdeğer içinde tutan dünyanın imparatorlukçu pazarı; maddi, kültürel mallar, doğal sitler vb.;

2) Sosyal ve uluslararası ilişkileri askeri ve polisiye makinanın emrine koyan bütünlük. Devletler bu ikili kıskaç içinde geleneksel düzenleyici rollerinin giuikçe zayıflamakta olduğunu ve git gide askeri-sanayi kompleklerini ve dünya pazarının kurumlarına bağlı bir servis haline girdiğini görüyorlar.

Bu konum öyle bir paradoks yaratıyor ki, tam Doğu-Batı çelişkisinin dünyayı etkilemekte olduğu zaman geride kalırken ve kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfırburjuvazi karşıtlığının hayalürününün gittikçe izdüşümüne girdiği sırada, bu konum ortaya çıkıyor. Bu acaba yeni çokkutuplu üç ekolojinin kazançlarının basit ve an bir şekilde eski sınıf mücadelelerinin ve onların gönderim mitlerinin yerini alması de-/ mek mi oluyor? Şüphesiz böyle bir yerine geçiş biçimi bu kadar mekanik olamaz. Ama butun yanında öyle gözüküyor ki, uluslararası ve ekonomik, sosyal bağlamların en uç karmaşasına ait olan bu konu-

mun gittikçe birinci plana doğru kaydığım görmek de mümkündür.
19. yüzyıldan miras kalan sınıf uyuşmazlıktan başlangıçta ikili öznelciliklerin bağdaşık alanlarını kurmaya yaradılar. Ardından 20. yüzyılın ikinci yansı şuasında, tüketim toplumu, Refah Devleti, medyalar... toplumu boyunca işçi öznelselliği an ve sert biçimde dağıldı. Hiyerarşiler ve dışlanmalar şimdiki kadar sert bir biçimde asla yaşanmamış olsa bile, aynı tip bir kapak ki, bu bir hayalürünttdür, tüm öznel konumlar üzerine yerleştirilmiştir. Ayni yaygın sosyal bağlılık duygusu eski sınıf bilinçlilerini kenara koydu. (Burada Müslüman Dünyada başgösterdiği gibi şiddetli bir şekilde bağdaşık öznelselik kutaplannın oluşmasını bir yana koyuyorum.) Diğer yandan, adlanna sosyalist denilen ülkeler Batı'nın "tekboyutlaşüran" değer yargılannı kendilerine çektiler. Komünist dünyanın yüzeydeki eski eşitlikçiliği, yerini masmedyacı birlikteliğe bırakmakta (aynı yerleşme-oturma, aynı modalar, aynı tip rock müziği, vb.).

Kuzey-Güney eksenine gelirsek, konumun belirgin bir şekilde iyiye doğru gitmesini hayal etmek güçleşti. Şüphesiz, vadeli olarak, agrobeslenme tekniklerinin gelişmesinin dünyadaki açlığın dramının teorik verilerce değiştirilmesini sağlayacak şeyleri düşünmek olanaklı olabilir. Ama alan üzerinde, bu arada, uluslararası yardımın bugünkü şekliyle düşünüldüğü gibi sürekli olarak bazı sorunlan çözeceğim düşünmek hayalürününden başka birşey olamaz. Uzun vadede sefalet, açlık ve ölüm yörelerinin gerçekleşûnlmesi bundan böyle Bütünleştirici Dünya Kapitalizminin canavarnmsı "simülasyon" (görüntü) sistemin devamlı bölümü haline geldi. En azından, Yeni Sanayi Güçlerinin ortaya çıkması Hong Kong, Tayvan, Güney Kore vb. gibi ülkeler üzerine yaslanmaktadır bu Bütünleştirci Dünya Kapitalizmi.

Gelişmiş ülkelerde, işsizliğin kronik plajlannda yerleşen ümitsizlikle ve gitgide daha genç bir kesimin, yaşlılann, değerkaybetmiş ve ülkesini terketmiş işçilerin marjinalleşmesiyle, bu aynı sosyal tansiyonun ve "simülasyonun" ilkelerini bulmak mümkün.

Böylece, nereye bakarsak bakalım hep bu zonklayan paradoksla karşı karşıyayız: Bir tarafta dünya gezegeni üzerinde sosyal olarak elzem eylemlerin yeniden dengelenmesini ve hakim ekolojik sorunsallan çözmeye potansiyel olarak imkânı olan bilimsel-teknik yeni olanakların sürekli gelişmesi ve diğer tarafta ise örgütlenmeyen sosyal güçler ve onları işbitirci bir amaca sokmaya yarayan oluşmakta olan öznel formasyonların beceriksizliği.

Buna rağmen öznesellikleri laminaryalaştıran vannyoğunluğun, çevrelerin en doruk noktasının artık bir çöküş dönemine girdiği de sorgulanabilir. Aşağı yukan heryerde tekillik haklarının kaynaklanmış bir durumda olduğu görülüyor; bu açıdan en belirgin işaretler, daha dün marjinal gibi duran milliyetçi hakların istenmesinin çoklaşmasında ve

-bunların git gide siyasi sahneyi işgal etmelerinde yatmaktadır. (Tıpkı Baltık ülkelerinde olduğu gibi Korsikada da otonomisi ve ekolojik hak iddia etmeleri ortaya çıkarabiliriz.) Bu zaman zarfında, milliyetçi sorunların yükselmesi, herhalde, Doğu-Batı ilişkilerini derinden derine etkiliyecektir ve özellikle, yansızlaşmış bir Doğu blokuna doğru giden bir ağırlık merkezi Avrupa'nın yeni şekillenmesini sağlayabilir. Geleneksel iki yönlü karşıtlıklar ki, banlar jeopolitik haritacılığı ve sosyal düşünceyi yönlendirmişlerdir, gittikçe yeni bir eğilime doğru gitmektedirler. Çatışmalar halen devamı etmektedir, fakat artık bunlar manikeist (iyi bir yanda kötü bir yanda) ideolojilerin bayrakları altında, tek tugay altında kalması mümkün olmayan çokkutuplu sistemleri harekete geçirmektedirler, örneğin eski Üçüncü Dünya ve Gelişmiş Dünya karşıtlığı her tarafta fire vermektedir. Bunu Yeni Sanayi Güçleriyle ki bunların üretimi Baü'nın eski sanayi bölgeleriyle karşılaştırılamayacak bale girmiştir, gördük; ama bu görüngü Baü'nın sanayileşmiş ülkelerinin kendi içlerinde bir çeşit Üçüncü Dünyaltlaşmayı da beraberinde getirmektedir, bu ülkeler ırkçılığı ve yabancı işçiler göreceli sorunlarını şiddetle arttırmaktadır. Yanılgıya düşmeyelim, Avrupa Topluluğunun ekonomik birliği üzerine yapılan kargaşalık Avrupa'nın birçok bölgesinin üçüncü-dünyalaşmasını frenleyemeyecektir.

Sınıfsal mücadeleye bir başka yatay uyuşmazlık da erkek/kadın uyuşmazlığıdır. Dünya çapında ^kadınların koşullarının iyileştiğini söylemek çok zordur. Tıpkı çocukların emeğinin sömürüsü gibi kadınların emeklerinin sömürüleri de 19. yüzyılın en kötü dönemleriyle kıyaslandığında büyük bir fark göstermeyecektir! Ve buna rağmen, bu son iki on yıl içinde yükselen bir öznel devrim kadın şartlarını çalıştırdı durdu. Çocuk aldırma ve korunma araçlarının ortaya konulmasıyla ilişkili olarak kadınların cinsel bağımsızlıkları ne kadar eşitsiz bir şekilde gelişmiş olsa da, dini entegrizmlerin yükselişi durumlarının küçükülmesini genelleştirmekten aladuranısa da Fernand Braudel'in kullandığı anlamda- uzun dönemli değişikliklerin varolduğunu gösteren belirtilerin düşünülmesi gerçekten yapılmaktadır (kadınların Devlet Başkanı olarak belirlenmesi, temsili makamlarda erkek-kadın arasındaki eşitliğin ileri sürülmesi vb.)

Masmedyalann'kollektif öznelselliklerinin üretimi tarafından akılca yönlendirilen, gitgide sabit bir yer edinemeyen bir yere konulan başat ekonomik ilişkilerin içinde boğulsa da, gençlik normalleştirilen öznelsellikkre göre kendi tekillik mesafelerini geliştirip durmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, rock kültürünün tamsnasyonel karakteri tamamen anlamlıdır, bu birçok gençlik kitlesine sözde-kültürel özdeşlik vererek, bir çeşit başlangıç kültü rolünü oynayarak, onlara varoluşçu alanları az da olsa oluşturturmaktadır.

Bu binparçaya ayrılma, merkezinden kopma, uzlaşmazlıkların çoğalması ve tekilleşme süreçlerinin bağlamında yeni ekolojik sorunsal başgöstermektedir. İyice anlaşalım, bunlar diğer moleküler kırılma çizgilerinin "başına geçici" olduklarını söylemek istemiyorum, ama onlar yataygeçişli (transversal) hale giren bir sorunsallaşmayı çağırdıklarını zannetmekteyim.

"Sosyalizmin vatanının" korunması veya sınıf mücadelesinin eski dönemlerindeki gibi, bir ideolojiyi tektaraflı olarak işleme sokmak imkansızsa eğer, bunun tersine yeni *ekozofik* göndermenin çok çeşitli alanlarda insani praxis'in yeniden düzenleme çizgilerinin belirlediğim göstermek kavranabilmektedir, Kollektif ve bireysel her düzeyde, gündelik yaşamı kapsadığı kadar demokrasinin yeniden icat edilmesini, şehircilik kadastrosunu, artistik yaratıcılığı, sporu, vb. de kapsayanlar için, her seferinde, söz konusu olan, ümitsizliğin ve sıkıntını adı olan masmedyacı bir fabrikalasmanınki yerine, kollektif ve/veya bireysel yeniden tekilleşmelerin yönünde giden bir öznelsellik düzenlemesi üzerine eğilmektir. Bu perspektif birleştirici unsurların tanımını tamamen dışlamaz tıpkı dünyada açlıkla mücadele, nükleer sanaüyeşmenin kör bir şekilde genişlemesi veya ormansızlaşmalara bir dur demek durumlarında olduğu gibi. Yalnızca, artık buralarda stereotipleşmiş, indirgenmiş, karizmatik liderlerin yükselmesini içeren ye daha tekil sorunsalları ortaya çıkaran şeyler sözkonusu olup, düzen cümlelerim iletemez duruma gelmişlerdir.

Buna benzer bir siyasi-etik, ırkçılığı, erkekyandaşlığı, modem olduğu söylenen bir şehircilik tarafından miras bırakılan felaketleri pazar sisteminden arındırılmış bir sanatçı yaratıcılığını, kendi sosyal arabulucularım yaratmaya kabil bir eğitimbilimini kateder durur. Sonuçta bu sorunsal yeni tarihi bağlamlarda insani varoluşunu üretimininkidir. Öyleyse sosyal ekozofi çiftlerin, ailenin, şehircilik bağlamının emeğin, vb. içinde yeni varoluş biçimlerini yaratmayı ve bunları değiştirmeye eğilimli özgül pratikleri geliştirmeyi içerir. Şüphesiz demografik özgüllüğün daha az olduğu ve sosyal bağların bugünkünden daha kuvvetli olduğu dönemlere ait eski formüllere geri dönmeyi düşünmek, bugün, imkansızdır. Ama sözkonusu olan kelimesi kelimesine grupta-varolmanın biçimlerinin bütününü yeniden yaratmak sözkonusu olacaktır. Ve bu sadece "iletişimsel" mücadelelerle değil, ama öznelselliğin tözüne yönelik varoluşçu değişinimlerle yapılacaktır. Bu alanda, genel tavsiyelere bağlanıp kalmayacağız, mümkün olduğu kadar kuramsal büyük düzeylerde olduğu kadar mikro-sosyal düzeylerde de deneysel yapılabilecek pratikler ortaya çıkarılmaya çalışılacak.

Kendi yönünde zihinsel ekozofi öznenin bedene olan, fanatizme, geçen zamana, yaşamın ve ölümün gizemlerine olan ilişkisi yemden bulunmaya doğru getirilecek. Yapılan kamu yoklamalarıyla ve reklam-

larla halkın fikrinin üzerinde oynanan yönlendirmelere, modanın uydumculuğuna, telematik ve masmedyatik tekboyutluluğa panzehirler aramaya doğru taşınacak. Artistin (sanatçının)kinden çok daima yaşı geçmiş bir bilimsellik ideali ile dolu "psy" profesyonellerininkini içeren yakınlaşma biçimi.

Bu alanlarda tarih adına altyapısal determinizmler adına daha hiçbir şey oynanmış vaziyette değil. Barbar bir patlamayı da dışlayamayız. Ve böyle bir ekozofik yeniden ele alış olmazsa (ekozofi'nin adına ne ad verilişe verilsin), ekolojinin ana üç cetvelinin yeniden eklemlenmesinin başarısızlığında, bu tehlikelerin yükselebileceğini ne yazık ki öngörmek zorudayız: Irkçılık tehlikesi, dini bağnazlık, milliyetçi ayrıklıkların reaksiyoner tarafı ağır basanlarının tehlikesi, çocukların çalıştırılıp emeklerinin sömürüsünün tehlikesi ve kadınların baskı altına alınması...

Şimdi, öznelsellik kavramı üzerine ekozofik bir perspektifin aşağı yukarı tüm bulaşmalarını daha yalandan incelemeye çalışalım,

özne kendi kendine olmaz; varolmak için düşünmek yeterli-değildir. Tıpkı Decsartes'in ortaya atmış olduğu gibi, çünkü bilincin dışında birçok değişik varolma şekilleri kendilerini ortaya koymaktadır, bunun yanında düşünce kendi kendisini yakalamaya çalışırken, tıpkı çılgın bir topaç gibi döndüğü de oluyor, varoluşun alanlarından hiçbir şeyi yakalayamadan, bu varoluşun alanları da, kendi taraflarında, kıtaların yüzeyinin altındaki tektonik plakalar gibi birbirlerinden türüyorlar. Belki de özneden bahsetmek yerine herbirinin kendi hesabına çalışan öznelselliğin bileşkelerinden bahsetmek daha yerinde olur. Bu da birey ile öznelselliğin arasındaki bağı zorunlu olarak yeniden-incelemeyi, en başında kavramları birbirlerinden ayırınayı gerektirecektir. Bu öznelsellik vektörleri zorunlu olarak, bireyden geçmemektedir Birey, aslında, kısan gruplarını, sosyo-ekonomik bütünlükleri, bilgisayarcı verili makinalan vb. içeren süreçlere göre "varış" noktasında bulunmaktadır. Böylece içsellik birbirlerine göre göreceli ba» ğımsız birçok bileşkenin kesiştiği noktada mı bulunmaktadır ve bu başanlmadığı zaman bunlar birbirlerine kesinlikle birleşmezler. Daha böyle bir kamu anlatmanın çok zor olduğunu biliyorum; özellikle kuşkunun ve güvensizliğin saltanat sürmeye devam ettiği bu dönemde, öznelselliğe özgü her türlü göndermeye karşı bir karşı çıkma ilkesinin olduğu zamanda. İster altyapının son kertede ilkselliği adına olsun, ister yapılar ve sistemler adına olsun, öznelselliğin iyi bir reklamı yok ve öznelsellikle ilgili olan herkes, ister pratikte isterse teoride olsun, buna kerpetenli elleriyle uzaktan genel bir şekilde, binlerce önleme sarılarak, sözde-bilimsel paradigmalardan çıkmamayı gözönünde bulundurarak, ve Özellikle "katı" bilimlerden alıntı yaparak yaklaşıyorlar Termodinamik, topoloji (ilingebilgisi), bilgi kuramı,

sistemler kuramı, dilbilimi vb. Herşey sanki bir bilimselimsi bir üstben psişik bütünlükleri duraganlaştırmak zorundaymış ve dışaait (dışa bağlı) koordoneler (koordinatlar) boyunca onları yakalamanın mümkün olduğunu zorlarmış gibi gelişmektedir. Bu tip koşullarda, beşeri ve sosyal bilimlerin kendi kendilerini öznelsellik süreçleri kendi kendilerinin konumunu verert, yaratıcı, içe bağlı bir şekilde geli-* şimci boyutlarını yakalayamamaya mahkum etmekte olduklarını gördüğümüzde şaşacak birşey yoktur. Ne olursa olsun etik ve estetik ilhamlarla oluşan yeni pardigmalar kurmak için bilimselimsi eğretilemelerden ve her türlü gönderme yapmalardan kurtulmak en acele çaba olmalıdır, zannediyorum. Zaten de, psişenin en mükemmel haritacıları veya başka türlü söylenmek istenirse en mükemmel psikanalistler Freud, Jung ve Lacan olmaktan çok Geothe, Proust, Joyse, Artaud ve Becket olmadılar mı? Bunlar arasında Freud, Jung ve Lacan'ın eserleri arasında ebedi kısım olanları en mükemmelleri değil midir? (örneğin Freud'ün "Tranmdeutung"u belki de modern harika bir roman olarak kabul edilebilir!)

Estetik yaratıcılık ve etik bulaşmalardan itibaren psikanalizi sorgu altına almamız görüngübilimsel çözümün yeniden saygınlığa kavuşturulmalını öngörmemektedir; görüngübilimsel çözümleme, bizim perspektifimizde, nesnelerini açıkniyeti bir saydamlığa göre küçültecek sistematik bir "indirgemecili" tarafından sakatlanmıştır. Benim açımdan, psişik bir olgunun kavranışı ona bedenini veren tıpkı fiili ve anlatım süreci gibi bir anlatım düzenlemesinden ayrı tutulamayacağım kabul ettim. Öznenin ve nesnenin kavranması arasında bir çeşit belirsizlik ilişkisi ortaya çıktı. Bunları birbirlerine eklemlemek için gönderim mitoslanyla, her çeşit rituelle, bilimsel olduğu söylenen betimlemelerle, yani her birinin söylemsel bir zekiliği, "ikinci" olarak kabul eden bir varetme, düzene sokmacı bir sahneye koymayı çerçeveleyecek bir sonucu olan şeylerdir, *sözde-anlattmsal* bir geri dönüş ekonomisi yapılabilir. Burada sözkonusu olan "geometri esprisi" ve "incelik esprisi" arasında Pascal'ın yaptığı ayrım değildir, ister kavramla, ister etkiyle, ister algılamayla olsun, sonuçta bü iki algılama biçimi (özneninki ve nesneninki) birbirlerini tamamen tamamlayıcıdırlar. Sözkonusu olan sonsuz bir çeşitliliklerin nakaratların ve ritimlerin uzantısı boyunca bir varoluş desteğinin tekrarım genişletmektir. Anlatım biçiminde olduğu kadar içerik biçiminde de ayırım karşıtlıklanmn oyununu yokeden bir söylemsizliğin taşıyıcılığını, böylece, söylem veya herhangi bir söylemsel zincir üstlenmiştir. Kollektif ve bireysel tarihseUiğin akışının tekil olaylarını belirleyen cisimsiz gönderim Evrenlerinin üretilmesi ve yeniden üretilmesi kofullarında geçerlidir ancak. Aynı şekilde başka devirlerde Yunan tiyatrosu, nazik şövalye aşkı veya şövalye romanı model olarak veya daha da doğrusu öznelsellik

biçimi olarak varlıklarım ortaya koymuşlardır, bugünse nevrozun, çocukluğun, cinselliğin varoluşun yüklenme şekillerini akla getiren Freudculüktür. öyleyse Freudcu olguya bir çizgi çekmek veya onu "aşmak" düşünülümez, ama pratiklerini ve kavramlarını yeniden başka bir yerde kullanmak üzere kollektif ve bireysel geçmişe bağlı tam bir öznelselliği yapısalcı-öncesi bağlarından koparmak için yeniden yönlendirmek olanaklıdır. Bundan böyle gündemde olan "ileriye dönük" ve "konstructivist" (yapıcı) gizil alanların ortaya çıkarılmasıdır. Hiçbir angajman onu ileriye doğru germediği zaman, bilinçdışı arkayik saplantılarına bağlı kalır. Bu varoluşçu gerilim insani ve gayri-insani zamanlamalar yoluyla işlem görecektir. Bu sonunculardan bilgisayar ve teknolojik devrimlerin hızlanmasına bağlı (işte bu şekilde gözlerimizin önünde olan bilgisayar tarafından eşlik edilen muhteşem bir öznelsellik durmaktadır) makinasal oluşumlar kadar kozmik, bitkisel ve hayvansal oluşumların genişlemesini ve hatta şu şekilde söylemek gerekirse, açılışını (katlanmanın açılışını) anlıyorum. Bütün bunlara, unutmadan, insan gruplarının ve bireylerin "uzaktan kumandasını" ve formasyonu yöneten sosyal sınıfları ve de kurumsal boyutları ekleyebiliriz.

Kısaca, psikanalizin mitik ve fantazmatik hatalarının oynanıp, yeniden oynanması gerekir, Fransız tipi bahçecilik gibi ekilip yetiştirilmemelidir. Ne yazık ki dünkü psikanalistlerden daha fazla olarak bugünküler adına bilinçdışının karmaşalarının "yapısallaştırılması" denilen şeyin arkasına saklanıp, ona bağlı kalmaktadırlar. Kuramsallaştırdıklan şeylerde, bu dayanılmaz bir dogmatizme ve kuruluğa gitmekte, pratikteyse müdahalelerinde bir fakirleşmeye ve hastalarının tekil başkalıklarında su geçirmez olarak kalan streotiplere yol açmaktadır.

Bu etik pradigmalan hatırlatırken sadece "psy"lerin operatörlerini değil, ama kollektif ve bireysel her türlü psişik bekimneye hitap edenlerin hepsinin (eğitim boyunca, sağlığın, kültürün, sporun, sanatın, medyaların, modanın vb.) gerekli "angajmanını" ve sorumluluğunun altını çizmek istiyorum. Bu operatörlerin yaptıkları gibi, bilimsel bir korpüsün ve bilinçdışının hüküm altına alınması üzerine kurulu aktanlabilinir bir yansızlığın arkasına saklanmak bir etik sorunu olarak kabul edilemez bir şeydir. Fiilen tüm "psy"ye ait bölgelerin hepsi estetik bölgelerin tam karşısında ve onların uzantısında yerleşir.

Estetik paradigmalar üzerine ısrar ederken, özellikle "psy" pratiklerinin kütüğünde herşeyin sıfırdan alınıp yeniden bulunması gereğini vurgulamak istiyorum, bu yapılmazsa süreçler ölümsel bir tekrara saplanıp kalacaklardır. Analizin yeniden ortaya atılmasından önce - örneğin şizoanaliz gibi- genel kurallarında ve onların yönetmeye bağlı olarak kollektif ve bireysel düzenlemeler kendi güncel ve bayağı

dengelerinden çok uzaklara doğru uzanıp potansiyel olarak gelişmeye kabildirler (yetkindirler). Onların analitik haritacılığı etkide bulundukları varolan Alanların tözünü aşmaktadırlar. Ayrıca, bu haritacılıkla, tıpkı resimde veya edebiyatta olduğu gibi, ki bunların alanlarında bir akademinin, bir konservatuarın, bir ekolün, bir grubun, otoritesini sağlayan kuramsal temellere dayalı olmak zorunda olmadan yaratmaya, başlatmaya, gelişmeye hakkı olan somut performanslar vardır, bunları daha ileriye doğru taşımak mümkün olabilir. Work in progress. Sistemist harekete ilişkin, psikanalitik dini kateşizme son. Bu perspektifte "psy" halkı sanat dünyasıyla çakışabilmek için öncelikle varoluş biçimindeki, dilindeki ve kafasının içinde taşıdığı beyaz önlükleri Çıkarmak zorundadır, (özdeşcesine aynı hakimin portresini yapmaktan başka birşey yapmayan Kafka'nın Dava'daki kahramanı Titorelli'nin dışında bir ressam sonsuzca dek aynı eseri tekrarlamak ülküsünü taşımaz). Aynı şekilde her sağlık sigortası, eğitim kurumu, her bireysel tedavi yöntemi kuramsal iskelelerini kurmak kadar pratiğini de geliştirmek gibi sürekli bir endişeye sahip olmalıdır.

Tuhafçasına, belki de "katı" bilimlerde öznelsellik süreçlerinin muhteşem ters çevrilmesin ummak doğru olacaktır, örneğin Prigogine ve Stenghers'in son kitabında söyledikleri gibi[3] geridönmezlik terimlerinin gelişiminin kuramsallaştmlması için kaçınılmaz olan "anlatıcı öğeyi" fiziğin içine yerleştirmeleri anlamlı değil midir? Bu bir yana, anlam üretici, imge, sözdizimi, yapay zeka üreten makinalar geliştikçe öznel anlatım sorunlarının gitgide sorun olacağını düşünüyorum. Üç ek sütuna yerleştirdiğim bireysel ve sosyal pratiklerin yeniden düzenlenmesi içinde aynı şeyi söylemek mümkün: Sosyal ekoloji, zihinsel ekoloji, çevre ekolojisi ve bütün bunlar bir ekozofinin estetik eliğinde mümkündür.

Kısaca, insanlığın sosyalliğe, psyşe'ye ve "doğa"ya olan bağlan gitgide bozulmaya yüz tutmuştur. Bunun nedeni sâdece nesnel kirliliklerin ve zararlannki değil, ama bu sorunlann tümü üzerine iktidarların ve bireylerin yazgıcı pasiflikleri ye vurdumduymazlıklandır. Felaketsel olsun veya olmasın, olumsuz gelişmeler olduklan gibi kabul edilmişlerdir. Yapısalcılık daha sonra post-modernlik somut mikro-politikalarda veya politikalarda dile getirilen insani müdahalelerin doğruluğunu bir yana atan bir dünyaya bizi alıştırdı. İdeolojilerin ölümüne ilişkin ve evrensel değerlere gerin dönüşe ait bu göreceli yıkım bana pek tatmin edici gibi görünmemektedir. Gerçekte, asıl kınanması gereken sosyal pratikler ve psikolojik pratikler kadar gerçeğin bazı bölümlerinin

3 Entre le temps et l'éternité, (Zaman ve edebüik arasında), Fayard, 1988, sf. 41,61,67.

kapatılmasının aldatıcı karakteri üzerine körelmedir. Eylemi psişe'den ve sosyalliğe çevreden ayrı tutmak doğru olmaz. Meydalarca gösterildiği gibi bu üç alanın harap hale gelmesini görmezlikten gelmek demokrasinin yıkıcı yansızlaştırmasına ve kamunun çocuksulaştmlmasına yandaşlık etmektedir. Özellikle televizyonun arıttığı bu dinginleştirici söylemin zehirinden kurtulabilmek için bizim üç ekolojik görüş açımızın oluturduğu birbiriyle yer değiştirilebilir üç gözlük camının arkasından dünyayı tanımlamak yerinde olacaktır.

Çernobil ve Aids bize birdenbire teknik-bilimsel iktidarların ne kadar sınırlı olduklarını ve doğanın bize sakladığı "manivelanın geri dönüşünü" gösterdi/Şüphesiz, bilimleri ve teknikleri daha insani amaçlan doğru yönlendirmek için, daha kollektif bir işletme ve işi ele alma gereklidir. Özellikle kâr ekonomisinin ilkeleri ile çalışan alanlardaki tehlikeleri önlemek ve gidişatı denetim altında almak için Devlet aygıüannm teknokratlarının eline körcesine bırakamayız kendimizi. Elbette ki, eski yaşam biçimlerini yeniden oluşturmak için geriye doğru dönmek istemek çok saçma olurdu. Asla ne insan emeği ne de binalann yapısı robotik ve bilgisayar devrimlerinden sonra genetik zekanın ortaya çıkmasından sonra ve pazarlann dünyasallaşmasından sonra, on yıl önce olduğu gibi olmayacakur. Paul Virilio tarafından incelenen kent merkezlerinin birbiriyle olan bağlan, iletişim ve taşımanın hızlarının gittikçe artması, aynı zamanda geridönülmez bir fiili durumu ortaya çıkarır ve herşeyden önce bu yeniden yönlendirilmelidir. Bir bakıma "bu fiili durumla" birlikte hareket etmesini öğrenmeliyiz. Ama bunu yapmak da *bugünün koşullarında* sosyal hareketlerin tümünü, yöntemlerin ve amaçlann yeniden ortaya çıkartılmasım içermektedir. Bu sorunsal sembolleştirmek için Alain Bombard'ın televizyonda iki su kabını gösterdiği programdaki deneyi hatırlatmakla yetinmek istiyorum: Kaplardan birinde kirli su, Marsilya limanından alınıp kaba konulmuş bir deniz suyu içinde canlı bir ahtapot ağır hareketleriyle duruyor, diğer kapta ise her türlü kirden arınmış temiz bir su. Yapımcı ahtapotu kirli sudan alıp temiz suyun bulunduğu kaba koyduğunda birkaç saniye içinde televizyon seyircileri hayvanın kıvnlıp büzüldüğünü, bitkin düştüğünü ve sonra da öldüğünü gördüler.

Her zamankinden daha fazla doğa kültürden ayn tutulamaz ve bireysel sosyal gönderim Evrenlerinin ve mekanosferin, ekosistemin aralarındaki gelgiüeri "yatay bir şekilde" düşünebilmeyi öğrenmeliyiz. Tıpkı büyüyen yosunlann korkunç varlıklannın Venedik denizkuağını istila ettikler gibi "dejere" sözcelemler ve imgelerle doluluğun televizyon ekranlannı doldurmalan gibi. Bu sefer sosyal ekolojiye ait bir çeşit yosun Donald Trump adlı bir kişinin New York'un, Atlantik City'nin tüm mahallelerini ele geçirmesine izin vermiştir. Bu kişi buralar! "yeniliyorum" diye kira fryaûannı yükseltmiş ve bu nedenle de

birçoğu "homeless" olmaya, evinden barkından olmaya mahkum olmuş binlerce fakir aileyi buraların dışına atmıştır. Bu çevre ekolojisinin ortaya çıkardığı ölü balıklarla eşdeğerdedir. Aynca, iklimin, bağdaşıklık korunmasının, evinin, halklarının kültürel dokusunu sürekli bir şekilde etkileyen Üçüncü Dünyanın vahşi yersiz-yurdsuzlaşurılmasmdan da bahsetmek lazımdır. Bir başka sosyal ekolojik, yıkım: 19. yüzyıldakinden daha vahim bir duruma giren çocuklann emeğinin sömürüsü! Bizi sürekli kendi kendini yıkıma doğru sürükleyen felaketleri ortaya çıkaran bu tip konumları denetim altına almak için nasıl davranmalıyız? Zihinlerin temel değişimini çağıran bu görüngüler üzerine uluslararası örgütlerin pek müdahalesi olamamaktadır. Bir zamanlar sendikaların ve sol partilerin şeflerinin uğraştıklan bu sorunlarla artık sadece insani yardım cemiyetleri meşgul olmakta ve uluslararası dayanışma başarılı olamamaktadır. Diğer yandan, marksist söylem değerini kaybetmiştir. (Ama çok büyük bir değere sahip olan Marx'in metinleri değil.) Ve şu anda geçirmekte olduğumuz gibi asla bu kadar kabusvari olmamış, imkanlı bir şekilde tarihten çıkmak yolunu aydınlatan kurumsal göndermeleri yeniden kurmak sosyal özgürlüğün öncü kahramanlarına kalmıştır. Türlerin yokolmalan değil, aynı zananda sözüklerin tümcelerin ve insani dayanışmanın hareketlerinin bile yok olduğunu görüyoruz. Yabancı işçilerden, "marjinalleşmişlerden", işsizlerden meydana gelen yeni proleterlerin ve kadınlann özgürlük mücadeleleri sessiz bir kapak tarafından örtülsünler diye herşey bu şekilde düzenlenmiştir.

Sözde-bilimsel paradigmalarının, haritacı nirengi noktalaman yerleşme birimlerinde üç ekolojinin aynksılaşması bu kadar önemliyse bu sadece kabul edilen bütünlerin karmaşasının derecesi yüzünden değil, ama daha temelden dinleyici ve konuşmacılar arasındaki günlük iletişimi yönlendiren *farklılık mantığının* işin içine girdiğinden dolayı ve bu şekilde anlam alanlarının **içice** geçmiş belirsiz kutularından ve söylemsel bütünlüklerin anlaşılırlığı yüzündendir. Geridömez müddetleri ileri süren ve kendi kendine gönderimde bulunan varoluşçu düzenlemelere uygulanan bu şiddeüer mantığı sadece bütünleşen bedenlerden oluşan insan öznelerini kapsamakla kalmaz, ama manzaralan, sanatlan, kurumsal nesneleri (özne-gruplan), Winnicott'un anladığı anlamda gelipgeçici nesneleri, psikanalitik anlamda kısmi nesneleri de kapsar. Halbuki söylemsel bütünlüklerin mantığı ekolojik olan şeyi, şiddeüerin mantığını ve kendi nesnelerini çevrelediğini savunur ve gelişen süreçlerin şiddetini, eylemini ele alır. Burada sisteme veya yapıya karşı ortaya çıkarttığım süreç hem yersiz-yurdsuzlaşmayı, kendi kendilerini tanımlamayı, hem de oluşmakta olan varoluşçu nişanlamadır.

"Varlığın ortaya çıkması"nın bu süreçleri totalizan kısırlıklardan ko-

paran anlatım sal bütünlüklerin bazılarını ilgilendirmektedir ve bunlar kendi hesaplarına çalışmaya koyulmuşlardır. Sttreçsel kaçış çizgisinin, varoluşçu belirtileri adına ortaya çıkmak için kendi gönderim bütünlüklerini büyülemektedirler.

Her kısmi varoluşçu odakta, ekolojik *prcms'ler* tekilliğin ve öznelseiliğin potansiyel vektörlerini bulmaya çalışacaklardır. Genelde şeylerin "normal" düzeninde, çelişki verici bir tekrarı, başka varoluşsal şekilleri yeniden oluşturmak amacıyla başka şiddetleri çağıran yoğun bir veriyi ortaya koymaktır sözkonusu olan. Cisimsizleşmiş varoluşçu maddeler olarak yapıtlaştırmak için bu başkaldıran vektörler belirtme ve anlamlandırma işlevlerinden göreceli olarak kopardırlar. Ama anlamın askıya alınmasının dayanıklılığının ölçülmesinin herbiri bir risk taşır. Bu öznelsellik düzenini yıkıma uğratan çok hızlı bir yersiz-yurdsuzlaşmadır (örneğin 1980'lerin başında italya'da oluşan sosyal hareketin' içten patlaması). Tersine, yumuşak bir yersiz-yurduzlaşurma düzenleri yapıcı bir süreç biçiminde geliştirebilir. Burada tüm ekolojik *praas'in* kalbini buluruz: anlamsız (A-signifiante) kopmalar, varoluşçu tezgenler (katalizörler) elle tutulacak kadar yalandırlar; onlara anlatımsal bir destek sağlayan anlaüm düzenlemesinin yokluğunda pasif kalırlar ve tüm dayanıklılıklarını kaybetmek tehlikesini taşırlar, (bu tarafta yürek darlığının köklerini, suçluluk duygusunu ve genelde psikopatalojik her türlü yinelemeyi bulmak mümkündür). Sttreçsel Düzenlemelerin figüründe anlamsız anlatımsal bir kopma yaratıcı bir tekrarı çağırır; bu cisimsiz nesneleri, soyut makinaleri ve değer evrenlerini ortaya çıkarır. Bunlar ise sanki hep "orada varmışlar" gibi durup, aslında onları ortaya çıkaran varoluşçu olayın etkisine tamamen bağlıdırlar.

Diğer yanda, bu varoluşa değgin tezgensel (katalitik) parçalar anlam ve belirtme taşıyıcıları olarak varlıklarını sürdürebilirler. İşte, mesela, şiirsel bir metnin iki anlamlılığı buradan gelir; bu bir yandan bir mesajı iletebilir, diğer yandan ise içerik ve anlatımın aşın süslü anlatımının üzerinde işlev görmekte olan göndergeyi belirtir. Proust bu varoluşa değgin nakaraüann, öznelsellik tezgeninin odağı olarak, incelemesini yapmıştır. (Vinteuü'Un "küçük cümlesi", Martinville'in çanının hareketi, madlenin tadı vb.) Burada altı çizilmesi gerekli olan bu varoluşa değgin nakaratlannın sadece edebiyatı ve sanatı içermediğidir. Ne zaman varoluşçu bir alanın ortaya çıkması sözkonusu olursa o zaman bu ekolojinin günlük hayattaki yerini ve sosyal yaşamın içindeki katmanlardaki konumunu buluruz. Bu alanların hayal edilemeyecek kadar yersiz-yurdsuzlaşabileceğini de eklemeyi unutmayalım. (Gökvari bir Küdus kentinde iyi ve kötüye ait bir sorunsalda, etik-politik bir angajmanda vb. cisimleşebilir.) Bu varoluşa değgin çizgiler arasında tek ortak nokta seri halindeki bütünleri yeniden

tekilleştirmesi veya tekil varoluşların üretimini desteklemezdir.
Heryerde ve her zaman din ve sanat "varoluşsal" anlamlanıl, bazı kesintilerinin göze alınması üzerine kurulmuş varoluşçu haritacıların sığmağı olmuştur; fakat maddi ve manevi malların üretimini şiddetlendirerek, grubun ve bireylerin varoluşçu alanlarının dayanıklılıklan pahasına, zamanımız gittikçe boş ve saçmalamaya yüz tutan öznelsellikte büyük bir boşluk yarattı. Kültürel ve sosyal ilerlemelerin gelişmesi ve bilimsel-teknik köklerin büyümesi arasında sebep/neden ilişkisi bulunmamakla beraber, sosyal düzenlerin geleneksel işlemlerine geri dönülemez bir bozulmaya katılamaktayız. Yapay bile olsa, böyle bir görüngü karşısında, geriye dönmeyi hedeflemek, atalanmızm yaşayış tarzlannın yeniden-oluşturulması, kapitalist oluşumların en modernlerinin kendilerince yapmak istedikleri şeydir, örneğin, bazı hiyerarşik yapılar işlevsel kapasitelerini bir bakıma kaybedip (özellikle, yeni iletişim araçları ve bilgisayarlı istişare araçlan), sadece hakim gruplar değil, ama daha aşağı düzeydeküer, tıpkı Japonya'da ortaya çıktığı gibi, dini bir sofuluğa varan hayalgücüne dayalı bir ttstyatmmm nesnesi olmaktadırlar. Aynı fikir sırasını takip ettiğinizde yaşlılara, gençlere, kadınlara, göçmen işçilere karşı ayrılıkçı tutumlann kuvvetlendiğini izliyoruz. Adına öznel tutuculuk diyebileceğimiz, böyle bir yükselme sadece sosyal başlanın güçlenmesine bağlanamaz; aynı zamanda tüm sosyal aktörleri içeren varoluşçu bir büzülmeye de bağlıdır. Bütünleşmiş Dünya Kapitalizmi (B.D.K;) olarak nitelemekteki tercihimin nedeni endüstri-sonrası kapitalizminin hizmet ve mal üretimi yapılannın erkini ve odaklannı medyalar üzerindeki etkisiyle, reklam ve kamuoyu yoklamalanyla özellikle gittikçe daha ademi-merkeziyetçi yerlere, anlam, sözdizimi, Öznelsellik üretimi yapılanıra doğru kaydırmasmdandır.

Burada öyle bir gelişme vardır ki, kapitalizm-öncesi oluşumlann ne olduğunu düşünmeye itiyor bizi; çünkü onlarda da gerek işçi sınıfında, gerekse seçkinlerin sırasında öznel iktidan kapitalistleştirerek böyle bir bulaşıkçılıktan yoksun kalmamışlardır. Herşeye rağmen bu bulaşıkçılık daha tamamen gerçek önemini işçi hareketinin kuramcılarının yeteri kadar hoşlanacaklan kadar göstermedi.
Boktanlığın üzerinde oturan anlambilimsel araçlann dört esas rejimini toparlamayı öneriyorum:
-Ekonomik anlambilimler (para araçlan, finans, işletme ve karar...)
-Hukuki anlambilimler (mülkiyet, yasaluk ve değişik kurallar)
-Bilim ve teknik anlambilimler (planlar, diyagramlar, programlar, araştırmalar, incelemeler...)
-öznelsellik anlambilimleri k i, bazdan önceden sıraladıklarımızla kesişmektedir, fakat bunlara daha nicelerini ekleyebiliriz örneğin şehirciliğe, mimariye, kollektif ekiplere ait olanlan vb.

Bu anlambilimsel rejimler arasında nedensel bir hiyerarşi kurmayı amaçlayan modellerin gerçekle gitgide bağlarının kopmakta olduklarını kabul etmek zorundayız, örneğin gitgide ekonomik anlambilimlerinin ve maddi malların üretimine yüklenen anlambilimlerinin marksizmin düşünmüş olduğu gibi, ideolojik ve hukuki anlambilimlerine nazaran altyapısal bir konum işgal ettiklerini söylemek imkansızlaşmaktadır. Şimdi, Bütünleşmiş Dünya Kapitalizminin nesnesi tek taraflıdır: Üretken-ekonomik-öznel. Ve eski skolastik kategorilere dönmeye kalkarsak, onun hem maddi, biçimsel ve son, hem de etkileyici nedenlerle neticelendiğini söyleyebiliriz.

Sosyal ve zihinsel ekolojinin karşılaşacağı analitik anahtar sorunlardan biri ezilenler tarafından ortaya çıkarılacak bir baskıcı iktidar olacaktır. Burada karşılaşılacak olan en önemli zorluk sendika ve partilerin genel ilkede işçilerin ve ezilenlerin amaçlan için mücadele ettikleri halde kendi içlerinde yaratıcı anlatımsal her türlü özgürlüğü kendi saflannda yokeden aynı patojen modelleri yeniden üretmesi olacaktır.

Belki de işçi hareketinin dolaşım, dağılım ve iletişim ve kadrolaşma eylemlerinin ekonomik-ekolojik vektörleri aynı plan üzerinde artıdeğer üretimi, maddi araçlann üretiminin dolaysız olarak emeğe geçmesini öngören görüş açısında, hâlâ önemli bir müddetin geçmesini beklemek gerekli olacaktır. Bu bakımdan dogmatik bir yanılgı, son birkaç on yıllık zamanda anti-kapitalist özgürlük hareketlerinin doğasını derinden değiştiren ve yaralayan bir korporatizm ve işçilik taraftan bazı kuramcüarca savunuldu durdu.

Ümit ederiz ki, burada anımsatılan üç tip ekolojik *praxis'm* gelişmesi, en yakın zamanda özgürlük mücadelesinin neticelerini yeniden düzenleyip, çerçevelesin. Ve temenni ederiz ki, yeni "verilerin" bağlamında, sermaye ile insan eylemi arasındaki ilişki feminist, anti-ırkçı, ekolojik bilinçlenmeler en önemli hedef olarak öznelsellik üretim biçimlerini seçmiş olsunlar, yani tannnanın, kültürün, duygusallığın ve sosyalliğin manevi değerler sistemine bağlı olup, şimdiden sonra yeni üretken düzenlemelerin kökünde bulunsunlar.

Sosyal ekoloji sosyalliğin her düzeyinde insani ilişkilerin yeniden kurulabilmesi için çalışmak zorundadır. Kapitalist iktidann yerini değiştirdiği, yersiz-yurdsuzlaşığı, hem genişleyerek hem de etkisini dünyanın hem kültürel, hem ekonomik ve sosyal yaşamın tümüne yayıldığını ve ayrıca "niyetinin" en bilinçdışı öznel katmanlan düzeyine sızarak, sürdürdüğünü asla unutmamak gerek. Bunu yaparken, geleneksel politikalar ve sendikal pratiklerle ona dışarıdan karşı çıkmayı savunmak imkansız olmuştur. Etkileriyle mücadeleyi zihinsel ekolojik alanda, bireysel günlük yaşamda, ev ve aile hayatında, komşuluk ilişkilerinde, yaratıcılıkta ve kişisel etik (ahlak) alanında

sürdürmek zorunlu hale girmiştir. Aptallaştıncı ve çocuklaştıncı bir konsensüsü (hem fikir olmayı) aramaktan çok gelecekte varlığın tekil üretimini ve başka *fikirli olmayı* beslemek gerekecektir. Her boyda ve her tabiattaki yaratanlarca doğrulanan kapitalistik öznelsellik her türlü kamu fikrini rahatsız ederek veya bozarak, her olayın varlığına karşı korunacak bir şekle bürünmüştür. Bu kapitalistik öznelsellikçe her tekillik ya kaçınılacak ya da uzmanlaşmış kadrolar ve ekiplerce ele alınacak birşey olmalıdır. Böylece kapitalistik öznelsellik çocukluğun, sevginin, sanatın dünyasını olduğu kadar evrende kaybolmuş duyguların ölümün, acının, deliliğin ve sıkıntının düzenini de işletmesini bilir.

Adına *kişisellik-altı* (infra-personelle) denmesi gereken, en kişisel varoluşçu verilerden itibaren, B.D.K. ırka, milliyete, profesyonel işe, spor yarışmalarına, hakim erkeksiliğe, masmedyatik (iletişimsel) yıldız (star) sistemine kanca takarak, toptan öznel kaüşmaçların oluşturur.

Tekerlemeleri yansızlaştırmak ve denetlemek için varoluşçu tekerlemelerin en fazlasının üzerinde iktidarın garantiye alan kapitalistik öznelsellik sahte kollektif bir sonsuzluk duygusunda sarhoş olur, kendi kendine anestezi yapar.

Bana öyle geliyor ki, bu ayrışık ye birbirine dolaşmış cephelerin tümünün üzerinde yeni ekolojik pratikler eklemlenmeli, amaçlan bastırılmış, kendi ekseni etrafında dönüp dolaşan, tek kalan tekillikleri süreçli olarak aktif kılmak lazımdır. (Örneğin: Genel işleyişi **tekelleştirmeyi** içeren Freinet ekolünün ilkelerinin uygulandığı bir eğitim sınıfı, kooperatif sistem, değerlendirme toplantılan, günlük, öğrencilere bireysel veya gruplaşarak örgütlenme özgürlüğünün verilmesi vb.).

Bu perspektifte, normlann dışındaki belirtileri ve kazalan öznelselliğin gizli (potansiyel) emek göstergeleri olarak kabul etmek gereklidir. Böylece, mikro-politik ve mikro-sosyal yeni pratiklerin, yeni dayanışmak™, bilinçdışının analitik oluşumlannın yeni pratiklerine ve yeni estetik pratiklere bağlı olarak yeni bir tatlılığın kendi kendine örgütlenmesi bana çok önemliymiş gibi geliyor. Bence, politik ve sosyal pratiklerin ayaklan üzerine düşmesi için tek çıkar yol budur; demek istiyorum ki, kapitalistik göstergebilimi Evreninin sürekli yeniden dengeye girmesini sağlamak için çırpınmadan, bu politik ve sosyal pratiklerin insanlık için çalışması gerekir. Büyük çaptaki mücadelelerin ekolojik praxis ve arzunun mikro-politikasıyla zorunlu olarak uyum içinde olmadığını söyleyerek bana karşı çıkılabilir. Ama zaten sorun da burada yatmaktadır. Pratiğin çeşitli düzeyleri bağdaşıklaşmak zorunda değildir, birbirleriyle aşkın bir şekilde dikilmiş durumda kalmak zorunda değillerdir, fakat ayrışık bir doğuş (heterogenese)

sürecinde onları angaje etmek yerinde olacaktır. Feministler asla bir kadın-oluş sürecinde bu kadar içldnleşememişlerdir ve onlardan göçmen işçilere, varlıklarına yapışan kültürel çizgilere veya kendi milliyetlerine bağlılıklarına sırt çevirmeleri istenmeyecektir. Başka vatandaşlık sözleşmeleri bulunmaya çalışdırken özel kültürlerin gelişmesine yer verilmeli. Tekilliği, ayrıksılığı, enderliği mümkün olduğu, kadar az ağırlıklı devletçi bir düzenle beraber tutmak yerinde olur.

Eko-lojik, marksist ve hegelci diyalektiklerin yapmak istedikleri gibi zıtıkları "çözmeye" çalışmaz, özellikle sosyal ekolojide hepsinin ortak bir amacı güttüğü ve tıpkı "küçücük askerler gibi" hareket ettikleri mücadele zamanlan hep varolacaktır- demek istiyorum ki, tıpkı hakiki militanlar gibi, ama buna koşut olarak, kollektif ve bireysel öznelselliklerin "kafalarını yeniden ele alacakları" ve orada önemli olanın olduğu gibi yaratıcılığın gelişmesi olacağı, ortak sonuçlardan endişe etmeyecekleri yeniden tekilkşme müddetleri hep varolacaktır. Bu yeni ekozofik mantık, altını çiziyorum, kaza ile ortaya çıkan bir aynntının ortaya çıkmasından itibaren eserini yeni baştan ele alabilecek, veya kaza ile ortaya çıkan bir olayın aniden başta öngörülen projeden saptınhp, bu şekilde, daha garantili eski persrjektiflerden yola çıkarak eserinde değişiklik yapacak bir sanatçımnkiyle aynı aileden gelmektedir. Bir atasözü "istisnanın kaideyi bozmayacağını" söyler, ama bu istisnayı yeniden de yaratabilir veya onu bükebilir de. Bence, bugünkü durumuyla çevre ekolojisi burada Öngördüğüm genelleşmiş ekolojinin ön biçimini, başlangıcım oluşturmaktan başka birşey yapmamaktadır. Bunun amacı kendi psişesini üstlenme biçimini ve sosyal mücadeleleri radikal olarak merkez dışına kaydırmakür, Günümüzdeki ekolojik eylemlerin şüphesiz kendilerine göre başarılan vardır; ama gerçekte, toptan ekozofik sorunun o kadar önemli olduğunu düşünüyorum ki, bazdan tüm politik angajmanlara, red tavrını takınanlara, bazı folklorik ve arkaik akımlara bırakılamaz. Ekolojinin yananlanının, spesyalistlerin veya doğa hayranı küçük bir azınlığın imgesine bıramaktan vazgeçmesi lazımdır. Bu yan anlam tüm kapitalistik iktidarlann oluşumunu ve tüm öznelsellikleri sorgular; bunlann geçmiş olan on yıl boyunca görülmüş olduğu gibi, bu yanlannı sürdürüp götürmeye artık imkanlan kalmamıştır.

Güncel, ekonomik ve finansiyel sürekli bunalım sosyal statu quo (denge)nin ve ona yol açan masmedyatik imgelemin önemli tersyüz olmalarına yol açabileceği gibi, emeğin esnekliği, düzenden çıkması vb. gibi neo-liberalizme ait ve neo-liberalizmce yönlendirilen bazı temalar da ona tamamen sut çevirebilirler.

Üzerinde durmaya devam ediyorum, bu seçenek sadece devletçi bürokratik, eski himayecilere gözü kapalı bir sabit fikir, veya "Yup-

pi'lerin ideolojisine terk edilmiş, kinik, ümütsiz, genelleşmiş bir *Welfare* (Refah) değildir. Herşey güncel teknolojik devrimlerce ortaya çıkanlan üretkenlik kazançlannın logaritmik büyüyen bir eğri üzerinde kayda geçerek ilerleyeceğini düşündürmektedir. Bundan böyle, soru yeni ekolojik gerçekleştiricilerin ve yeni ekozofik anlatım düzenlemelerinin B.D.K.'ninkinden daha az saçma, daha çıkar yollara doğru yönelip yönlenmeyeceğini bilmekten geçmektedir.

Bu üç ekolojiye ortak olan ilke, öyleyse, varolan ve bizim karşılatığımız Alanlann kendisirideymiş gibi, kendi üzerine kapalı olmayıp, kendi için geçici, biten, bitirilmiş, tekil, tekilleşmiş, ölümsel ve katmanlaşmış yinelemelere göre çatallaşabilen veya "oturulabilinir" kılınmaya, insani bir projeyle müsait praxislerden itibaren ^üreçsel bir açılma içinde olandır. Praxis'in açılımı bu "eko" sanatının tözünü içerir; eko sanaümn tözü varolan Alanlann[4] evriUeştirme biçiminin ttV* münü tüketir; bunlar varlığın en samimi biçimlerini, bedeni, çevreyi veya budunlara izafî bağlamsal büyük bütünleri veya hatta insanlığın genel haklarını kapsarlar. Böyle olmakla beraber, praxis'lere rehberlik etmek için evrensel kurallar dikmeyi söylemek istemediğimizi belirtmeliyiz, tersine ekozofik düzeyler arasında ilkesel zıtlıklan \eya tercih edilirse, üç ekolojik vizyondan burada sözkonusu olan Üç aynm gözeten mercektir. Zihinsel ekolojiye ait özgün ilke varolan Alanlann kenarında, Freud'ün "ilk süreç" olarak betimlediği şeyi anımsayarak kişilik-öncesi ve nesnellik-öncesi bir rhantık ortaya çıkar. Bu mantığın adına "dışlanan üçüncülerin manüğı" denebilir, burada siyah ve beyaz birbirlerinden aynlmazlar; güzel çirkinle, dışansı içerisiyle, "iyi nesne" kötüsüyle beraberdir...

Fantazmanın ekolojisinin özel durumunda, haritasal olarak ortaya çıkanlan her denemede elde tutulan tekil anlatımın veya daha doğrusu tekUeşme dayanağının şekil almasıdır.

Gregory Batesort çok net olarak "fikirlerin ekolojisi" adını koyduğu şeyin bireylerin psikolojik alanını çevreleyemeyeceğini, fakat buna iştirak eden bireylerle zihnin sınırlarının kesişmediği "tin" sistemleri olarak örgütlendiğini belirtti[5]. Ama anlatımdan ve eylemden adına bağlam dediği ekolojik âlt-sistemlerin basit tasımlan yaptığında, Bateson'u izlemekten vazgeçeceğiz. Bana göre, varolan "bağlam" kavramının ortaya çıkarttığı şey daima bir praxis olmuştur. Bu sistem yapan bir bahaneden kopmayı sağlar. Verilen bir düzeyde anlatım bileşkelerini yerleştirmek için bütünsel bir hiyerarşi yoktur. Bu anlatım bileşkeleri aynşık öğelerden oluşurlar, herbiri bir dünyanın öbü-

4 "Eko"nun kökü Yunancadaki anlamında anlaşılmalı: Oıkos, yani ev, evcil eşya, oturma yeri, doğal ortam.

5 Vers l'ecologie de l'esprit (Tinlerin ekolojisine doğru), op.ct. cüt H, sf. 93-94.

rüne nazaran oluşum eşiklerinde ortak ayak diremelerine ve istikrara sahiptir. Bu billurlaşmanın gerçekleştiricileri Schegel'in sanat eserine benzetmiş olduğu anlamsız söylemsel' zincirlerin parçalarıdırlar. (Tıpkı küçükcUk bir "sanat eserinde olduğu gibi, tıpkı bir kirpinin yaptığı gibi, çevresini saran dünyadan ayrılıp, kendi içine kapanmalıdır")^-

Her zaman ve her yerde, zihinsel ekolojinin sorusu kollektif veya bireysel düzende tam teşeküllü bütünlerin ötesinde ortaya çıkabilir. Varolan sapmalı yolların parçalarının bileşimini yakalamak için Freud serbest birleştirmelerin, yorumun, psikanalitik gönderim söylencesinin (mitinin) işlevinde seansının ayinlerini icat etti. Bugün, bazı sistem-sonrası aile terapileri akımları başka göndermelere, başka sahnelere dayanmaya çalışıyorlar. Bütün bunlar iyi ve güzel. Ama, bunlar hâlâ özellikle kollektif ekiplerden ve medyalardan itibaren gerçekten sanayileşmişlik ölçüsünde genişledikleri gibi, "birincil öznelciliklerinin üretimlerini anlatmaktan aciz kavramsal kuruluşlardır. Bu tipin kuramsal *"corpus"ün* yaratıcı olma ihtimali olabilen bir büyümeye kapalı bir sakınca yaratır. Söylence veya bilimsel olduğu farzedilen kuram, zihinsel ekolojiye ait modellerin uygunluğu şu işlevlere göre, 1) anlamlardan kopan söylemsel zincirleri çevreleme yeteneğine; 2) pratik ve kuramsal kendi-kendine kurulabilmeyi inşa etmeye göre yargılanmalıdır: Freudçülük bu ilk zorunluluğa iyi de kötü de olsa uyabiliyor ama ikinciye kattiyetle uymuyor, tersine sistemcilik-sonrası ise ikinciye yanıt verir durumdadır, fakat bu da birinciyi es geçmektedir; halbuki "alternatif ortamlar" politik ve sosyal alan, genelde, zihinsel ekolojiye ait sorunsalların tümünü anlayamamaktadır.

Bize göre, psikotik çılgınlıkların ve nevrotik "aile romanlarının" veya dini tarikatların pratikleriyle aynı anlamda "psy" modellerinin çeşitli denemelerini başka yollarda düşünmemiz gerekli. Onlara bilimsel gerçeklerin terimlerinin pratiklerinden çok, varoluşsal estetik üretkenliklerin doğrultusunda yaklaşacağız. Burada, öyleyse, ortaya konulan nedir? iyi ya da kötü hangi varoluşsal sahneler ortaya çıkarılmaktadır? Temel amaç anlamsız kopma noktalarının yakalanmasıdır - yah anlam, düzanlam kopmalar ve anlam kopmaları- bunlardan itibaren bir takım anlambilimsel zincirler varoluşsal kendi-kendine göndermede bulunmaların etkisinin hizmetine gireceklerdir: Tekrara belirtiler, dua, seansın ayini, düzen sözcüğü, amblem, nakarat, yıldızın yüzeysel billurlaşması... Bunlar kısmi bir öznelselliğin üretimini oluştururlar. Bunlar için öznelsellik-öncesinin merkezidirler, denilebilir. Daha

6 Phüippe Laeoue-Labarthe ve Jean Luc Nancy'nin kitabından alıntı: L'Absolu littéraire, 1978, s.126.

o zamanlar Freudçular Ben (Ego)in kendisini frenlemesinden kurtaran öznelsellik vektörlerinin varlığını bulmuşlardı; kısmi öznelsellik, kompleksçi olarak, üpkı ana memesi, kıç, seksteki kopmalar gibi anlam kopmalarının nesneleri etrafında dolaşır dururlar. Ama, bu nesneler ki, bunlar kaçak öznelsellik üreteçleridirler, cisimleşmiş bir hayalgücüne ve içgüdüsel kilimlere bağlı olarak algılanırlar. Başka kurumsal, mimari, ekonomik, kozmik nesneler de tam olarak böyle varoluşçu üretimin işlevini taşırlar.

Tekrar ediyorum, önemli olan kendi olduğu gibi temsil edilemeyen, fakat /hayalde kökleri arayacak bir fantazmanın çatallaşma-kopmalandır. (Freuddaki ilk sahne, ailé terapisinin sistemcisinin "silahlı" bakışı, tarikata giriş seremonisi, büyü vb.). An bir kendi kendine göndermede bulunma yaratıcı da olsa, basit varlığın anlaşılmasında dayanılmaz birşeydir. Temsiliyeti onu maskeler, kıyafetini değiştirir, biçimini değiştirir ve gönderim metinlerince ve söylenceler tarafından katedilir. -bunun adına Ust-modelleşme adını veriyorum (Meta-modelisation) Paralel olarak: Böyle yaratıcı öznelsellik odaklarına ancak yolundan çıkmış bir yol değiştirmeyi genişleten fantasmatik bir ekonominin dolambaçmca erişmek mümkündür. Böylece, kimse hayalgücünün ekolojisinin oyununu oynamaktan menedilmez.

Bu ister bireysel ister kollektif yaşamda olsun zihinsel bir ekolojinin etkisi özel "psy"den gelme pratiklerin ve kavramların ithalini öngörmez. Çoğaldığı- heryerde, kültürde, günlük yaşamda, işte, sporda vb..., arzulayan belirsizliğin mantığına karşı çıkmak ve kâr ve randımanınkilerden farklı kıstasların işlemlerine göre beşeri eylemleri ve emeğin neticesini yeniden beğenmek: Zihinsel ekolojinin buyruktan sosyal parçalann ve insanlann tümünün uygunlaştınlmış bir hareketlenmesini arar. Örnekçe, çocukluk ve regresif yetişkinlik dünyasında saldırganlık fantazmalınnı, cinayetleri, ırza geçmeleri, ırkçılığı nereye koymalıdır? Büyük ahlak ilkeleri adına sansürü vé tartışmalan yargılamaya koymaktansa anlaüm maddelerinin, ötelenmelerin, transferlerin yeniden yön değiştirmelerin üzerine yaslanan fantazmanın gerçek bir ekonomisini hareketlendirmek daha uygun olınaz mı?[7] "Eyleme kalkma"ya karşı oluşan baskı tabii ki meşrudur: Ama, geldiği yönde, yıkıcı ve negativist fantazmagorilere uyan anlatnn biçimlerini düzene koymak gereklidir, öyle ki, bu şekilde, psikoz tedavilerinde sapmadan yol çıkmakta olan varolan Alanlan yeniden yerine koyabilsinler. Şiddetin bu şekilde bir "yataygeçişhliğinin" belirlediği psişikarast ölüm itiliminin sürekli pusuda beklediği ben (Ego)in Alanının temkinliliğini ve dayanıklılığını kaybettiği andan itibaren geçti-

7 Roland Topor'un Le Marquis adlı filmi sadık uitimlerin alaycılığa doğru yönelmesindeki parlak örnektir.

ği heryeri yerle bir etmeye hazır olmasıdır. Şiddet ve negatiflik her zaman karmaşık öznelsel düzenlemelerden oluşur; bunlar insan türünün tözünde içten kayda geçirilmemişlerdir. Bunlar birçok anlatım düzenlemelerince kurulmuşlardır. Sade ve Celine, az ya da çok bir mutlulukla negatif fantazmalanm mümkün olduğu kadar barok kumaya çalışmışlardır. Bu anlamda zihinsel bir ekolojinin anahtar araçlarını işletebilmeye kabU bir özne-grup çokluğunun medyaları yeniden ele geçirmeleridir. Böyle bir perspektif bugün erişilemez gibi durmaktadır. Ama güncel konum meydalarca yabancılaşmanın en yüksek noktasının böyle içkin bir gerekliliği göstermez. Bu alanda, nesnelerin kaderci vizyonu bana şu üç faktörün bilinmediğini gösterir

a) Her zaman olanaklı olabilecek kitlelerin ani bilinçlenmeleri;

b) Stalinizmin giderek takipçilerini deteraberinde sürekleyen bir şekilde yıkılması ve yerini sosyal mücadelelerin değişmesini sağlayacak yeni düzenlemelere bırakması;

c) Medyaların teknolojik gelişmesi, özellikle boyutlarının küçülme ve fiyatlarının düşmesi; bunların kapitalistik olmayan amaçlarda kulanılması;

d) Gerek bireysel planda, gerekse kollektif planda "yarancr öznelselliğin üretimini üstlenen yüzydın başındaki sanayi üretimi sistemlerinin molozları üzerinde emek sürecinin yeniden düzenlenmesi.

Sanayi toplumunun ilk şekilleri emekçi sınıfının öznelselliğini seri haline koyup, laminaryalaştıracakür. Bugün emeğin uluslararası spesyalizasyonu zincirleme iş yöntemlerini Üçüncü Dünya'ya ihraç etti. Bilgisayar, biyoteknoloji, yeni maddelerin hızlandırılmış bir şekilde yaratılması ve zamanın daha esnek şekilde "makinalaşmamn" devrinde**, yeni öznelselliklerin biçimleri gün ışığına çıkmaktadır. *Entelligentia'y&* ve girişkenliğe daha çok önem verilmektedir, halbuki nükleer ailenin ve aile hayatında evli çiftlerin daha çok denetim altına alınıp, kodlanışma rastalanmaktadır. Kısacası, aileyi daha büyük boyutlarda yerine-yurduna sokarak [bu medyalar (iletişim araçları), yardım hizmetleri ve dolaysız maaşlarla yapılır] işçi öznelselliği azami burjuvalaşma düzeyine getirmek istenmektedir.

"Aileleşme" ve yeniden bireyselleşme işlemlerinin 19. yy'daki sanayi döneminin kollektif öznelsellik alanına taşınmasıyla, 20. yüzyılın ilk yansına nazaran, prekapitalist dönemden kalma arkaik çizgilere göre korunan alanlar üzerine taşınması arasında sonuç farklan vardır. Bu bakımdan, Japonya ve italya örnekleri anlamlıdır, çünkü bu ülkelerde en ileri sanayileşme noktalan çok gerilerde kalan bir geçmişle

8 MUtasyon haündeki bu dört şık üzerine, Thierry Gaudin'in raporuna bakınız, Tekniğin durumu üzerine rapor", CPE, Science et Technique (özel sayı).

bağlannı koparmayan kollektif öznelsellikleri üzerine takılıp kalmışlardır. (Sinto-budhizme kadar uzanan Japonya ve babaerkil dönemlere kadar uzanan İtalya.) Bu iki ülkede sanayi sonrası topluma geçiş, örnek olarak onca bölgenin etkin ekonomik hayatının uzun sürdüğü Fransa'ya nazaran daha yumuşak bir şekilde gerçekleşmiştir.

Üçüncü Dünya'nın bazı ülkelerinde de Ortaçağdan kalma öznelselliklerin sanayi-sonrası öznelciliklerinin birbiri üstüne bindiği görülmektedir {Klana boyun eğme bağlan, çocukların ve kadınlann tümden yabancılaşması vb.). Ayrıca şu anda Çin denizi kenarlannda bulunan yeni tip sanayi güçlerinin, **Atlantik**'teki Afrika ve Akdeniz kıyüannı da abluka altına alıp almayacağı sorgulanabilir. Eğer işler bu şekilde gelişirse, Avrupa'nın bir takım bölgelerinin, gelirlerinin konumu ve beyazların gücüne ait olma konumlannın değişmesi soncunda sert çatışmalara yol açması beklenebilir.

Bu değişik alanlarda ekolojik sorunsallar birbiri içine geçmişlerdir. Kendi haline bırakılan zihinsel ve sosyal yeni-arksûzmlerin çiçek açması iyiye doğru gidebileceği gibi kötüye de dönüşebilir. Çok korkunç bir soru söz konusudur: Ayetullahlann faşizminin iran'da halk devriminin derin tabakası üzerine oturduklannı unutmayalım. Cezayir'de gençlerin son zamanlardaki başkaldmlan ikili bir sembiyozda ortaya çıktı: Bir yandan Batılılar gibi yaşamak ve diğer yandan entegrizmin postuna bürünmek. Sosyal ekolojinin kendiliğindenüği sosyalliğin dini ritüel eski parmaklıklannm yerini dolduracak varoluşçu Alanlann oluşunu gerçekleştirmektedir.

Bu alanda, dengeli kollektif, siyasi *praxis'\ti* bayrağı ellerine almadıkça, sonunda gerici, milliyetçi şirketlerin, marjinallere, çocuklara ve kadınlara baskı yaparak, her türlü yeniliğe karşı çıkıp, baskın çıkacaklan şüphe götürmez. Burada sözkonusu olan anahtar elde teslim bir toplum modeli önermek değildir, ama sadece değer sistemleriyle ele alman amacın ekozofik bileşkelerinin tümünün düşünülmesidir.

Mali ödeneklerin ve sosyal olarak tanınan insani eylemlerin prestijlerinin kâr amacıyla bir pazarda kurulmasının gitgide meşruluğunu yitirdiğini söyledim. Daha nice değer sistemleri ele alınacaktır (sosyal, estekik, "kâr",arzu değerleri vb.). Bugüne kadar yalnız Devlet kapitalist bir kâr gütmeden değer alanlannı yönetmesini bildi. (Örnek: Ulusal alanın beğendirilmesi.) Ne özel ne kamu-insani emeğin yerini mâkinanın alması işlemini genişleten yeni sosyal ağların tıpkı sosyal yanlanyla tanınan vakıflar gibi üçüncü sektörün finansmanını esnekleştirip, genişletmesi gerekir. Bunun üzerinde durmak önemlidir.

Herkes için asgari ücretin ötesinde -bu toplumla bütünleşme sözleşmesi olarak değil, bir hak olarak tanınmalı- yeniden tekilleşmenin ekolojisi yönünde giden kollektif ve bireysel şirketlerin amaçlannın sunulması sorunu genişlemektedir. Varolan bir vatanın veya bir Ala-

mn aranışı zorunlu olarak doğum yerinden veya uzaktan gelen bir kökün soyzincirinden geçmesi gerekmez. Dış çelişkiler yüzünden, çoğu kez, ulusal hareketler (Basklamıki, trlandahlarınki) kendi kendileri üstüne katlandılar, çevre ekolojisi, kadınların özgürlüğü vb. gibi *başka,* moleküller devrimleri, bu şekilde, bir kenara bıraktılar. Müzik gibi, şiir gibi her türlü yersiz-yurdsuzlaşmış milliyetçilik kabul edilebilir. Suçlanması gereken kapitalistik değer sistemi herşeyi birbirine eşdeğer tutarak, diğer değerleri bastırır ve onları kendi hegemonisinde yabancılaştırır. Buna karşı en azından kapitalist kârla, soyut bir emek süresiyle işlemeyen varoluşçu üretemlere dayanan değer aletlerini yerleştirmek uygun olacaktır. Yeni "borsa" değerleri, yeni kollektif kararlar en tekil, en bireysel, en uzlaşmaz şirkeüere şans tanıyarak, bilgisayar ve telematik görüşmeler üzerine dayanarak, günışığına çıkmaktadırlar. Kollektif çıkar kavranu kısa dönemde kimseye kâr sağlamayan, ama uzun dönemde insanlığın tümü için süreçsel bir zenginlik taşıyan şirketlere kadar genişletilmelidir. Burada sorun olarak ortaya konulan sanatın ve temel araştırmanın geleceğinin tümüdür.

Varoluşçu değerlerin ve arzu değerlerinin bu ilerlemesi, toptan bir alternatifmiş gibi, bunun altını çizdim, tepeden tırnağa sunulmayacaktır. Bu ilerleme, bugünkü değer sistemlerinin genel bir yer değiştirmesi ve yeni değerlerin kutbunun ortaya çıkmasıyla sonuçlanacaktır. Bu açıdan son dönemlerde en dikkat çeken sosyal değişikliklerin uzun dönemde bu tip bir yer değiştirme göstermesi anlamlıdır. Örneğin siyasi planda, Filipinler, Şili; milliyetçi planda yavaş yavaş binlerce değer sisteminin devriminin olduğu S.S.C.B. gösterilir. Sosyal ve siyasi güçler arası ilişkilerde ağırlığı koymak ve kutuplaştırmak ekolojik yeni bileşkelere kalmıştır.

Çevre ekolojisine ait özel ilke herşeyin mümkün olduğudur, esnek gelişmeler kadar en kötü felaketler de'. Gitgide doğal dengeler insanların eline kalmaktadır. Öyle bir zaman gelecektir ki, dünya atmosferindeki karbon.gazı ile ozon arasındaki, oksijen arasındaki ilişkileri ayarlamak için büyük programlar yapmak gerekecektir. Çevre ekolojisini *makinasal ekoloji* olarak yeniden niteleyebiliriz, çünkü insani *praxisler* de olduğu kadar koznosda da hep makinalar sözkonüsu olmuştur, hatta savaş makinaları demek cesaretini bile göstereceğim. Her zaman, "doğa" yaşama karşı bir savaş olmuştur. Ama, "ilerlemenin" hızlanması tekno-bilimsellik büyük demografik yükselmeyle birleşince mekanosferi geç kalmadan denetlemek için ileri fırlamanın

9 Gregory Bateson "esnek bir bütçeden" bahsediyordu ve bunu ipin üzerindeki bir cambazla kıyaslıyordu. (Vers une ecologie de l'esprit, a.g.e. sf. 256).

yapılması gerekecektir.
Gelecekte yalnızca doğanın korunması sorun olmayacaktır, ayrıca amazonların ciğerlerini düzeltmek, Sahra çölünü yeşiiendirmek için bir atağa ihtiyaç olacaktır. Yeni canlı, bitki, hayvan türlerinin yaratılması kaçınılınaz olarak ufukta gözükmektedir, bu nedenle hem ürkütücü hem de etkileyici, şaşkınlık verici duruma uygun ekozofik bir etiğin (ahlakın) kabul edilmesi ve de insanlık üzerine çevrili bir siyasetin uygulanması acil vaziyete girmiştir.
İncil'deki yaratılış hikayesi yerine yeniden dünyanın sürekli yaradılışı hikayeleri ortaya çıkmaktadır. Burada Walter Benjamin'i zikretmekten daha iyi bir şey yapamayız, o habere öncelik veren bu indirgemeyi kınamıştı: "Eski ilişki yerini habere bıraktığında, haberin kendisi de yerini sasnasyona bırakınca, bu ikili süreç deneyin çoğalarak bozulmasını yansıtmaktadır. Her biri kendisine göre tüm bu şekiller iletişimin en eski şekillerinden biri olan hikayeden kopmaktadırlar. Haberin tersine, hikaye olayın kendi için salt olmasını ulaştırmak endişesine düşmemektedir, dinleyene kendi deneyiymiş gibi iletmeye çalışmak için onu anlatanın hayatına katıştırmaktadır. Bu şekilde, anlatan orada izini bırakır, tıpkı kil bir vazo yapanın elinin izini vazoya bırakması gibi" **10.** Soyut haberin salthğından başka dünyaları gün ışığına çıkarmak, tekilliğin ve bitmenin, zihinsel ekolojinin çok yanlı mantığına sosyal ekolojinin grubun Eros'u ilkesince ele alındığı varoluşçu Alanları ve gönderme Evrenlerini doğurmak ve kozmosla başdöndürücü karşı karşıya bir çarpışmaya girişmek ve bunu ekolojinin üçlü vizyonunun birbiri içine geçen yollarındaki gibi, mümkün bir hayata boyun eğdirmek için yapmak.
Bence, etiko-politik ve estetik yeni tip bir ekozofi hem pratik hem de kurgusal (nazari) olarak eski dernekçi, siyasi, dini şekillerin yerini almaktadır.
Bu ne içine kapalı bir. disiplin, ne de "militanlığın" en eski şekillerinin basit bir yenilenmesi olacaktır. Aslında, çokyüzlü hem analitik hem de öznelsellik üretici düzenlemeler ve bekinmelerin (ısrarların) eylemi sözkonüsu olacaktır. Bu öznelsellik bireysel olduğu kadar kollektif olarak bireyleşen, "benleşen" özdeşlikler üzerine kapanan ve sosyallik üzerine açılan, çepeçevrelemeyi her yönden aşarak ve ayrıca makinasal filomu, bilimsel-teknik gönderim Evrenlerini, estetik dünyaları, "kişilik-öncesi", zaman, beden, seks gibi yeni algılamaları da taşmaktadır, ölüm, acı, arzu türü alanda sonuçlanmayla karşılaşmayı kamçının en şiddetli anındaymış gibi kabul etmeye hazır yeniden tekilleşen bir öznelsellik. Bir söylenti bana bunlardan hiçbirisinin iyi

10 Walter Benjamin, Essais, 2, Maurice de Gandillac tarafından Fransızcaya çevrünüştir, Paris, Danoel, Gonthier, 1983, sf. 148.

olmadığını söylemektedir. Ortaya çıkan tekillikten kaçmak için nöroleptik kapaklar zorlanmaktadırlar. Bir kere daha mı tarih anınsanmalı! İnsanlığın kendi kendini yeniden radikal bir şekilde ele alması ortaya çıkmadan insani bir tarihin olamaması riski diye birşey vardır. Her türlü mümkün yolla, hakim öznelselliğin *antropisinin* yükselişi önlenmelidir. Sürekli *"challenges"lerin* hatalı başarısında kalmak yerine dayanıklılık bulabilecek tekillik süreçlerinin ortaya çıkacağı değer Evrenlerini ele geçirmek sözkonusudur. Yeni sosyal pratikler, yeni estetik pratikler, ötekiyle, yabancıyla, tuhaf olanla ilişkide yeni kendindenelik pratikleri: Zamanın acilliğinden uzakmış gibi duran tüm bir program! Ve buna rağmen bu bir hakiki eklemlenmedir:

-doğmakta olan duruma öznelsellik

-değişen duruma sosyallik

-yeniden yaraülması mümkün bir çevre >

Çağımızın büyük bunalımından çıkış bu şekilde oynanacaktır.

Tıpkı estetik-etik ortak bir disiplinmiş gibi, onlan belirleyen pratiklerin bakış açısınca, birbirinden aynymışçasma gibi sonuçta, bu üç ekoloji aynı şekilde kavranmalıdır. Kayıtlan aynşık-doğuş (heterogenèse) adını verdiğim şeyse sunulmaktadır; yani sürekli yeniden tekilleşme süreçleri. Bireyler hem dayanışma içinde ve hem de gitgide farklılaşarak oluşmalıdırlar (Aynı şekilde ökullann, belediyelerin, şehirciliğin yeniden tekilleşmesinde olduğu gibi).

Yataygeçişli anahtarlan boyunca öznelsellik çevrede, kurumsal ve sosyal düzenlemelerde ve simetrik olarak manzaralarda, bireylerin en özel kısımlarındaki fantazmalannda yerleşmektedir. Herhangi bir alanda yaratıcı özerk bir derecenin ortaya çıkarılması başka alanlarda başka zaferleri çağırmaktadır. Böylece, insanlığın kendine olan güveninin yeniden ele alınmasının katalizörü hatta bazen en ufak amaçlardan itibaren adım adım kurulmalı mıdır?

Bu denemenin arzusu çevrenin pasifliğini ve griliğini az da olsa bastınp engellemektiri[1].

11 "Toptan bir ekoloji" perspektifinde, Jacques Robin "Penser a la fois écologie, la société, et l'Europe" (Aymanda ekolojiyi, toplumu ve Avrupayı düşünmek) adh raporunda, ender rasüanan bir yetenekle ve bizimkine paralel bir yolla bilimsel ekolojinin ekonomik ekolojinin ve eük içermelerin ortaya çıkması konusunu ele almışta. "Groupe Ecologie" "d'Europe 93", 22 Rue Dusoubs 75002 Paris, 1989 yılı).

, Felix Guattari

E S E R L E R İ

Psikanalist bir militan olàn Guattari'nin ilk kitabı 1972 yılında Maspero yayırie'vince yayımlanan *Psychanalyse et Transversalité* (Psikanaliz ve Yataylık) kitabıdır. Bunu siyasi bir kitap olan ve birçok makalesinin toplanmasından oluşan *La Revolution moléculaire* (Moleküler devrim), Editions Recherches, 1977 izler. 1979 yılında *L'Inconscient Machinique* (Makinasal Bilinçdışı) çıkar.

Fakat, bu arada Felix Guattari'nin Fransız aydınları arasındaki yerinin belirlenmesi Gilles Deleuze ile çalışmalannda ortaya çıkar. 1972'de *L'Anli-Oedipe,* 1975'de *Kafka,* 1976'da *Rhizome* (Köksap), 1980'de Mille Plateaux (Bin Yayla) kitaplan anü-psikiyatrinin ve göçebe düşüncenin Fransız gençliğine ve transversal olarak da kosmopolit bir kitleye sunuluşudur. Bu kitaplar Gilles Deleuze ile Felix Guattari'nin birlikte yazdıkları ve "yazar"m ortadan kalktığı kitaplarıdır ve Minuit Yaymevince yayımlanmışlardır. Bu süre zarfında Freudçü bir "Psikanaliz"e karşı "Şizoanaliz" çözümlemesini getirirler.

Daha sonra, F. Guattari 1985 yılında yayımlanan kitabıyla (1980-1985 *Les années d'Hiver)* yani 1980 ile 85 yıllan arasındaki yazılanını içeren kitabıyla (Editions Bernard Barrault) kendi yolunu sürdürür ve yine 1985 yılında Toni Negri ile birlikte *Les Nouveaux Espaces de liberté,* Dominique Bedou yayınevi (Yeni Özgürlük Alanları) kitabı yayımlanır. 1980'li yılların sonuna gelindiğinde, F. Guattari kuramsal bir kitap üzerine çalışır ve *Cartographies Sciüzoanalyliques* (Şizoanalitik haritacılık) kitabı Galilee yaymevince 1989 yılında yayımlanır. Bu arada çevirisini yapağımız *Trois Ecologies* kitabı yine Galilee yaymevince yayımlanır.

Gilles. Deleuze ile *Chimère* adlı bir dergiyi çıkarmakta ve Paris'te "kapalı seminerlerini" sürdürmektedir.

Felix Guattari marksist bir militan gelenekten gelmiş ve günlük soruhlann ve siyasi olayların Doğu-sosyalist bloku içindeki tıkanmalannın farkına vararak, yeni "devrimci" bir düşünceyi düşünmek gereğini hissetmiştir. Deleuze ile yaptıklan saptamaya göre, kapitalizm ile psikanaliz arasındaki ortak nokta "çelişkinin ve hastalığın" üzerine kurulmalandır.. Psikanalizin, fantazmalara, eksikliklere, hastalıklı nevrotik bireylere gereksinimi vardır ki, iktidarını onlar üzerne kurabilsin. Aynı şekilde kapitalizmin de "diyalektik çelişkilere" ihtiyacı vardır ki, sürekli genişleyebilsin: "Asla çelişkiden kimse ölmedi" dediklerinde, kapitalizmin kâr hadlerindeki düşme eğilimi ve kendi iç

çelişkileriyle yok olmayacağım, tersine bu çelişkiler sayesinde kendini yenileyebildiğim söylemek istemektedirler.
F. Guattari'ye göre "ruhun maddeden ve öznenin tözünden ayrı tutulduğuna inanan klasik düşünce ve altyapısala üretim ilişkilerini öznelsellikçi üstyapılara karşıt çıkaran marksist düşünceden[1] sonra hâlâ, bugün, öznelsellik üretiminden nasü bahsedebilmekteyiz? Çünkü öznelselliğin içeriği herzaman onca makinasal sisteme bağlı kalmıştır. Ve bugün insani bir düşünce yapacağım, insana dönük olmalıyım demeye çalışan bir düşünce asla "bilgisayarın ortaya çıkartığı ve bundan böyle sosyal alanı ve toplumu işgal eden telematik, bürotik, vb. yı aşmak için geriye dönemez. Bugün makinalarla birlikte yaşamak zorundayız ve yeni insani-makinasal oluşları düşünmek zorundayız. Gerek askeri, gerek ileşitimsel, gerekse taşımacılıktaki yükselen ve gelişen hız Paul Virilio'nun incelediği gibi "yokolmanın estetiği"ni[2] ortaya çıkarmaktadır: Daha 1903'de Bierbaum bu hıza karşı çıkmıştır: "Hız bir sonuç değildir". Adına "hümanist hız" dediği bir kavram ortaya atmıştı ve bunsuz "delilerin faytonuna" binmekten başka birşey yapamayacağımızı, bunun ise delilerin gemilere konulmasından *(Nefdes Fous)* başka birşey olmadığını söylemekteydi; çünkü hızın kollektifkültüre yarayan bir bireysel kültür olması gerektiği savının malum olduğunu göstermektedir 3.
Böylece öznenin tözünün (Batı felsefe tarihinin onca yüzyıldır ilgilenmiş olduğu töz) kendisinin öznelselliğin "makinalaşmaya bağlı" yeni düzenlemesi tarafından yok olmaya başlaması sonucu ortaya çıkmaktadır.

Guattari "modernliğin getirdiği tekniğin zararları (Heidegger'den beri varolan tema) modasının yerine durumun makinasal bir çözümlemesinin yapılmasını yeğlemekte ve post-modenizmin istismar ettiği ve yok olmaktaymış gibi duran aşkın değerlere geri dönüş yerine, şimdi, bu yeni verilerle nasıl düşünmeliyiz sorusunu sormaktadır:
1) lletişimsel ve bildirimsel güncel makinalar temsili içerikleri taşınmakla yetinmeyip yeni anlatım düzenlemelerinin ortaya çıkmasını sağlamaktadırlar;
2) ister teknik, ister biyolojik, anlambilimsel, soyut, mantıksal olsun tüm makinasal sistemlerin hepsinin "modüler öznelsellik" adının verilebileceği öznelsellik öncesi süreçlere dayanık oluşturmaktadırlar[4].
Öncelikle "makinaya girmenin" bir "dine girmeninki" gibi yeni birşey

1 Felix Guattari, Cartographies Schizoanalytiques, Galilee, 1989, sf. 9.
2 Paul Virilio, Esthétique de la disparition, Le commerce des idées, Balland, 1980.
3 Paul Virilio, a.g.e. sf. 121.
4 F. Guattari, a.g.e. sf. 10.

olup olmadığı sorusunu sormak yerinde olur; çünkü "kapitalizm önce si" veya "arkayik" öznelsellikler daha önceden varolan çeşitli manikalarca doğrulanmışlardır: Sosyal, retorik, öznelsellikler, klancı, dini, askeri, el sanatlarına değgin ve Guattari'nin adına "öznelselliğin kollektif donatımları" dediği genel grupça düzenlenmiş öznelselliklerde olmuştur: Versailles sarayında iktidar prestij ve paranın yanında, başarının, yeteneğin "aristokratik bir öznelselhk" sakladığı ve bunların büyük bir çoğunluğunun "kraliyetçi öznelselliğe" boyun eğmek zorunda oldukları bilinmez mi? Veya antropolojinin bize vermiş olduğu örneklere dönersek, hayvan-oluşlann makinasal öznelselliğin görebiliriz. Örneğin bazı kuşlarda, etholojinin verdiği örneklere dönersek, erkeğin dişiye bir ot buketi sunması, ona kur yapması daha sonra gerçekleşecek zifaf gecesinin oluşumunda büyük bir rol oynamaktadır. Bu tanı anlamıyla bir stratejidir: Erkek şarkı söyler dişiyi kendine çekip, tavlamaya çalışır, gagasında bir ot buketi taşır, daha sonra bu cins kuşların beslenmek için yaptıkları hareketlerin taklidini yapar ve ardından ot buketini dişiye sunar gibi bir hareket yapar, ama gerçekten vermez, buket hala onun gagasındadır (J. Nicolai, *Vogelhatung uhd Vogelplega, Das Vivarium,* Stuttgart, 1965). Bu ot buketinin iki anlambilimsel kayda geçişi ortaya koyduğunu söyleyebiliriz: 1) Hareket tarzlarının birbirlerini izlemesi; 2) Kuşun karaltısının burada buyuz gibi bir işlev görmesi. Ethologlann (Irabilimselcilerin) "flört etme" hareketlerini gün ışığına çıkardıklarında, şunu görebiliriz: Gayet hızlı mimiklerle anlatımda bulunan insanların (ki bu detaylar sinemada ağır çekime incelenebilir) harekederinin kodlamasmda, büyük bir ihtimal ile, kalıtımsallıklar sözkonusudur. Kuşların ot buketini vermeleri de aynı anlatım bileşkelerini taşımaktadır. Aralarındaki fark şudur: ihsanın yüzü belirli çizgilerle eklemlenirken, kuşunki dış anlatım-aletlerini (ot buketi, beslenme malzemesi vb.) kullanır olması. Aralarında yapılan kıyaslamanın amacı, hipotez olarak, yüz düzenlemelerinin zorunlu olarak "hayvan suratlarından ve insan suratlarından ve bunların varlığından önce geldiğini göstermektir; yani başka bir deyişle *anlatım makinaları anlatım araçlarından* önce gelmektedir. (İstenirse daha sonra aralarında gel-git'in varolduğu ortaya çıkarılsa bile.) Öyleyse, Guattari'nin verdiği örneği özedersek[5] insan-yüzünün anlatımının karmaşasının öğelerinin tümü aynı somut makinasallığa bağlıdır.

Bu iki örneği psikanalitik algoritmalarla (uzişlerle) açıklamak daha açıktır Fallus, çizgi, tek alan, iğdiş etmeye yarayan çubuk... Ancak bir özdeşleşmeler yerine, psikanalistlerin yaptıklarını reddedip, streo

S F. Guattari, L'Inconscient Machinique, Essais de Schizo-analyse, Editions Recherches, 1979, sf. 132-133.

tipleşmiş açıklamalardan vazgeçip, bunların aralarındaki farklılığı göstermeye çalıştığımızda, ortak olmayan soyut makinaların varlığına değinebiliriz; çünkü "karmaşaların" farkı kimseye ait olamaz, fakat aynı tip bir yersiz-yurdsuzlaşma sürecinde, ayın kaçış çizgilerine ve aynı anlatım sonuçlarına ait olabilirler. Bu ot buketi diğer dişi kuşun yolunu kestiğinde, hayvanın bir "insan-oluş"undan bahsetmek mümkünleşir ve anlatım aletleri ve işaretler yalnızca hayvanınkilere veya insanmkilere ait olmayan sadece toplumlarımıza has olmayan başka etnolojik montajlara ait olabilir. (Sinemalarda gitgide/konu edilmeye başlanan hayvanların insan-oluşlan ve insanların hayvan-oluşlanna ömek için bkz. Büyük Derinlikler filmi, King-Kong eski bir örnek ama son çekini 1976 yılında, Jean-jacques Annand'un Ayı adlı filmi ve yine bü sinema yapımcısınım ilk filmi olan "Ateş kavgasında ilkel insanların yaşam savaşlarını konu etmesi vb.) Etnologlar bize arkayik bir tortudan bahsetmektedirler. Bizce bir sinyalden veya bir işaretten çok, bir somut makinadan bahsetmek daha yerinde olacaktır. Bu makina anlatım düzenlemesine veya imleyen yapılara, refleksli hiyerarşik sistemlere zorunlu bir gönderme yapmaktan çok *makinasal düzenlemenin'içinâe* birşeyler ortaya çıkarmaktadır. Farkına varılması gereken evrensel bir topiğin tekillikleri "yerelleştirmesi" değil, birbirinden çok farklı, ayrışık, kalıtımsal veya sonradan edinilenin bileşkelerinin bir *makinasal* olanda ortaya çıkmasıdır 6.

Anlamlılık ve Öznelsellik olarak iki eksenin varlığından bahsetmek mümküdür. Bunların ikisi de birbirinden değişik bir anlambilimi oluştururlar. Anlamlı olan üzerinde tumturaklılıklarım ve anlamlarını yazdığı *beyaz bir duvarsızlık* düşünülemez. Bunun yanında öznellik tumturaklılıklarını, tutkularını ve bilincini yerleştirdiği *kara delik* olmadan varolunmaz. Tıpkı ikili bir anlambiliminden başkası düşünülemezcesine bu ikisi birbirlerine rastlarlar ve karışırlar. Ortaya bir yüz çıkar: *Kara delikler* ve *bir beyaz duvar* sistemi. Sanki geniş suratlı bir hokkabaz, ölüm meleği gibi... Yüz konuşanın, duyanın veya düşünenin dışındaki bir zarf değil. Eğer konuşanın yüzünün üzerinde dinleyene izah yeren çizgiler olmazsa, o dildeki imleyenin biçimi gitgide belirsizleşir ("Bak şimdi kızıyor", "Herhalde bunu demek istemedi" vb.[7]. Konuşan bir çocuk, kadın, erkek, aile babsı, annesi, bir şef, bir öğretmen, bir polis, bunlar genelde aynı dili konuşmazlar, ama Özgün yüz çizgileri üzerine eklenen imleyenin çizgilerinin olduğu bir dili konuşurlar (Sinemanın daha sessiz film olduğu dönemdeki yüz mimiklerini anımsayalım). Bu yüzler bireysel olmaktan çok dalgaların veya olanakların alanlarını tanımlarlar, düze

6 **F. Guattari, a.g.e. sf.** 136.

7 **Gilles Deleuze, Felix Guattari, Mille Plateaux, Minuit,** 1980, *sL* 206.

ne uygun düşen anlamlara başkaldıran bileşkelerin ve anlatımların alanını önceden yansızlaşüran bir alam kısıtlarlar. Tutkunun veya bilincin öznelselliğinin biçimi duyulanı veya akıldan geçeni açığa çıkaran seçenekleri oluşturan tumturakldıklan oluşturan yüz olmadan bomboş ve anlamsız kalırlar. "Yüzün kedisi tumturakhldctır." 8
Yinelenme veya anlam tumturaklılığı ile tumturaklı olan kendisidir yüzün. Yüz bir duvarı oluşturur. Bir duvarın üzerine imleyen anlamını koyar ve imleyen duvarını meydana çıkarır. Bir bakıma bu bir ekrandır, öznelselliğin kazmaya ihtiyacı olduğu delikler yüzün üzerine kazdır. Yüz, tıpkı tutku, bilinç, kamera, üçüncü gözmüş gibi öznelselliğin kara deliğini oluşturur. Tıpkı sinemada yapılan yakın çekimdeki yüz gibi bu iki kutuptan oluşur; bir yanda ışığın aydınlattığı, diğer yandaysa "amansız bir karanlığa dalan" gölgeleri suçlayan ikinci bir kutup. Tıpkı öznelselliğin kendi kendine deliğini oyamadığı gibi imleyen de kendi kendine duvarını öremez. Bunlar Soyut bir, yüzden ortaya çıkan somut yüzlerdir ve hemimleyene beyaz duvarını, hem de öznelselliğe kara deliklerini verirler. Bu beyaz duvar - kara delik sistemi herşeyden önce bir yüzdür. Bu da *soyut makinedir*. Bu soyut makina çarklarında şekil değiştirebilen çarelere göre sistemi üretir. Bu soyut makine hiç beklenmedik yerde uyurgezenin yatağa dönüşü sırasında, bir halüsinasyonda birden bire ortaya çıkabilir. Tıpkı Kafka'nın bir hikayesinde olduğu gibi: Blumfeld. Bir bekar adam gece evine döner ve iki ping-pong topu bulur. Bunlar "kendi kendilerne duvarda" zıplayıp durmaktadırlar; her yere sıçrarlar, hatta onun yüzünde bile zıplamak istemektedirler ki, onun yüzünde çok daha' küçük iki elektrik top daha vardır. Sonunda hikayenin kahramanı Blumfeld onları bir depoya, karanlık odaya (deliğe) kapatmayı başarır. Aynı sahne ertesi gün yinelenir, Blumfeld toplan geri zekalı bir çocuğa ve iki muzip kız çocuğuna vermek istediğinde ve sonra yine aynı şey burada iki geri zekalı ve şaklabanlık yapan iki stajyer kızı gördüğünde yinelenir. Aslında açıklanacak veya yorumlanacak hiçbirşey yoktur. Çarelerin arandığı yerde belki de duvar kara, delikse beyazdır. Toplar duvarlann üstünde sıçradıklan gibi kara deliklerde de kaybolabilirler. Hatta duvarda birer kara delik rolünü bile üstlenebilirler, yahut kaybolduklan kara deliklerin duvan rolünü de üretebilirler. Yüzler her türlü sisteme dağıtılabilirler ve hiçbirşey yüze benzemeyebilir. Yahut da yüz çizgileri kendi kedilerini örgüüeyebilirler[9].
Aynca bilinçdışı "anlambilimsel ve makinasal-bilimsel önermelerin asla tam olarak yakalaya mayacağı makinasal önermelerden oluşmuş-

8 **G. Deleuze, F. Guattari, a.g.e. sf.** 206.
9 **G. Deleuze, F. Guattari, a.g.e. sf.** 207.

tuf"**10.** Psikanaliz hep kısıtlı bir Oidipus figürünü, yani "ana-bababen" üçgeni üzerine kurulu bir kavram olarak gözükür. Bunu kendisine özgü bir doğma olarak kabul ettiği halde, Oidipus öncesi ilişkilerin, varlığını da esgeçmemektedir U. Örneğin Japonya'da Takatsugu Sasaki bir psikanalist ve bir filozof olarak Oidipus ve Freud'ün "erkekmerkezci" terimlerinin Japon toplumuna uymadığını göstermiştir. Ona göre, babanın imgesi hemen hemen hiç yoktur **12.**

Psikanaliz, bu şekilde, genelleştirilmiş (bu terim Claude-Levi-Sİrauss'un terimi olarak kabul edilebilir) bir kural ortaya çıkarır.

Aslında iki kutuplu bir çözümleme yolunu uygun görmektedir. Ve buradaki yerinde, bilinçdışı korkunç figürleri, karmakarışık duygulan, canavanmsılıklan saklayan kara bir kutu değildir. Bilinçdışı bilinçli bir militanın, bir Devlet adamının veya bir askerin yapabileceği korkunçluklardan daha korkunç mudur? Elbette büinçdışının da kendine has muziplikleri vardır, ama bunlar insani biçimleri içermezler. Bu korkunç "canavanmsılıklar yaratan aklın uykudaki durumundan çok gözüne uyku girmeyen tetikteki bir akli" yaratmaktadır, I [3] . "Eğer insan-doğaysa, bilinçdışı da Roussean'cudur". Psikanaliz bilinçdışına Oidipus'u yerleştirerek, onu kısırlaşünr, oha suçluluk duygusunu yerleştirir; bu psikanalizin yetiştirmiş olduğu son papazdır **14.** Bilinçdışında sadece "halklar, gruplar, makinalar" vardır I [5] . Bir tarafta sosyal ve teknik makinalar, diğer taraftaysa bilinçdışının arzulayan ınakinalan. Bu iki güç birbirlerine bağlıdır. Birincilerde bilinçdışı kendisini üretir, diğerinde ise birinciler üzerine etki yapan sonuçlar vardır. Burada makinasal olan mekanik olan değildir: Vitalizm (dirimsellik) ile mekanizm arasındaki tartışmaya kulak verelim: "Arzunun olduğu heryerde bir makrofizik ve bir mikrofizik vardır (çünkü gerçekte bilindışı fizikidir). "Bir makina yapısının ve kısımfanının konumlarının düzenine göre işlevini bir bağ içinde sürdürür; ama kendi kendisini ortaya çıkarmaz, ne biçimlenir ne de kendisini üretir. Bu sanki organizmanın çalışmasını andırmaktadır; kendi oluşumunun farkına varamaz olur. Halbuki mekanizma makinalardan tek bir yapıyı soyutlar ve buna göre organizmanın işleyişini açıklar. *Vitalizm* canimin özgün ve *bireyselliğini* anımsatır" **1°** Ne zaman makinasal

10 F. Guáttari, L'Inconscient machinique, sf. 155.
11 G. Deleuze, F. Guattari, L'Anti-Oedipe, Minuit, 1972, sf. 60.
12 Philippe Pons, "Au Japon: Une equivoque fondamentale". Le Monde Diplomatique, Ekim 1989, sf. 23.
13 Deleuze, Guattari, a-g.e. sf. 133.
14 Deleuze, Guattari, a.g.e. sf. 133.
15 Deleuze, Guattari, a.g.e. sf. 337.
16 Deleuze, Guattari, a.g.e. sf. 337.

nüvelere sahip olmayan ve kara deliklerde işlevini sürdüren düzenlemeler ve katmanlar varolur, o zaman moler (bütüncü) varoluşçu bir politika mevcut olur, diyebiliriz. Halbuki ne zaman bunlar makinasal nüvelerle işgörmeye başlarlar ve düzenlemeler-arası sistemleri oluştururlar, o zaman tek bir düzenlemenin merkezi yapısı üzerine kurulu olup çalışmayan moleküler varoluşçu bir politikanın varlığını göstermek mümkün olur. Bunu biraz açıklamaya kalkarsak şunlan söylemek mümkündür: "Moler, sabit koordinaüi sistemde görünenin tekran vardır. Moleküler ise "farkı ortaya çıkarandır", ve bunu olanakların *makinasal dayanıklılık planında* yapar I [7]. Aralarında herhangi bir kopmanın varlığı kabul edilmez, çünkü olanaklı olanın ekonomisiyle maddi ekonomi arasında kopukluk değil, süreklilik vardır.

Makinasal Yazın:

Yazın, Platon'dan beri fikirleri dosüar arasındaki "laflama" olarak gösterilmiştir. Bu arkadaşlar arası "fikir alış verişi" diyalektiği yazar ve düşünürlerin eserleriyle yaşamlarını özdeş saymıştır. Bu diyalektik bir Logos olarak sunulmuştur hep. Güles Deleuze ve Felix Guattari bu geleneksel görüşün dışına çıkmayı başaranlardandır. Çünkü *Logos'da* sanki öyle saklı bir taraf vardır ki, akü (zeka) daima önce gelmektedir. Bü şekilde herşey varolmadan öncç varmışcasına kabul edilir. Buna diyalektik geçişlilik denebilir. Deleuze'e göre "Proust'in-celemeye karşı hissiyatı, felsefeye karşı düşünceyi, içdüşünmeye karşı çeviri yapmayı önplana çıkanr"!'. Dostuğa aşkı karşıt çıkanr. Sözcüklere karşı adlar vardır. Proust şöyle demektedir: "Karakterleri birer semboller dizesi olarak kabul eden halklarınkinin (insanlannkinin) tersine, tüm varlığım boyunca, bir yöntem sürdürdüm; ben, bunca yıl, insanların gerçek düşünce ve yaşamlannı sadece kendi arzulanyla bana sunduktan dolaysız sözcelem (enonce)de aradım durdum. Onlarn yüzünden gerçeğin analitik ve akılcı bir anlatımı ohnayan şahadetlerine fazla önem vermedim; sözlerin kendisi ancak boyun eğilen bir sükûnetin, karmakarışık bir haldeki kimsenin figürüne yapışmış bir kan lekesi biçiminde yorumlanabileceğinde bana bilgi vermekteydi" **19.**

Felix Ouattari'ye göre ise yine Proust'un *Yitik bir zaman Arayışı* kitabı *köksapsal* bir haritayı andırmaktadır **20.** Burada sözkonusu olan

17 F. Guattari, L'Inconscient machinique, sf. 160.
18 G. Deleuze, Proust et les signes, P.U.F. 1964, sf. 128-129.
19 Mareel Proust, La Prisonnniere, 1. eilt, sf. 88 (Bkz. Deleuze, a.g.e, .sf. 129,
20 Felix Guattari, *L'Inconscient machinique,* **sf. 239.**

psikanaliz değil, şizo-analizdir. Bu şizo-analitik bir monografyadır. Guattari için, Proust en az Freud kadar, hatta Newton kadar bilimseldir 21, Yine halüsinasyonlar üzerine Henri Michaux ve "Beat nesli" kadar hiçbir bilim adamı yaklaşamamıştır. Ancak bu yazarlar anlambilim ve öznelsellik biçimlerinin çokluğunu gösterebilmişlerdir. Tek bir ben psikanalizin nesnesidir ve tek bir benin varlığından bahsetmek oldukça zordur. Hatta Lacan tek benin varolmadığını göstermiştir 22. Ayrıca Kafka ve Proust, bunların ikisi de, perspektif bileşkelerinin değişimini (mütasyon), büyüme görünümleri, hızlanmalar ve yavaşlamalarla ilgilenmişlerdir ve hissi koordinatları araştırmışlardır.

Soyut makinalar kuramı için Proust bir örnek teşkil edebilir. Proust sanat eserlerinin "hayalgücünden" değil, ama gerçekten yola çıkıp, "müzikal etkilerin" varlığından sözeder. "... bana bu müzik bilinen tüm kitaplardan daha gerçek bir şeymiş gibi geliyor". Bazı sıralar, Prousu Vinteuil'ün müziğini bir Ampere'irddyle, bir Lavoisier'inkiyle karşılaştırır, bazen ise "fikirlerin gerçekliği" üzerine eğilmektedir: "Swann müzik motiflerini birer gerçek fikir olarak kabul ediyordu, başka bir dünyanın, başka bir düzenin peçelenmiş, bilinmeyen, akla gelmeyecek fikirleri". Proust'un eserinin en muhteşem yanı, bilindiği gibi, Combray'de yaptığı gezintiler sırasında, ilk defa olarak, "hislerinin sonuna kadar gitmeyi başarması"dır, Tıpkı Martinville'in çanlarının sesi gibi veya "güzel bir tümceymiş gibi" bir şeye benzeyeni sözcüklerle ifade etmek sözkonusudur. Bu sadece söylemsel bir analiz yapmakla kalmak demek değil, fakat tersine dili zenginleştirmek ve yeni bir söylemi döllemek, doğurmak için "arzunun ekonomisinin" üzerinde bir aülıp yapmaktır. (Proust, Vinteuil'ün 'küçük tümcesi'" "insani sözcüklerin" ortadan kaldırılması, fantaziye yer vermekten çok, onu elemiştir, der). Proust'un arzusu "bireysel bir bilime ulaşmaktır. Hatta bireyden çok bireysellik sürecine ulaşmaktır. Tüm çözümlemesi onu trans-öznel, trans-nesnel soyut makinaların kavranışına doğru sürükler. Proust için Madam Verdurin'lerin salonu Swann'm Odette'e aşık olduğu yerdir. Swann bu salona etnologların ilkel kabilleri incelemeye gittikleri gibi, bilinmeyen bir budun ile karşılaşmak istercesine gelmektedir. Madam Verdurin'in salonu için *"kollektifDüzenleme"* iki geçiş bileşkesi ortaya çıkarmaktadır:

1) Bir nakarat: Vinteuü'in küçük tümcesi;

2) İki yüzün birbirine karışmasından ortaya çıkan "yüz" çizgilerinin takımyıldızı: Odette'in yüzü ve Boticelli'nin bir freskinden koparılmış

21 Felix Guattari, a.g.e. sf. 240.

22 Serge Cottet, Je pense ou je ne suis pas, je suis ou je ne pense pas, in *"Lacan"* (sous la direction de Gérard Miller) Bordas, 1987.

bir incil figürü olan Zefora'm yüzü[23].
Bu soyut makinanın oluşumu sırasında yüz çizgileri birbirlerinden farklılaşıp, uçlarına kadar diyagramlaştıktan sonra buna reaksiyon (tepki) olarak anlatanın Albertine'e olan tutkusunu toplu bir şekilde yerine-yurduna sokacaktır. Böylece nakarat kendi kendisinin dışına yönelip, yatâygeçişli olarak anlatanı mikro-politikada devamlı bir değişime sokacaktır. Guattari'ye göre, "böylece romanın Swann'a ayrılan kısmı şizo-analiz adı verilen bir denemeye aynlmıştır" **24,**
G. Deleuze ve F. Guattari, Kafka üzerine yaptıkları bu kitapta yine soyut makinanın betimlemesini yaparlar. Onlara göre sadece "bloklar, seriler ve şiddet vardır. Kitap Kafka'mn politikası, yani bir azınlık politikasını anlatır. Minör edebiyat bir azınlığın diliyle yazılan edebiyat değildir, tersine hakim dilin içinde azınlık edebiyatın dilinin biçimidir. Bubir çeşit "yersiz-yurdsuzlaşmadır" Azınlık edebiyatının dilinin biçimidir. Milliyetçi bir dil, baskı altındaki bir dil, hepsi yazmamamn olanaksız olduğu noktalara doğru giderler, bütün bunlar bir edebiyattan, bir dilden geçmek zorundadırlar. Kafka, Çekoslavakyalı bir yahudi, Almanca dilinin içinden bir minör edebiyat geliştirmiştir. Prag şehrinin Almancası, yersiz-yurdsuzlaşmış bir Almancadır. Bu edebiyatta bireysel sorunlar aile ve grup, kollektif, evlilik sorunlarını beraberinde taşımaktadır. Herşey politikadır: Aile, grup, etni vb. Her bireysel sorun birden bire siyasi bîr sorunla kesişir. Şöyle yazarlar. Deleuze ve Guattari: "Kafka'mn yapıüna nasıl girmeli? Bu bir köksap, bir yeraltı yuvasıdır. *Şato* dağılım ve kullanım yasalarının, pek bilinmediği çeşitli girişlere sahiptir. Amerika otelinin sayısız ana ve yan kapılan üzerinde bir o kadar bekleyen kapıcılann olduğu gibi, bir,o kadar da kapısız giriş ve çıkışlar vardır. Halbuki bu yeraltı yuvası adı altındaki nuvel'in de sanki bir kapısı vardır, dahası hayvan yalnızca gözetme işlevine sahip olan ikinci bir girişin olanağını düşünmez mi? Ama bu bir tuzaktır, hayvanın ve Kafka'mn kendi tuzağı; tüm yeraltı yuvasını betimlemesi düşmanı yanıltmak için yapılmıştır. Öyleyse herhangi bir uçtan hiçbirinin diğerinden daha geçerli olmadığı girişlerden hiçbirinin bir özelliği olmadığı, hatta isterse girilen bir çıkmaz, dar bir bağırsak, bir sifon olsun, oradan girilecektir. Yalnız girmiş olduğumuz girişin hangi diğer noktalarla **kesiştiği** iki noktayı kesiştirmek için hangi yol ağızlarından ve galerilerden geçileceği, köksap haritasının hangisi olduğu ve başka bir noktadan girik şeydi eğer, nasıl aniden gelişeceği aranacak. Çeşitli girişler ilkesi düşmanın girişine, imleyene ve sadece bir deneyimi sunan yapıtı yo-

23 F. Guattari, a g.e. sf. 244.
24 F. Guattari, a.g.e.sf. 245.

rımlamak için yapılan denemelere engel olmaktadır.
Alçak gönüllü bir giriş arıyoruz, Şato'nunki, K'nın boynu eğik, gerdanı göğsüne kadar düşmüş kapıcının portresinin bulunduğu hanın salonunda. Portre ve fotoğraf, eğik yorgun baş, bu iki öğe Kafka'da değişik özellik dereceleriyle sabittir. *Amerika'da* ebebeynlerin fotoğrafı. *Başkalaşımda* kürklü bayanın portresi (burada boynu öne eğik gerçek annedir ve kapıcı gibi olansa gerçek babadır). *Dava'da* Matmazel Bürstner'den Titovelli'nin atölyesine dek portrelerin ve fotoğrafların çoğalması. Yukarı kaldırılmayan öne eğik baş heryerde, mektuplarda, kamelerde ve günlükte, nüvellerde, dahası tavana karşı sırtalan kamburlaşmış hakimlerin, asistanların bir kısmının, celladın, papazın... olduğu Dava'da hep vardır. Seçmiş olduğumuz giriş, öyleyse, gelen diğerleriyle kesişmekle kalmaz, birbirinden göreli bağımsız iki biçimin kesişmesiyle de kendini oluşturur, "öne eğik baş" içerik biçimi, "foto-portre" anlatım biçimi; bunların ikisi *Şato'nun* başında birleşirler. Yorum yapılmıyor. Sadece bu birleşmenin işlevsel bir blokajı, deneysel arzunun yansızlaştırılmasını işlemiş olduğunu söylüyoruz: Arzunun tavan, dam tarafından engellenmesi, kendi boyun eğmesinden başka bir zevk almayan boyun eğen arzu gibi kendi görünümünden başkasından haz duymayan, çerçevelenmiş, yasaklanmış, düzülmez, dokunulmaz bir fotpğraf. Ve de boyun eğmeyi zorlayan, onu yaygınlaştıran arzu, yargılayan ve mahkûm eden arzu (Dava'daki başını kuvvede eğerek oğlunun dizlerinin üzerinde çökmesini sağlayan baba). Oidipus'çu çocukluk hatırası mı? Bir aile fotoğrafı haüası veya boyunları rubanlı bayanların ve başlan eğik beylerin olduğu tatil fotoğrafı **25.** Bu arzuyu önler, parçalayıp oradan alır, çeker, katmanlar üzerine yerleştirir, tüm kesişmelerinden arzuyu koparır. Öyleyse ne ümit. edebiliriz? Bu bir çıkmazdır. Herşeye rağmen bir çıkmazın bile bir köksapın bir parçası olarak geçerli olduğu ise doğrudur.

Başını kaldıran damı veya tavanı delen yükselen kafa eğik başa yanıt verirmiş gibi durur. Kafka'da, bu başa heryerde rasüanmaktadır **26.** Ve Şato'da hiç düşünmeden dosdoğru çıkan ve yukanda gençleşen doğum, çan kulesinin anımsanması kapıcının portresine yanıt

25 Boynu çıplak veya bir gerdanlıkla dolu kadın boynunun başı öne eğik veya yukarıdaki erkek başı kadar önemi vardır. "Boynu siyah kadifeyle çevrili", "ipek dantelli gerdanlık", "beyaz dantelden ince yaka" vb.

26 Dahası, bir çocukluk arkadaşı Oskar Pollak'a bir mektupta Kafka şöyle yazar: "Büyük utangaç sandalyesinden kalktığı zaman, acı şeklindeki kafasıyla dosdoğru tavanı delmiş, ona özellikle tutunmadan saman dalları seyretmek kalmışü." Ve 1913 günlüğü (Grasset Yayınları, sf. 280): "Boynuna konulan bir iple çekilmek bir evin alt katının penceresinden geçmek."

vermektedir (Şato'nun kulesi bile arzu makinası olarak üzgün bir tarzda damı delerek ayağa kalkacak olan bir vatandaşın hareketini anımsatır). Buna rağmen doğum çan kulesinin imgesi hâlâ bir anı değil midir? Olgu onu bu şekilde hareket etmediğini gösterir. İmge bir çocukluk bloku olarak ve çocukluk haürası-olmadan, arzuyu indireceğine, yükselterek, zaman **içine** yerleştirerek, yersiz-yurdsuzlaştırarak, kesişmelerini çoğaltarak, başka şiddetlere geçirerek hareket eder (böylece çan kulesi, blok halinde ne söylediklerı belli olmayan çocukların ve öğretmenin sahnesine ve yer değiştirmiş, yeniden yükselmiş veya ters çevrilmiş ve orada bir gerdelde yıkananların yetişkinlerden oluştuğu aile sahnesine, yani ayn sahneye geçer). Ama önemli olan bu değildir. Önemli olan, küçük müzik, çan ve Şato'nun kulesinin şiddetli ve yaygın salt sesidir: "Kanatlı bir ses, bir an ruhu titreten neşeli bir ses; denirdi, çünkü acı veren bir aksarn da vardı, kalbinizin donuk olarak arzuladığı şeylerin tamamlanması sizi tehtit ediyordu; sonra monoton ve ince bir şekilde ses çıkaran büyük çan kulesi sustu...". Kafka'da sesin ortaya çıkışı sık sık başı eğmek ve kaldırmak eylemiyle kesişmesi çok garip tir: Fare Jozefina; müzisyen genç köpekler ("Başlannım bazı hareketleri ön ayaklannı kaldırma ve yere koyma tarzlan, herşey müzikti...". Arka ayaklan üzerinde ayakta yürüyorlardı, ... hızlı bir şekilde yeniden yükseliyorlardı..."). özellikle *Başkalaşım'aa* arzunun iki durumunun aynlması belirir; bir yandan Gregorie'm kürklü bayanın portresine yapışığı ve boşaltılmakta olan aile odasından bazı şeyleri saklamak için ümitsiz bir güçle başını kapıya doğru eğdiği zaman; diğer yanda Gregoire bu odadan çıkıp, kemanm titrek sesiyle yönlendirilerek, kızkardeşinin çıplak boynuna tırmanayı düşündüğü zaman (kızkardeşinin boynu, sosyal komunu kaybettiğinden beri ne yaka ne de boyunluk taşır). Daha hâlâ Oidipusçu bir ailenin fotoğrafı üzerinde plastik *insestle* tuhafça ortaya çıkan kız kardeşle girilen şizofrenik bir insest (mahremle cinsel ilişki) arasındaki fark nedir? Sanki müzik daima bir çocuk -oluşunda veya parçalanmayan bir hayvan- oluşunda görülen anıya karşıt ses blokunda ortaya çıkar. "Lütfen, karanlık. Ayağa kalkarak, aydınlıkta çalamayacağım." [27] Burada iki yeni biçimin ortaya çıküğı sandabilin İçerik biçimi olarak kalkan baş, anlatım biçimi olarak müzikalses. Aşağıdaki denklemi yazmak gerekir:

EBik bas = önlenmiş arzu, boyun eğen veya boyun eğdiren, yansızlaşmış, en az kesişmeli, çocukluk anısı, yer-yurt
Portre-foto v e v a y e n iden yerini yurdunu buluş.

27 *Bir kavganın tasviri* **(Bir kavganın tasvirinin birinci bölümü sürekli boyun eğen ve kalkan başın ikü hareketeni geliştirir, bunun sesle de bağı vardır).**

Kalkan baş _ Yükselen arzu veya yürüyen ve yeni kesişmelere açılan arzu, çocuk-bloku veya hayvan-bloku, yersiz-yurtduzlaşma.
Müzikal ses

Daha bitmedi. Kafka'yı ilgilendiren müzik biçimi kurulu bir müzik biçimi değildir (Mektuplarında ve günlüğünde, bazı müzisyenler üzerine anlamsız hikayelerden başka birşey bulamayız). Bu bestelenen, anlambilimsel olarak kurulu bir müzik Kafka'yı ilgilendiren müzik değildir; ama onun ilgisini çeken salt bir tınlı maddedir.
En önemli olan sesli giriş sahneleri sayılırsa, aşağı yukarı şu elde edilir John Cage'ın konserindeki gibi 1) Sofu piyano çalmak çünkü muüuluk içindedir; 2) çalmasını bilemez; 3) piyano çalmaz (iki beyaz kanepeyi alıp beni, odanın öbür ucuna, ıslık çala çala uyum içinde sallayarak götürürler; 4) çok iyi piyano çaldığından dolayı kutlanır. Bir köpeğin aranışmda, müzisyen köpekler büyük bir gürültü koparırlar, ama bunun nasıl yapıldığı bilinmez, çünkü müziği bir boşlukta ortaya çıkarırken ne konuşurlar, ne şarkı söylerler ne de havalanırlar. Şarkıcı kadın *Josephine'dt veya. farelerde,* Josephine'in şarkı söylemesi olasılıksızdır, başka bir fareden daha iyi olmayan yahut daha iyi bir şekilde sanaünm gizilliği daha da artsın diye, sadece ıslık çalar. *Amerika'da,* Kari Rossman ya çok hızlı ya da çok yavaş, komik veya "kendinden başka bir türkünün yükseldiğini*' hissede hissede piyano çalar. *Başkalaşım'da,* Gregoire'm sesini öncelikle ince çıkarmaya iten ses ortaya çıkar ve bu ses diğer seslerin çınlamasını bozar ve de sonra kız kardeş müzisyen oluduğu halde kiracıların gelgitlerinin rahatsızlığıyla sadece kemanından ince seler çıkarmayı başarır.
Bu örnekler içerikte yukarı bakan başın eğik başa karşıt olması gibi, anlatımda sesin portreye karşıt olmadığını göstermeye yeter. İçeriğin iki biçimi arasında, spyutcasına kabul edilirse, basit biçimsel bir karşıtlık, ikili bir ilişki, anlambilimsel veya yapısal bir ifade vardır. Bu bizi "imleyenden" çıkarmaz ve köksaptan çok ikili bir ayrılış oluşturur. Fakat diğer yandan portre "eğik baş" içerik biçimine uyan anlatım biçimiyse, ses için aynı şey sözkonusu değildir. Kafka'yı ilgilendiren, daima kendinin yürürlükten kaldırılmasıyla bağıntılı şiddeüi salt bir ses maddesi olan yersiz-yurdsuzlaşmış müzikal ses, hâlâ çok fazla imleyen bir zincir ortaya çıkarmak için, anlamdan, kompozisyondan (besteden), şarkıdan, sözden kurtulan çığlık kopan bir sessizliktir. Seste, tek önemli şey, genelde, monoton ve daima anlamsız olan şiddettir. Böylece Dava'da kendini dövdüren komserin tek bir ses tonunun çığlığı, "ses bir adamdan gelmiş gibi değil de acı çeken

bir makinadan gelmiş gibidir" 28. Biçim varoldukça hâlâ yeniden yerine-yurduna sokulma mevcuttur, hatta müzikte bile bu böyledir. Josephine'in sanatı, tersine diğer fareler kadar şarkı söyleyemediğinden daha kötü bir ıslık çalarak, "geleneksel ıslığın" yersiz-yurdsuzlaşmasım oluşturan ve günlük varouluşun zincirlerini özgürlüğe kavuşturan işlemi içerir.", Gilles Deleuze ile yaptıkları bu çalışmanın sonunda *"Kapitalizm ve Şizofreninin"* ikinci cildi ortaya çıktı: *Bin Yayla.* İkili yazmalara devam eden Guattari Toni Negri ile beraber yaymladıklan "Yeni özgürlük Alanlan" adlı kitaplarında "bugün" neleri yapmamahyızı sorguladılar. Lenin'in "Ne yapmalı?" sorusuna karşı "Ne yapmamalı?" sorusunu ortaya koydular. Artık düşünce günceli izlemek zoruda olduğundan modernliğin Hegel'den beri gelen ve hatta Foucault'nun "Aydınlık nedir?" adlı Kant'ın bir metnine atfederek, moderniteyi Kant'a kadar götürmesiyle, Kanfa kadar uzanan bir sorun sorunsallaştınldı: "Bizim için devrim ne anlama gelmektedir?" bü soru soruldu. Ama bu sorunun kurucusu yine Foucault'nun yapüğı senteze göre^ Kant'dı: Kant Fransız devrimi üzerine düşüncelerinde eskiler ve modernler arasındaki tartışmaları aşarak güncel bir sorunu ortaya koymuştu. Şüpheleri karşısında emin olmak için düşünceyi bir diyagnostik ile ortaya çıkarmalıydı: Bu bugünkü düşünmekten geçmekteydi.

Bu kitapta Guattari ve Negri "Kapitalizmin sorununun hâlâ sürmekte olduğunu vurgularlar. Yeni alanlar "kollektif ve bireysel tekilliklerin özgürlüğünden" geçmektedir. Yazarlara göre "özgürlük eşitlik ilerleme fikirleri iki kez, iki rejimde ihanete uğradılar". Kapitalist ve Sosyalist rejimlerin ikiside Öz ilkelerine ihanet ettiler, iki rejimde de "günlük yaşam korkuyla doldu", insanlara bir bilinç yığını olarak kendilerini ümitsizliğe bırakmaktan başka yol tanımayan bu rejimlerden çıkış, yeni özgürlük alanlarının bulunmasından geçmektedir. Bu alanlar kökten gelen, eski arkayik bilinçdışından çıkamaz, ileriye dönük olmalıdır 1968 bunu başarmıştı.

ilk olarak devrimin ileriye doğru dönük bir biçim alması, Guattari ve Negri için 1968 eylemlerinde ortaya çıktı. Bunu şu şekilde dile getirirler:

"1968'de en şiddetli noktasına ulaşan dönemin yeniden açılmış oldu-

28 **Kafka'da çığlığın birçok ortaya çıkışı: Bağırdığımı işitmek için bağırmak -kapalı kutudaki adamın ölüm çığlığı- ona gücünden bir şey kaybettirmeyen ve tarafsızca sonuna dek, hatta, sustuktan sonra bile yükselen, sadece bir çığlık duymak için aniden bir çığlık atınıştını" (Seyircüer).**

29 **Michel Foucault, Lectures Critiques (İngilizceden Fransizcaya çeviren Jacr ques Colson, Editions Universitaires, La Point Philosophique, De Boeck, Brüksel,** 1989, **sf.** 122 **Jurgeh Habermasin Foucault üzerine bir makalesi: Le présent pour cible (Şimdiki zaman hedef).**

ğunu öğrenmek için kahve markasına bakmak zorunda değiliz. 1917'de bir belirtinin, ulusal bağımsızlık mücadelelerinin sürekli olarak ortaya koyamadıklarının o anlık mümkün olduğunu 1968'in kollektif praksisi ve bilinci gün ışığına çıkarmayı başardı. Evet, kominizin mümkündür. Bu dün olduğundan daha gerçektir ve dünyayı rahatsız etmektedir. 1968'de, 1929 büyük bunalımını ve ikinci büyük emperyalist savaşını izleyen yüzyılın başındaki devrimci eylemleri sınırında tutabilmek için sırayla kurulan "toplu sözleşmelerin" zayıflığı "gün ışığına çıkarıldı. Bu "olayları" hangi açıdan alırsak alalım, yeniden güncelleşenlerin kapitalist sistemin bunaltıcı çelişkilerini yok ettikleri veya aştıkları gösterilemedi.

İmdi, devrimci düzenlemelerin gelecek yıllarda karşılaşacakları yeni objektif "verileri" açığa çıkarmaya çaba harcayarak kapitalist "üretimin" biçiminin ve boyutlarının niteliğini içeren maddi değişimlerin üç serisini inceleyeceğiz.

Üretimin kalitesi. Proleter sınıflar ve kapitalist ve/veya sosyalist patron sınıflarınjn mücadelesi gittikçe bütünleşen yaygın bir konumu doğurdu, iktidarın sosyal ikibaşlılığının dayanıklılığının ortaya çıkardığı bunalımların usçu olarak denetim altına alınamaması, sosyalist ve/veya kapitalist ekonomilerin kuvvetlice merkezileşmelerini ve görece planlı bir yöntemin projesini getirdi.

Bu durumda, değer yasası ve somut emeğin nicelikleri arasındaki basit orantı gittikçe dünyasal düzeyde bütünleşmiş ve karmaşıklaşmış bilgisayar, makinasal düzenlemelerin, disiplinin, oluşumun, kollektif bilgilerin, "sermayeleri"nin dolaysız olarak üretime boyun eğen insan zamanının faktörlerine sokarak ve değişik derecelerde yersizyurdsuzlaşarak, soyut bir emeğin yığını olarak, ekonomik ve para, göstergebilimlerinde yeniden doğdular.

Bu düzeyde işçi sınıflan da yavaş yavaş tüketici sınıflar haline getirildiler. Bu amaca ulaşabilmek için -gittikçe sosyalleşen- sermâye, emeğin kollektif gücünde korporasyon süreçlerini büyük oranda arttırmak zorunda kaldı. Toplum sendikalarda örgütlenen işçi sınıfıyla masaya Oturup, maliyet oranının tartışıldığı büyük bir fabrika haline geldi. Bu üretken sürecin yersizyurdsuzlaşması, bu kapitalistik gelişmenin mantığıyla işleyen toplumun gittikçe artan asimilaysonu, üretimin kalitesini temelden, geliştirdi. Kaynakların garanti altına alınması sistemin çeşitliliği ve şiddeti (farklılaşan ücretler, sosyal .sigortalar, işsizlik sigortası, aile ödenekleri, emeklilik vb.) belli bir süre için bir çeşit sosyal düş haline geldi. Üretim temelden sosyal kalarak, üretken bileşkelerin yersizyurdsuzlaşması fabrikalarda yüksek düzeyde bir soyutlama geliştirerek toplumun geri kalan kısmına transfer edildi. Tersine, üretim ani sosyalleşmeyi güçlendirici bir karaktere büründü. Toplumun değişik çarklarına ait olına derecesi temel üretimin kalitesi

haline girdi. Sosyal makinalara iştirak etme ve üretime ait anlam arasında bir denklem ortaya çıktı. Bu hem promosyonu hem de sömürüyü yerine oruttu. İştirakin politik istekleri bu denklemce derinden derine yönlenip, yeniden oluştular. Öyle bir konuma gelindi ki, geçen yüzyılın devrimcilerine doğrulanan sınıf bilinci genişledi ve sosyal bilinçte eriyip gitti. Bu sosyalleşmenin blucindeki patronların çabası bunu yeniden tutmayı içermektedir.

Ya demokratik ya da totaliter yollarla patronların emir verme konumunu güçlendirmeye ve yeniden üretmeye yarayan sosyal üretimin dağılım kurallan ve kurumlannca gerçekleştirildi. Öyle ki ekonomik olarak duran plan politik plana dönüştü. Bu emir vermenin değişime uğramasının sonuçlanrıı incelemeye başlamadan önce, üretimin biçimlerinin değişmesinin başka temel bir cephesi üzerinde durmakta yarar var. Sosyalleşmenin temel bir kalite haline gelmesi bu şekildeki *üretimin boyutunun* da sorunun içine girmesini engellemedi. Sosyalleşme biçimsel bir nitelik olmaktan çok tözsel bir nitelik oldu. Örneğin, köylülerin bağımsızlıklarını kaybetmesi veya kab makinalaşma süreci, içinde Üçücü sektörün de katılması ve sosyal üretimin işlevei hale sokulması incelenebilir. Buraya kadar sanayii üretkimine eklenen emeğin kapitalist ve/veya sosyalist biçimde örgütlenmesi yalnızca (lisandan bir şekilde sosyal katmanlaşmanın sahibi olmuştur.

1968'in çelişki içindeki büyü deflağrasyon yeni biçimlerin yeniden üretilmesi alanının da kapsanmış olduğunu gösterdi. Daha önce, üretim dünyası, değişim değerine ve kullanım değerinin yeniden üretim dünyasına sahipti. Bütün bunlar sona erdi. Bu bakımdan, bu dönemin eylemlerini zorunlu bir sonuç olarak kabul edebiliriz. Aile, kişisel yaşam, boş zaman ve belki de düş ve fantazma, bütün bunların aşağı yukan biraz sosyalist, biraz faşist, biraz da demokratik işleyiş biçimlerine göre, sermayenin göstergebilimine boyun eğdiği görüldü. Tüm dünya üzerinde sosyalleşmiş üretim yeniden üretim alanında yasalanını kabul ettirmeyi başardı ve sosyal üretim insanlığın boş zamanlannın kanını emdi.

1968 olaylan emeğin yöntemlerinin ve üretimin sosyal kalitesinin değişiminin çelişkili bilincinin farkına vardı. Kaosçu bir şekilde, ama en azından inandırıcı olarak, bu değişimi omuzlarında taşıyan çelişki ortaya çıkmış oldu; insanlığa yeni bir proleter yazgı sunarak, ona büyük bir üretim gücü verildi - bu sürekli sömürülen yersizyurdsuzlaşan, hem sosyalliğin içinde, hemde bilinçaltının referanslarının defterlerinde "garantisi olmayan" proletarya, işte budur. Sömürüyü toplumun ve yaşamın her düzeyinde yaygınlaştıran emeğin yeniden tanımlanması felaketin ek yüklerini doğurdu ve politik ve mikropolitik yeni tip çelişkileri ortaya çıkardı. Üretimin bu totaliter, bütüncü ve bütünleştirici biçimleri eski ekonomik kölelik biçimlerini değiş-

tirdi, kültürel ve politik boyun eğmeyi getirdi ve ekonomik zorunluluklar olarak sunulan pakete her türlü karşı koymayı, iktidarsızlık olarak sundu. Fakat, kesinlikle kendi hesabına, en ani düzeyde yeni direniş biçimlerini doğuran ve kollektif olduğu kadar bireysel tekilliklerin sorunsalına tüm şeklini veren, en moleküler planda bulunan bütünleştirici objektiflerin transferidir. 1968'de "yeniden gelişen" bu canlılık büyük bir kısa devre olarak ifade edildi. Olayları kendilerine çekmeye uğraşan yumuşakların yapmaya çalışmış oldukları gibi olayları gizilleştirmeye çalışmak boşunadır; bu nedenle de usdışılığın büyük muson yağmurlarını geri getirmek için stigmatlaşmak da yetersizdir. Sermaye üzerine neticelenen işlevciliğin dünyasında usçuluğa gönderimde bulunmak ayrıca ne anlama gelebilir? Sermayenin kendisi usdışılılığın en yüksek noktasını oluşturmaktadır. 196Ş'den beri sorulabilecek soru işlevci bir akıl ve mutluluk arasındaki yaratıcı ve özgürieşfirici bağı kurmak için ne yapmalı olmasıdır.

Bu tarihten itibaren sömürgeciliğeve azgelişmişliğe karşı verilen bağımsızlık mücadeleleri döneminin tersine çevrildiği ve kapitalist ve/veya^ sosyalist burjuvazilerin, en dinamik sektörlerinin iç" modernleşme deneyimlerinin ortaya çıkması sömürünün gerçeklerine ideolojik 'denemelerden ve somut alanda yeni direnme biçimlerine uzak olması gözlemlendi.

1968, üretim biçiminin ve emek gücünün içinde oluşan değişimlerin eleştirel bilincini kristalleşmesini ve nesnel maddi yeniden-açılımı ifade eder. Bu bilinçlenme öncelikle bir başkaldırıdır, ekonomik kalkınmanın olgusunun değişik mümkünlüğünün açılması, çıkınazı bunalımı ve ona iştirak eden red etm& reflekslerini belirtir. 1968'in temel gücünün dayandığı şey şudur: insanlığın sömürüye karşı başkaldırı tarihinde ilk olarak amaç basit bir hak arama değil gerçek bir özgürleşme olmuştur. Sadece tekilleşmenin tarihi sürecinde angaje olmaya denk düşen bir bilinçlenme tipinin kaldırabileceği bir glpballik düzeyinde eylemler ortaya çıktılar. Bu aynı tehlikeli kasırganın içinde ilk defa olarak moler makrokozmozlar ve moleküler mikrökozmozlar bu derece şiddetli bir düzeyde çakışülar.

Öyleyse, 1968 devrimci bir dönemin yeniden açılmasını belirtir. Ama devrimci dönem eski düzen sözcüklerinin boş yinelenmeleriyle değil, toplumun ve bilincin çeşitlenmesi, zenginleşmesi olan komünizmin yeniden tanımlanması tarafından yeni eylem perspektiflerinin olaya el koymasıyla açılır. Tabii ki bu eylem eski mücadelelerin gelişmelerinden ve patronlara karşı çıkma ve direnme kabiliyetinin yaygınlaşmasından ayn tutulamaz. Tarihi önemi büyük, kalitatif bir sıçrama üretildi. Bu noktadaki radikallik ve tekillikte dünyanm"tüm halklarının anlamlı başkaldırısının bu eylemin mümkün olabilmesi için, etkileri ve düşünceleri hızlandıran bir çeşit kasırganın oluşumunun ve kol-

lektif büyük bir enerjinin ortaya çıkarılması gerekti. 1968'de insanlığın gerçek arzularının en değerlesi olan bir devrim doğdu.

2) *Politikanın ötesinde:*

Bu olaylar süresince canlı sosyal emek tarafınca, kâr amacıyla yapılan birikimin kapitalist ve/veya sosyalist örgütünün reddi, siyasi alanda da canlandi ve doğrulandı. Sosyal üretimin yönetimi-işletmeci politikasına karşı yüz yüze gelen tekil çarpışmaların çokluğundan dolayı, karşı çıkma doğdu. Bu bakımdan, 1968 eylemin devrimci doğasını belirtir. Geleneksel politika kollektif öznelselliklerin değişiminin büyük eylemine göre çok arkada kaldı. Onu *dışarıdan* yakalamaya çalışmaktan başka birşey yapmadı. Bunun için de Baskı-blokaj ve daha sonra olayları kendine çekmeye ve otarşik bir yeniden yapılanmaya girişti. Fakat bu anlayışsızlık ve red ile kendi güçsüzlüğünden başka birşey göstermedi.

Bugün politika, canlı üretimin filomu üzerinde ölü yapıların hakimiyetinin anlatımından başka birşey değildir. Eskiden, büyük devrimci dönemlerde tarih, iktidar tarafından ele geçirilmiş elitlerin (seçkinlerin) yasallıktan uzak bir şekilde olayı "kapatmaktan' başka amacı olmayan politik yeniden düzenlemelerini ve benzer olayları yaşamıştır. Aynı boş ve ahlaktan yoksun sahnelerdekileri Büyük Devrimin ertesi günün kısır döngülerindeki ve Napolyon destanlarındaki (burada Parma manastırını anımsatmak yeterlidir sanıyorum) bizi karikatürel bir şekilde yöneten prenslerin geri dönüşlerini görür gibi oluyoruz.

Ve Hegel'in hayret veren anlatımı aklımıza geliyor: "Bu mabatte din eksiktir. Almanya'da metafizik Avrupa'daysa insanlık, reformculuk, hayalgücü eksiktir...".

Tersine, kollektif hayalgücü hâlâ canlıdır, fakat 1968'de başlamış olan değişim düzenlemelerinden ve paradigmalarından ayn bir politikayı algılayamayız.

Bu öncelikle geleneksel solu içeren şeyler için bilinmelidir, eski üretim figürlerine mahkum olmuş tarihi komünist partileri ortaya çıkan sosyal üretim biçiminin devrimci güçlerini imgelemekten yoksundur. "Kitlelerden" ayn "avant-garde" paradigma ve merkezi örgüt modellerinden kurtulamadıklarından sosyal eylemin beklenmeyen bu tipinin örgütünün kendi kendisini üretmesi karşısında korkuya kapılmış ve yönlerini kaybetmişlerdir.

Reformist eylemin tekboyutlu yazgısına sadık, üretim ve yeniden* üretim alanında yeni arzuların başgösterınesi komünist partilerince bir felaket olarak yaşandı ve bu onları kelimesi kelimesine paranoyak kıldı. Sosyal-demokrasi için de aynı şeyleri söylemek mümkün.

"Gerçek Sosyalizm" olan ülkelerdeki reaksiyon en serti oldu, halbuki

Batı ülkelerinde bu reaksiyonun daha hilekâr, daha düzenbaz ve uzlaşma dolu olarak yaşandı.
Herşeye rağmen, aynı değişmelere rastlandı:
-*Sosyal tutuculuk* mücadeleleri rayına oturtmak için sistematik olarak korporatizm yoluna başvurdu.
-*Politik reaksiyon* sistematik olarak devletin iktidarına ve eski "elitlerin" meşruluğunu yeniden sağlamak için eski yapılara sığındı.
-Kollektif öznelselliklerin tel örgüüerce sınırlanması, kitle iletişim aygıtlarına, kollektif ekipmanlara ve Refah Devletine daha fazla sığınmasını sağladı.
Yani sol partiler 1968 eylemlerinin yıkıcı sonuçlarınca, dahası, sosyal değişimlerin mücadelelerini karakterize eden tekil-kollektif eylemlerde derinden derine kat edildiler. Yasallığın tek temelini oluşturan ve on yıllardan beri uzlaşmalar ve çalışmalar ayarlayan eski ilişkiler, solun geleneksel devletçi vakalarının yakasına yapışükça yıkıldılar.
Ama buna paralel olarak, bu yapıların kendileri de 68 darbeleriyle derinden derine etkilendiler. Bundan böyle siyasetçi politikanın, tümü kadavrasal çehresini maskesiyle saklayamaz hale geldi. Batı ve Doğu ülkelerinin anayasal ve kuramsal yapılan iki şekilde mayınlandı: Yeni koşullara uyumsuzlukla *içeriden* dışlanmışlann ve yaşam garantisi olmayanlann büyük kitlesinde cisimleşen yeni biçim proleter karçı koymalar ve bu toplumu etken olarak reddeden azınlıklar tarafından *dışarıdan* mayınlandılar. Hiçbir tarafta yenilenme denemesine gidiler medi. Halk kitlelerinin yoğun olarak katdıma iştirakıyla tüm "ilerici" kapitalist perspektifin yolu sistematik olarak tıkandı. Şüphesiz kapitalist ve/veya sosyalist, totaliter veya demokratik anayasal yapılar bir lakım değişmelere maruz kaldılar, fakat olumsuz terimlerle konuşulursa, hepsi sonucundan etkilendikleri eylemle ayrımlannı aynı kayıtta yazıya döktüler ve daima politik lemsiliyetin işleyiş kriterlerini gizilleştirdiler.
Popüler güçlerin temsiliyetinin yıkımının bu durumunda, iktidar sembolik benzeşme, denetleme ve uygulama rolünü oynadı, öngörme ve yerine koyma mekanizmalarına karşı yanıt vermeye çalıştı.
Tüm toplumun üretime doğru kaydığı her yönüyle emeğin ve günlük yaşamın tamamen politik doğasının ortaya konduğu anda, bu doğa yadsındı, oynatıldı ve baskı altına alındı. Kendi ufku gibi sadece şato ve saray görüntülerini tutmaktan başka birşey yapmayan her türlü gerçek yaşamdan kopuk, etrafında oluşan yeni özgürlük arzulannı ve yeni alanları görmekten aciz küçük aristokratik evrenin görüntülerini taşıyan gotik bir iktidar özerkliğe sahip çıktı.; Ama bu siyasi aristokrasiyi kendi fildişi kulelerinden her ne pahasına olursa olsun ilkelerin tüm doluluğunu yitiren sosyal katmanlar biçimini yönetmeye kalkan,

ona korkunçluğu ve evrensel bir kibiri ekleyenlerden ne beklenebilir? Hastalık, üçkağıtçılık, veba, çılgınlık tıpkı eski rejimin hakim evlerinde olduğu gibi, bu kapalı dünyada çoğalddar. Ama zamanlan artık saydıdır: "Onlann sıkıntıları ve yeni tarihi gizliliklerin güncelleştirecekleri an arasındaki zaman birimi saltanatlar arası bir andır. Politik yapıların paralize olması ve onlan izleyen hükümet bunalımlan hem semptomlan (belirtileri) hem de toplumun eylemleri ne olursa olsun bazı politikaları uygulamaktan aciz ölümcül iktidar oluşumlannın özgül karakterlerini oluştururlar."

Guattari'ye göre, bütün bunlar 1960'h yıllardan itibaren aydınlığa kavuştular. Tarih sahnesinde karmaşık sosyal mücadeleler izlendi. Toplumda yaşayanlan denetim alüna alma biçimleri sonsuzlaştı. Fakat bunlanh hiçbirinin tam bir etkisi olmadı, çünkü politik bunalım en reaksiyoner sağın inandırmaya çalıştığı gibi, politikadan bağımsız basit ekonomik işleyişsizliklere indirgenmek istendi. Bu politikanın bunalımı kökünü sosyal yaşamdan alır. "Sözde-politikanın ölümü" söylemiyle kulaklarımıza fısıldanılmakta ve kafamız şişirilmektedir. Halbuki oluşan kültürel, maddi değerlendirilmelerin çeşitli biçimlerine ağırlık verilmekte, ister dışardan ister hakim iktidar oluşumlannın kenarlannda, her türlü durumda çatışma halinde yeni bir dünyanın ifadesidir. Demek ki, 1968'de başlayan ve tamamen değişinim içinde olan ve böylece bitmek bilmez değişiklikler, yenilikler ve her türlü basanlar boyunca değişinime bağlı kalan tekil bileşkelerin çeşitliliğinde şimdiye kadar görülmemiş ittifaklar ağına giren yeni bir dünyadır bu. Guattari buna "yeni bir politika" adını verir. Demokrasi yaratıcılık alanlarını Özgürlük.alanını sürekli işgal etmek amacıyla temel mücadelelerin yeniden niteliklendirilmesi zorunluluğu vardır. Bütün bunlan "bir kenara bırakmış olan aydınlar ve militanlar ne derlerse desinler, bu perspektifte anakronik, anarşik hiçbir şey yoktur" der Guattari. Yeni politika çağdaş sosyal değişiklikleri anlamaya çalışmalı ve ortada gözüken gerçek ihtiyaçlan arzu üretimlerini eyleme geçirmelidir.

1960'lardan itibaren sosyal değişimler sahnesinde yeni kollektif öznelsellikler ortaya çıkmışür. Bunların emeğin örgütlenmesinin gelişimine ve sosyal niteliğinin değişimine bağlı Olduğunu anımsatan Guattari, bunların taşıdıkları çatışma ve çekişmelerin geleneksel politik ufukta yeniden kurulamayacağını anımsatır. Şöyle yazar: "Ve bize 68'ci buluşun aslında bilinçler, arzular ve eylem tarzlannın dünyasında algılanması gerektiğini göstermek kaldı. Oluşan değişiklikler bu düzeyde tersyüz edilemez. Onlara değiştirimci bir istenç eylemini veren biliçlenmelerin yüzünü değiştiren bilgisel ve imgelemsel köklerine üretimin yeni boyutlannı yerleştiren yeni öznelsellik biçimleri eski sınıf mücadelelerin senaryosunu kelimesi kelimesine tıkadı. Böylece,

DUVARLARIN ARKASINDAKİ SUSKUNLUK ÜZERİNE

Ali Akay-ÖzgürUçkan

Doğu Avrupa'yı birbirine katan beklenmedik dönüşümlerin nerdeyse unutturduğu, ama Fransız toplumunu yakından ilgilendiren "küçük" bir haber: Delilerin kapatılmasıyla ilgili 151 ydlık bir yasa nihayet değiştirilecek. Sağlık bakanı Claude Evin tarafından, "eskimiş, geçerliliğini, yitirmiş" olarak nitelenen 30 Haziran 1838 yasası, 19 Ekim 1989'da Devlet Konseyi'nde incelenen ve Meclise sunulan "akdsal bozukluklar nedeniyle hastaneye yatırılan kişilerin korunmasını ve haklannın geliştirilmesini" amaçlayan bir yasa tasansıyla yürürlükten kaldınlacak[1]. "Fransız Devrimi'nin ve insan ve yurttaşlık haklan bildirgesinin ikiyüzüncü yılını kutlama şenlikleri, toplumumuza, hastalann, özellikle akıl hastalarının durumunu soruşturma fırsatını sunuyor," diyen C. Evin şöyle sürdürüyor: "Toplumumuzun demokrasi düzeyi, aynı zamanda akıl hastalannı ele alma biçimiyle de ölçülür" 2.

Louis-Philippe'in monarşik yönetimi altında Meclis'e getirilen ve 16 aylık şiddetli tartışmalar sonunda kabul edilen "Delilere (Alienes) dair yasa"[3], tedavinin temeü' olarak "yalıtım" ilkesini kabul ediyordu, 1970'li yıllarda Fransız anti-psikiyatrisinin merkezlerinden biri olan Cour-Chevenny'deki Laborde Kliniğinde çalışan ve Gilles Dejeuzele birlikte 1972'de büyük yankılar uyandıran *"L'Anti-Oedipus:* Kapitalizm ve Şizofreni'yi yayınlayan Felix Guattari, 1838 yasasını değiştirmek için yapılan hukuki çalışmalar üzerine 1976 yılında kaleme aldığı bir makalde "... 1838 yasasının ilk işlevi, aslında, 'delilere ayrılmış Kamu kuruluşlan'nın yasal statüsünü saptamak, yani *deliler için özel yalıtım mekanlarının varlığını meşrulaştırmakta"* diyerek, o sırada sözü geçen, "ortak özellikleri ikincil noktalardaki çok göreli farklılıklannda toplanan" tasanlan, "30 Haziran 1838 yasasının sap-

1 Le Monde, 18.10.1989.

2 Aynı Makale.

3 "Lei sun les Alienes": 14. yüzyılda "ruhun alienation'u"ndan, 19. yüzyıl başında "akıldan alienation"a uzanan terminolojik tarih, "aliene'yi şöyle tanımlıyor: "Kişiyi kendisine ve içinde normal olarak davranma yeteneğini yitirdiği toplumna yabancı kılan sürekli ya da geçici akılsa] bozukluk". Psikiyatrları da "alieniste" diye niteleyen aynı tarih, Deli'yi "öteki" olarak düşündü ve farklı olanı kapatma yolunu seçti.

tadığı hukuki çerçevenin dışına çıkmadığı" için eleştiriyordu 4. Bugün de durumun pek farklı olmadığı söylenebilir. 1960'lı yuların sonundan beri tümüyle kaldırılması için mücadele verilen bu yasanın, Fransız Devrimi'nin 200. yıldönümü şenlikleri için demokratik bir cila ile yeniden piyasaya sürüldüğünü düşünen Çok.

1838 yasası, psikiyatrinin hukuki yönleriyle ilgili kitaplarda bir "otorite yasası" olarak tanımlanıyor: "... (yasa), akıl hastalarının tedavi kurumlarına yerleştirilme biçimlerini öngörür, *iradi yerleştirme,* hastaneye yatırma hakkını hastanın ailesine ya da yakınlarına bırakır. 'Kamu düzeni ya da kişilerin güvensizliği'nin sözkonusu olduğu durumlarda, kamusal otorite, *zorunlu yerleştirmeyi* yürürlüğe sokarak toplumsal savunma önlemleri alma hakkına sahiptir. Bu bağlamda, yasa, *toplumun korunmasıyla ilgili bir yasadır'*[5]. Yasa, anlaşüdığı gibi üç tip "kapatma"dan söz ediyor: 1) Gönüllü olarak hastaneye yatma. Hastaneye, aklından zoru olan biri olarak, kendi jsteğinizle gidip "teslim" oluyorsunuz. Psikiyatr uygun görürse de yaüyorsunuz. 2) İradi yerleştirme. Bu çelişkili deyim, "hasta"nın "irade"sinden değil, ailesi, yakınları (bu "yakın", herhangi bir "dost" ya da komşu olabilir) ya da bir kamu yardım kuruluşu (hoşnutsuz işçilerin "sorunlu çocuklar"ın da deli olarak kapatılmaları olasılığı düşünülürse bu "insani" kuruluşların yarar ve etkililikleri kuşku **götürmez)** iradesinden söz ediyor. Yakınlarınız, toplum için "tehlikeli" olmasanız bile, genellikle sizin iradenize karşı olarak kapatılmanızı isteyebiliyor.Bu iş, bir doktor raporuyla bitiyor. Yeni tasarının en iyi yanlarından biri, "İradi yerleştirme" deyimini, "bir üçüncünün isteğiyle yerleştirme" olarak değiştirmesi. "Üçüncü" sizi hâlâ kapatabilecek, ama bir yerine iki doktor raporuna gereksinimi var! 3) Zorunlu yerleştirme. Eğer üçüncü kişiler ya da toplumsal düzen için tehlikeliyseniz (sinirlenip vitrinleri kumaya, insanların üzerine yürümeye vs. başlamışsanız), Paris'te Emniyet Müdürlüğü, taşrada valiliklerce verilen bir kararla, önce Emniyet Müdürlüğü tıbbi servislerinde 24 ya da 48 saat tutulup, gerekli görülürse en yakın akıl hastanesine gönderilebilirsiniz. Yasa, bu tip kapatma için bir doktor raporunu bile gerekli görmüyor. Gerçi, Fransa'da yüzyd başından beri doktor raporu almak "alışkanlık" haline gelmiş. Yeni tasarım bu raporu zorunlu kılıyor. 1838 yasa metninde, "keyfi" kapatılmaları denetlemek görevi Devletin ilgili denetim organlarına ve hakimlerine verilmiş. Her altı ayda bir, Cumhuriyet Savcısı, Mahkeme Başkanı ve Acil Yargı Hakimi tımarhaneleri denetlemekle yü-

4 **F. Guattari, "Pour le 138e anniversaire de la loi 1838," 10-18, Paris, 1977, sf. 281-282.**

5 B. **Cordier, G. Masse-F. Petitjean-J.P Tachon, Aspects Législatifs et Administratifs de la Psychiatrie, Maloine Ed., 1981, Tome I, sf. 11.**

kümlü. Ancak, anlaşıldığı kadarıyla, bu yılda bir yapılabiliyor. "Hasta" ya da bir yakını Büyük Acil Mahkeme Başkanlığı'na denetim başvurusunda bulunabiliyor. Ama tüm mektuplarınızın hastane yönetiminin denetiminden geçtiği unutulmamalı. Yasa tasarısı bu denetimi zayıflaüyor. Bir doktora ya da avukatınıza mektup yazabilirsiniz. Bu mektup konusu Fransız toplumu içinde garip bir konum taşımaktadır; çünkü komşuların ya da aile üyelerinin şikayetleri üzerine kapatılmalar Fransız toplumuna içkin. Fransız Devrimi öncesi Kraliyetçi monarşist düzen içinde "şikayet mektupları" (lettres de cachet) bir kişinin hapishaneye yollanmasını yeterli kılıyordu. Bu şikayet mektuplarının en güzel örneklerini Michel Foucault, 1977'de yayımlanan bir makalesinde[6] incelemiştir. Ayrıca Marki de Sade, *Juliette'in öyküsü* adlı[7] üç ciltlik eserinde, Juliette'i bekleyen ve ona toplu seks partileri düzenlemesi için para veren bakan Saint-Fond'un ağzından yazdığı tümcelerde, bu şikayet mektuplarının doğasını belirtiyordu. Suç ve cinayete susamış sapkın bakanlar, aristokratlar ve sarayın ileri gelenleri istedikleri kişiler hakkında şikayet mektupları hazırlatıyorlar ve onları hapishanelerde çürütebiliyorlardı. Saint-Fond'un konuğu bakanlık mensubu kişi, Juliette'in canice düşünceler üretmesi fikriyle yanıp tutuşarak, JuUette'in hayalgücünü çalıştırması karşılığında, ona "asla cezalandırılamayı" vadeder. Yani onun hakkında şikayet mektupları hazırlamasını önlemeye söz verir. Aslında bu şikayet mektupları, kraliyetçi iktidarın kraliyet düzeni içinde sona ermesi anlamına gelmektedir. Çünkü o' zamana dek suçlu sanık, kralın otoritesini çiğnediği için yargılanıp, ceza alıp, kralın bedenine karşı kendi bedenini hatayla sunduğu halde, şikayet mektuplarıyla iktidar > piramidimsi biçimden yatay biçime geçmektedir. Yani artık "kralın keyfiyeti" ile değil, onun "halkının keyfiyeti" ile, ki bunlar Cumhuriyet düzeninde "yurttaş" adını alırlar, şikayet edilenlerin iktidarla beden bedene karşılaşmaları ortaya çıkar. Böylelikle Foucault'nun terimini kullanırsak, "aşağdık insanlar" iktidarla karşılaşıp, tarihi arşivlere geçerler ve tarihselleşirler. Psikiyatrik hastaneler üzerine çıkarılan yasaları, kraliyet düzenindeki şikayet mektuplarıyla bağını kurmamak güçtür.

Yeni yasa tasarısı, bağımsız yerel komisyonlarının kurulmasını öngörüyor. Bu "tıbbi-hukuki komisyonlar" son iki tür kapatma kurbanlarının dosyalarını düzenli olarak inceleyecek ve hastalardan gelen her

6 M. Foucault, "La vie des hommes infâmes," Les Cahiers du Chemin, no. 29, 15.1.1977, sf. 12-29. Foucault, bu mektuplarla "tekil yaşamların birden bire hangi rastlantıyla olduğunu bilmediğimiz bir biçimde 'garip şiirlere' dönüştüğünü yazar.

7 Marquis de Sade, Histoire de Juliette ou les prospérités du vice, 10-18, 1969, sf. 70 ve devamı.

türlü isteği dinlemek zorunda olacak. Zorunlu yerleştirilme ile kapatılanlar, eğer psikiyatr karşı çıkmazsa, onbeş gün sonunda otomatik olarak şerbet kalacaklar. "Tıbbi otorite" aynı fikirde değilse, kapaülma ilkin bir üç ay daha, sora da her altı ayda bir yeniden uzatılabilir. Eski yasaya göre, iradi yerleştirmeyle kapatılan hasta ancak doktorun izni ve yakınlarının onayı ile hastaneden çıkabiliyor. Zorunlu yerleştirme durumunda ise, hastanın çıkışı kendisini kapatan makamın kararına bağlı. Alışkanlık olduğu Üzere, "tehlikeli" hastaların durumunda bir "düzelme" görülürse, resmi makamların izniyle zorunlu yerleştirme statüsü iradi yerleştirmeye çevriliyor ve çıkış işlemi buna göre yapılıyor. Yeni tasarının öngördüğü "deneme çıkışı" ise, hastane yönetimi ve resmi makamların ortak onayı ile hastanın bir haftayla üç ay arası bir süre için geçici çıkışını olası kılıyor. Bu tip çıkışta, hasta kapaülma statüsünü koruyor, ama geceleri dışarıda kalabiliyor, Bu süre boyunca sürekli tıbbi denetimaltında tutulan hasta, hastalığın yeniden başgöstermesi halinde tekrar kapatılıyor. Tasarının, "hastanın yeniden topluma kazandırılması aşamasında bir yenilik" olarak sunduğu bu işlem, *yaklaşık* kırk yıl önce yayımlanan bir genelge ile zaten yürürlükte bulunuyordu**. Yine de haksızlık etmemek gerek: Gönüllü olarak yatanların gönüllü olarak çıkışlarının engelleyen mevcut uygulama, tasarıyla değiştiriliyor ve bu hastaların kendi istekleriyle çıkışları olası kılınıyor.

"Akıl hastası" olarak nitelenenlerle ilgili en önemli toplumsal ve yasal sorunlardan biri, bu kişilerin gerek akıl hastanesinde iken, gerekse çıktıktan sonra, yurttaşlık haklarının hemen hemen ortadan kalkması... Fransız Yurttaşlık Yasasının 1123, maddesine göre: "Herkes, yasa tarafından yeterlilikten yoksun ilan edilmemişse, yasal aktlarda bulunabilir". Akıl hastaları, müebbet cezaya çarptırılanlar yada 18 yaşından küçükler gibi, "yasal yeterlilikten yoksunlar" arasında sayılıyor. 1838 yasası, kapatılan akıl hastalarını devletin koruması altına sokuyor ve haklarında "yasal yasaklama" ve "yasaklı" deyimlerini kullanarak, mallarını yönetimi dahil hfer türlü sivil yürütmeyi, geçici yönetim kurumlarına bırakıyordu. 3 Ocak 1968 yasası bü konuda bazı değişiklikler getirdi; yukarıdaki iki deyim, "erişkenlerin vasiliği" ve "vasilik altodaki erişkenler" olarak değiştirildi; "kapatma" ve "sivil koruma" kavramları birbirinden ayırtarak, sadece akıl hastanesinde bulunanların değil, akli dengesi hakkında herhangi bir kuşku bulunanların, yani psikiyatrik kurumlardan geçmiş herkesin (kendi isteğiyle tımarhanelik olanlar dahil) "yasal yeterlilikten yoksun" olarak düş^ülemlmesini sağladı 9, Psikiyatr, "bilimsel" otoritesi yanında, yasalarla (aslında zaten sahip olduğu) "hukuki" bir otorite de kazandı. Seçmek, seçilmek, vasiyet bırakmak,

8 J.D. Guelfi, Psychiatrie de l'Adulte-Legislation et Psychiatrie, Ellipses, 1988, sf. 393; Le Quotidien de Médecin, 9.10.1989, sf. 58.

9 B. Cordier..., a.g.e., sf. 41-45; J.D. Guelfi, a.g.e., sf. 394-396.

mülkiyet hakkı gibi en temel yurttaşlık haklan, daha ilerde göstereceğimiz gibi, "akli denge" ya da "anormallik" gibi, bırakın hukuki, "bilimsel" geçerliliği de kuşku götürür yargdann insafına bırakıldı. Sağlık Bakanı'nın deyimiyle, "hükümet, akıl hastalarının bireysel özgürlüklerini korumaya ve ilerletmeye kararlı"[10], ama sunduğu tasarı bu konuda dilsiz. Hukuki alanın dışında kalan haklan bir yana bırakalım: Fransa'da akıl hastanesinden çıkmış biri olarak iş aramaya kalkın, "bireysel özgürlüklerinizin ne ölçüde kısıtlanmış olduğunu anlarsınız; psikiyatri, "tıbbi sn" ilkesinin kolaylıkla çiğnenebildiği bir alan.

1838 yasasının çizdiği çerçeveden çıkmamasına ve onun gibi "yalıtım" ilkesini tedavinin merkezi kılmasına rağmen, yeni tasan bir eleştiri yağmuruyla karşılaştı. Özellikle eski yasaya 151 yıldır (yani "alienist" "psikiyatr" olmaya başlayalı beri) bir hayli alışmış bulunan psikiyatrlar tarafın Ulusal Hastane Psikiyatrlan Sendikası (SNPH) Başkanı Jean Ayme, "1838 yasasının, tedaviye saygıyı ve hastanın korunmasını güvenlik altına almak için yeterince dengeli olduğunu düşünüyoruz. Tek eksiği çağdaş psikiyatrik görüntüye uygun düşmemesidir" diyerek[11] mesiektaşlannm görüşün bildiriyor. Psikiyatrların eleştirileri, bir yerine iki doktor raporu alına zorunluluğu (bunun hastanın kapatılmasını geciktireceği düşünülüyor), acil vakalar için tasanda yeterince açıklık getirilmemesi (acil zorunju yerleştirmede belediye başkanlannın yetkisi kaldırılıyor, ama valilerinki korunuyor), yerel denetim komisyonlan kurularak bürokratik işleyişin ağırlaştırılması ("ikinci plana atılan" psikiyatrının bu denebm için yeterli olduğunu söylüyor Dr. Ayme) ve tasannm "uzmanlar"a danışılmadan oluşturulması gibi noktalarda toplanıyor. Kısacası kendilerine gösterilen "güvensizlik" psikiyatrlan çok kaygılandmyor. Yeni tasannın meşruiyeti özellekle "keyfi" kapatılmaların önüne geçilmesinde odaklanmış durumda. Bunun bir "efsane" olduğunu söyleyen Ayme, bu efsanenin akli dengelerinin sarsılmazlığından emin olmak ihtiyacım duyan hastalar için bir gereklilik olduğunu, bu yüzden uydurulduğunu ileri sürüyor. Bir kısım psikiyatrlar ise, tasarıya "unutulmuş ve pek uygulanmayan, bir azınlığı ilgilendiren" bir yasayı "yeniden canlandırdığı" için karşı çıkıyorlar. Eski yasa reforme etmek yerine akıl hastaneleri, insani bir duruma sokmanın "Fransız Devrimi Ruhu"na daha uygun düştüğünü düşünüyorlar[12].

Yasanm bir "azınlığı" ilgilendirdiği *istatistik olarak* doğru: 1986 yı-. lında, akıl hastaneleri nüfusunun (burada sadece geceleyen hastalar

10 **Le Monde,** 18.10.1989.
11 **Le Figaro,** 3.11.1989.
12 **Le Monde,** 18.10.1989.

sözkonusu) %89,6'sı gönüllü olarak yatanlardan, %8,4'ü iradi yerleştirmeyle, %2'si zorunlu yerleştirmeyle kapatılanlardan oluşuyordu[13]. Bu, gerçekliğin yalnızca bir bölümü. Çok daha çarpıcı bir olgu da, büyük tımarhanelerin 1970'li yılların başından bu yana boşalmaya başlamaları ve birer birer kapanmaları. Bunun bir nedeni çok pahalıya mal olmaları (gerek binaların, gerek teknik malzemenin, gerek personelin, gerekse hastaların gecelemelerinin devlet bütçesinde açtığı gedikler), bir diğer nedeni 1960'ların sonunda başlayan yeni bir akıl sağlığı politikası: İlk olarak Sağlık Bakanlığının 15 Mart 1960'da yayımladığı bir genelgeyle ana çizgileri belirlenen ve 14 Mart 1972 tarihli bir karar ve genelgeyle amaçlan kesinleşen bu politika "psikiyatride sektörizasyon" adıyla anılıyor. Sözkonusu kararla oluşturulan "akıl hastalıklanna, alkolizme ve uyuşturucu düşkünlüğüne karşı savaşta eyaletler yönetmeliği"nin 2. maddesi, "Halk Sağlığı ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından oluşturulan sağlık haritası çerçevesinde, eyaletlerin, çocuk ve gençlik psikiyatrisi temelinde coğrafi genel psikiyatr sektörlerine bölünmesini" belirtmekte ve "alkolizm ve uyuşturucu düşkünlüğüne karşı, savaşın özel gereklerine uygun belirli tarzlan öngörmekte"dir[14].

Psikiyatrik kurumlaşmanın nüfus koşullannı gözönünde tutarak (bir psikiyatrik bölge 60-70 bin nüfusludur) bölgelere aynlması ve her bölgede bir psikiyatr bölge şefine bağlı olarak çalışan, çeşidi türde merkezlerden oluşan bir bakım ve ***denetim*** ağının oluşturulması olarak özetleyebileceğimiz bu politika, akd hastanesinin tedavi kurumlannndaki merkezi rolünü ortadan kaldırmaktadır, en azından kurumsal olarak. Bu politikanın temelinde tımarhanenin yayılması, evlere girmesi amacını da görebiliriz: Her mahallede açılacak küçük merkezler, psikiyatr-danışmanlar, tedavi sonrası klinikleri, disiplinler-arası ekiplerin (psikiyatrlaım yanısıra psikiloglar, psikanalistler, eğitim uzmanları, her türlü "psi") özellikle okul çocuklan üzerindeki sürekli ***gözetim ve denetim,*** aşın uzmanlaşmış kurumlar ("tehlikeli" deliler, uyuşturucu düşkünleri, alkolikler, şizofrenler, sapıklar", "sorunlu" çocuklar, "suça eğilimli" çocuklar için ayn ayn klinikler) vb.... Sektörizasyon, çeşidi ekonomik güçlükler, halkın "anlayışsızlığı" ya da "güvensizliği" gibi nedenlerden ötürü henüz tam olarak amacına ulaşamadı. Ama Guattari tehlikeyi daha 1976'da haber veriyordu: "'Sektör' politikası, en iyi durumlarda hiçbir şey vermedi, ama en kötü durumlarda, nüfusun dayanılmaz bir biçimde güvenlik karelerine aynlmasıyla sonuçlandı. Bu, çocuk psikiyatrisi alanında şimdiden çok

13 Le Ouotidien du Médecin, 9.11.1989. sf. 59.
14 ID. **Guelfi, a.g.e., sf. 396.**

belirgin."[15]. Yine onun deyimiyle, psikiyatri kurumu minyatürize olmak aşamasında, diğer kurumlar gibi: "... yakından herkesin kendi özel baskı aygıtı, özel okulu, özel ordusu olacak. Üst-Ben her yerde. (...) Bence, psikiyatrinin sektörizasyonu politikası ve psikanaliz - şimdi birbirleriyle pek yakın ilişki içindeler- ilerlemiş teknokratik karelere ayırma biçimlerine tekabül ediyor."[16].

Tımarhaneler giderek boşalıyor. Foucault'nun tarihini yazdığı "Büyük Kapatma", "Büyük BakıcılıuY'a dönüşüyor. İktidar, kurumlan aracılığıyla heryerde hazır ve nazır "mikro iktidarlara"a dönüşme yolunu tuttu bir süredir. Nofm-al ve Anorm-al gibi, salt "bilimsel" değil sosyo-politik yatınmlan da olan kavramlarla bütün bir nüfusun, çocukluktan başlayarak deneüenmesi, yönlendirilmesi ve *Öteki* olmakta direnenin yalıtılması sözkonusu (bunun zorunlu olarak bir akıl hastanesinde ya da bir hapishanede kapaülmalan biçiminde olması gerekmiyor, sürekli gözetim altında bulundurmak ya da toplumsal aynm - bir tür ırkçılık / deli korkusu- daha etkili yöntemler). ***Portatif psikiyatri:*** "Neuroleptik ilaçlann yaygın dağıtımı birçok kişiyi hastaneden uzaklaştırdı -evde 'kimyasal deli gömleği'... (...) Geleceğin çözümü, Fransa için hâlâ fütürist olan bir çözüm, Amerika Birleşik Devletlerinde şimdiden bir gerçeklik. Biri iyi değil mi, cam mı kırıyor, uyuşturucu mu kullanıyor, şizofren teşhisi koyuveriyorlar, neurptiklerle, methadon'la dolduruyorlar, hepsi bu."[17]

Sosyalist hükümetin meclisten geçirmeye çalışacağı "reform" tasarısı bu noktalardan söz etmiyor, tersine mevcut duruma hukuki bir kılıf uydurarak, 1838 yasasını sektör politikasına göre düzenlemeyi amaçlıyor. Yasanın tamamen ortadan, kâldınlması, devrimin ikiyüzüncü yıldönümünde bile fazla "devrimci" bulunuyor olmalı. C. Evin, "psikiyatri biliminin bugünkü durumu (buna) izin vermiyor ve görevimiz, aynı zamanda sivil özgürlükleri en üst düzeyde koruyarak, tehlike içinde ya da başkası için tehlikeli olan herkese yardım etmektir" diyor[18]. "Tehlike"nin ölçütü nedir? Bu ölçütü yargı organlan mı belirleyecek, yoksa "bilimsel nesnelliği" tartışılır psikiyatri mi? Bu, tıbbi-hukuki bir sorun değil. Yasa "tehlike"nin doğasını ve nesnesini saptamayı yargıca bırakıyor, yargıç ise psikiyatrın "teknik uzmanlığı"na başvuruyor^. Bir hastane psikiyatrınm açıklaması ilginç: "Gerçek-

15 F. Guattari, "Anti-psychiatrie et anti-psychanalyse," Le Magazine Littéraire, N. spéciale: Le Mouvement des idées - Mai 1968/Mai 1976, 2. Baskı: La Revolution Moléculaire, 10-18,1977., sf. 266.

16 Guattari, a.g.e., sf. 269.

17 Guattari, a.g.e., sf. 266-267.

18 Le Monde, 18.10.1989.

19 F. Guilbert, Liberté Individuelle et Hospitalisation des Malades Mentaux, Lib. Techniques, 1974, özellikle sf. 45-46.

ten de bazı anlarda tehlikeli olan hastalar varsa da, özü itibariyla tehlikeli olan hasta yoktur" diyen Dr. Goureviteh şöyle sürdürüyor: "Bazı durumlarda, tanımı itibariyle, hiçbir önlem alınamaz, bilim-kurgu romanında oluduğu gibi, tüm nüfusun fişlenmesini düşlemezsek"[20]. Bu eski ütopya, bir anlamda gerçekleşme yolunda.

Deliler için bir yasanın, ardında "eşcinseller için bir yasa", "yahudiler için bir yasa", "metekler (ya da göçmen işçiler) için bir yasa"yı da saklayabileceğini söyleyen Guattari için, "aslında, hiçbir yasa, tanımı gereği, tıbbi kararların üstünde temellendiği önü sürülen 'bilimsel' Ölçütleri kurmak ya da değerlendirmek yeterliliğinde olamaz. (...) Akıl sağlığı sorunları, uzmanlardan* yargı organlarından ve yönetici iktidarlardan önce, olduğu gibi toplumsallığa bağlı olmalıdır. O halde, özgürlükler üzerinde evrim sağlayabilen bir yasa, devletin ve çeşitli ilgili toplumsal-uzmanlarıniktidarların dengeleyerek, yurttaşlara yeni bir iktidar içinde oluşmalarının olanaklarım vermelidir. Bu durumda, bir denetim etkinliği, kamu oyunun duyarlaştınlması ve etkin dayanışma biçimlerinden ayrılamaz. (...) Ne olursa olsun, bir süre sonra, seçim olanaksız hale gelecektir. Ya toplum, şimdiye dek üretmekten kurtulamadığı akli sorunların 'ele alınması' için kendi özel ortaklaşa yollarını bulacak, ya da, yalnızca, temel arzu ve özgürlük sorunlarına yaklaşımda baskıcı makinaların sürekli olarak devreye sokulmasından ayrılmaz olduğu ölçüde içinde bulunduğu kötü durumu ağırlaştıracak olan uzmanlara, uzmanlamış kurumlara kendini teslim etmeyi sürdürecek" **21.**

Psikiyatri, doğduğu andan, 19. yüzyddan bu yana doğal bilimlerden çok, politikayla, hukukla, çeşitli iktidar biçimleriyle ilişki içinde gelişti, "nesnellik" miti alünda:"... insani, polisiye, hukuki vb. talepler, zorlamalar arasında sıkışmış olarak doğdu; gerçek bir tıp dalı olmamakla suçlandı, deli olmayanları deli olarak almasıdan, delileri de görmemesinden kuşkulanıldı; son güzelim hegelci ruh, bilinç dramlanyla karşı karşıya kaldı"[22].

Kapatılmanın tarihi psikiyatrininkinden çok daha eski. Psikiyatri, iktidarın, polikitanm, hukuğun, polisin, ahlakın zaten varolduğu *kapalı* bir dünyada, tımarhanede doğdu: "Tımarhane, dinsiz bir dinsel alan, salt ahlakın, etik tek-biçimleştirmenin alanı. Kendisinde eski farklılıkların izini koruyan herşey silindi. Kutsal olanın son anı kırınaları

20 Lc Figaro, 3.11.1989. Aynı doktor, sapıklar için şunu düşünüyor: "Biz psikiyatrlar için, bu hastalar tedavi edüemezler: Eğer kimyasal hadımı etkili ve güvenüir bir tedavi olarak düşünmezsek." "iyi ki yasalar var" diyesi geliyor insanın.

21 Guattari, "Pür le 138e anniversaire de la loi de 1938," a.g.e. ,fs 295-289.

22 G. Deleuze-F. Guattari, Mille Plateaux - Capitalisme et Schizophrenic n, Minuit, 1980, sf. 151.

söndü. Bir zamanlar, kapatma-evi, sosyal mekanda, cüzzam-evinin hemen hemen mutlak sınırlarını miras almıştı; yabancı bir ülkeydi. Şimdi tımarhane, toplumsal ahlakın büyük sürekliliğini betimlemeliydi. (...) Tek ve aynı bir hareketle, tımarhane, Pinel'in ellerinde, bir ahlaki tekbiçmileştirme ve toplumla ihbar aygıtı haline geldi. Pinel'in ideal tımarhanesi, hakim ve celladın delinin ruhunda sürekli mevcut olduğu hukuki bir mikrokozmostur. Pozitivist çağın tımarhanesi, Pinel'i kurmakla onurlandırdığımız gibi, özgür bir gözlemleme, teşhis ve tedavi alanı değildir; suçlandığımız, yargılandığımız, mahkum edildiğimiz ve ancak bu yargılamanın psikolojik derinliklerindeki çeşitlemesiyle, yani pişmanlık getirerek kurtulabileceğimiz hukuki bir mekandır. Delilik, dışarıda masum olsa bile, tımarhanede cezalandırılacaktır. Uzun bir süredir, en azından günümüze dek, ahlaksal bir dünyada hapsolunmuştur. (...) Tuke ve Pinel, tımarhaneye, bir bilim değil, güçleri yalnızca kılıklarını ya da en fazla meşruiyetlerini bu bilgiden alan bir kişilik soktular. Bu güçler, doğal olarak, toplumsal ve ahlaksal bir düzendedirler. Eğer tıbbi kişilik deliliği kuşatabiliyorsa, bu onu taradığı değil, egemenliği allına alabildiği içindir."[23].

23 Michel Foucault, Histoire de la Folie à l'Age Classique, Gallimard Tel, 1982,1. baski, 1972D), sf. 513-514-519-522-523-525.

KAPATILMANIN TARİHÎ

Kapaülmalann tarihi, Michel Foucault'ya göre, birden bire şöyle başladı: Aniden cüzzam ve veba yerlerini deliliğe bıraktılar. "Hemen hızlanmayalım. Cüzzamm yeri ilkin zührevi hastalıklar tarafından alındı. Zührevi hastalıklar üpkı bir mirası devir alırmış gibi cüzzamı izleyip yerine geçtiler."[24]

Daha sonra "Narrenschiff (Nef de fous/Deüler teknesi) Argonotların eski devrinden bu yeni edebi bileşkeyi ödünç aldılar. Deliler, Avrupa'nın nehirleri boyunca, kenderin dışında, "yollarım en açık ve en özgür ortamında" mahkum durumuna girdiler. Gemilerle, sakin sulan boyunca flamanlann kanallannı ve Renan nehirlerini tuhafçasına kat ettiler. Böylece, "deliler muhteşem bir yolcu, yani geçişlerin mahkumu oldu" (sf. 22). Michel Foucault, su ile delilik arasında kurulan ilişkinin mitolojisini bu yolcularda bulur.

Ortaçağın sonuna doğru, edebi eserler ve ahlaksal hikayelerle "deli" önemli bir yer kazanır. Yalnızca uçlarda yaşayan gündelik ve komik bir siluet olmakla kalmaz, gerçeğin taşıyıcısı olarak tiyatronun ortasında bulur kendini (sf. 24). Ortaçağı deliliği ahlaksızlıklar hiyerarşisi içine yerleştirmişti (s.33). 13. yüzyüdan bu yana, *Psikomani* ordusuna dahil işe yaramaz askerlerin arasında görülmeye başlar. Paris ve Amiens'de ordunun işe yaramazlan içine girer.

1656 yılında Paris'te Genel Hastane kurulur, ilk bakışta reformdur bu. Her cinsiyetten yoksullan, sakadan, evsiz barksızlan, iyileşebilir hastalan ya da amansız hastalığı yakalananlan ve aklından zoru olanlan buraya yerleştirmek ve onlara yiyecek ve yatacak bir yer bulmak öngörülmektedir. Bu kişilerle uğraşma görevi yaşam boyu atanan müdürlere verilmiştir. Bu müdürler hem hastane binasmdakilerle hem de Paris kentinin sokaklannda dolaşanlarla uğraşmak görevini yüklenirler. Genel Hastane, übbi bir yerden çok, yan-hukuki bir yapıda olan,

24 Foucault, a.g.e., (Bu esere yapdan göndermelerin sayfa numaralır metin içinde belirtilecek.

önceden varolan iktidarlann ve mahkemelerin dışında bir yönetim bütünlüğüdür ve kararlannı kendi alır ve yürütür. Kralın kurduğu garip bir iktidar biçimidir bu; yasalann sınırında, adalet ve polis iktidarı arasında bir yere sahiptir: Bastanım üçüncü düzenidir[25]. Genel Hastane, işleyişinde ve içeriğinde hiçbir übbi düşünceyle uyuşmamaktadır. Bu, yalnızca monarşik düzenin ve burjuvazinin Fransa'da örgütlendikleri döneme denk düşen bir kuruluştur. Bu hastane sivil hükümetin otoritesi altında kraliyet iktidarının etkisinde olan bir kurumdur. 16 Haziran 1676'da Kral, kraliyetin her kentinde bir genel hastane kurulmasına karar verir. Kraliyetin yanı sıra, Kilise de kendi kurumlannı kurma işlemlerini yürütmektedir. Kendi bakımevlerinin reformuna girişir, "vakıf" kurumlan düzeni kurulur ve bunlann amaçlan genel hastaneninkilerle aynıdır, Vincent de Paul, Paris'in en eski cüzzamevi olan Saint Lazare'ı düzene sokar (7 Ocak 1632). Taşra kenderinde de laik kurumlann aynı biçimde örgütlendikleri görülür: Yönetim kurulunda bir papaz bulunsa bile işletme tamamen burjuvazi tarafından yürütülmektedir (sf. 62).

Kapatılma pratiği, giderek artan sefalate karşı bir tepki olarak ortaya çıkar. Yoksul, sefil, kendi kendine bakmaktan aciz kişiler, Ortaçağ'ın bilmediği yeni bir insan türünü ortaya çıkarır. 1657'de Vincent de Paul, "yoksullann tümünün temiz bir yerde toplanıp bakılmaları ve eğitilmeleri"ni sevinçle karşılar. Kilise, adına "Büyük Kapaülma" denilen 14. Louis'nin kararını onaylar. Böylece, "yoksul ve sefiller Tann'nın onlara verdiği cezaya karşı af dilemek ve hristiyan yardım severliğine dua etmek olanağına kavuşurlar" (sf. 72). 1693'de Roma'da yayımlanan ve Fransızcaya da çevrilen bir kitap bu dönemin ana fikrini yeterince ortaya koyar: "Yok edilen dilencilik". Yazar, İsa'nın iyi yoksullanyla Şeytan'ın elinde oyuncak olan kötü yoksullan birbirinden ayırmaktadır. Ama iki türlü yoksulun da kapaülmalan yararlıdır;'çünkü birincilerin sıcak mekanlara ve yiyeceklere sahip olmalan güzel, ikincilerinin ise toplum düzenini bozup, kanşıklık çıkarmalarını önlemek gereklidir. Böylelikle kapatdma iki kez aklanmış olur.

17. yüzyılda tüm Avrupa'da kapaülmalann en önemli nedenlerinden biri Baü'yı tehdit eden ekonomik bunalımdır ve bu gelirlerin düşmesine, işsizliğe, paranın azalmasına yol açmıştır (sf. 77). Alman tüm önlemlere rağmen yoksulluğun önüne geçilememektedir. Kapatılmanın übbi önlemlerden çok toplumsallıkla ilgisi vardır. Genel Hastane, işsizleri, serserileri ve aklından zoru olanlan aynı mekana kapaür:

25 Dumezil'in üçlü ekoloji sistemi içinde egemenlik, savaşçılık, köylülük tipinde özetlenecek bu düzen. Adalet (egemenlik). Polis (savaşçılık) ve Genel Hastane (üretkenlik) tiplerini yüklenir, bk. G. Dumezü, Ideologie tripartie des Indo-Europeens, Brüksel, 1958.

Kapatılma mekanlarında yeni iş olanakları yaratılır. Genel Hastanenin baskıcı rolünün yanı sıra yeni bir yarar sağlamak arzusu da vardır: Ucuz emek gücünü belirli yerlerde toplayıp çalıştırmak (sf. 79). İlk kapatılma evleri İngiltere'de açdmıştır: Worcester, Norwich, Bristol. Daniel *DeSo&, Workhouses'lard&* toplananlar hakkında şu gözlemde bulundu: "Başka yerlerdeki yoksulları ortadan kaldırmak için, yoksulların toplandığı yeni bölgeler icat ettiler" (sf. 80). Colberte zamanında18. yüzyd), genel hastaneler, işsizlerin zorla çalıştırıldıkları yerler haline gelir.

Foucault'ya göre, Rönesans döneminde hâlâ hayali bir özgürlüğün simgesi, *Kral Lear* ya da *Don Kişot* olan deli, bir yarım yüzyıl içerisinde, Akıl ve Ahlak'ın monoton geceleri boyunca kapatılma mekanizmasının tutuklusu olarak buluverir kendini (sf. 91). Kapatılma, toplumdışüann yavaş yavaş yok edilmeye ya da denetlenmeye çalışıldığı yerlerin ilkesi haline gelir: Hapishaneler, bakım evleri, psikiyatri hastaneleri ya da modem zamanların psikanaliz kabineleri vb.

Aynı dönemde, Rönesans'ın kabul ettiği eşcinsellik de toplum düzenini bozanlar ve kapatılması gerekenler kategorisine sokulur (sf.102-103). Bundan böyle, akıldışılık ve aşk arasında yeni bir bağıntı kurulmakta gecikilmedi. Klasik çağ, iki türlü aşkı ortaya koyarak, Platon'dan beri süregelen bir geleneğe son verdi: Aklın kabul ettiği bir çılgınlık olan aşk (sf. 103). Bu biçimde, eşcinsellik de akıldışı aşk
c içine konuluyor, deliliğin sınırları içine hapsediliyordu. Modem zamanlann "bilim"i, psikanaliz, bu hastalığın kökünü cinselliğin karmakarışıklığında bulur. Cinsellikte normal olan ve anormal olan diye bir "büyük ayrım"'yaraüldı.

Burjuva tipi ailenin gelişme dönemi olan 19. yüzyılın başlarında, delilik aile ilişkileri ağında belirdi (sf. 105). örneğin Espart Markizi, kocasının başka kadınlarla olan ilişkisi karşısında, ailenin varlığına zararlı hareketlerinden dolayı onu deli ilan ederek kapatdınasım sağladı (Burgeois Gendlllhomme, acte III, sahne III). Böylece eskiden kamu düzenini bozduğu söylenen delilik, özel bir konu olmaya başladı. Eskiden evrensel bir ahlak konumu korunurken, artık aile yapısını ve hukuku ilgilendiren bir alan haline geldi.

Klasik Çağ, zührevi hastalıklara tutulanların, eşcinselleri, yoksul ve sefilleri, eziyet eden ve görenleri biraraya kapattıkça, delilik ile bu insanlar arasında bir ilişki kuruyordu. Kilisede dua etmeye gitmeyenler ve Tann'ya küfür edenleri de kapaülan deliler arasında bulmak olasıydı (sf, 106). Kapatılanlar arasında libertenlerden sayılan Marki ve Sade ı da sayabiliriz.

18. yüzyılın ilk yansı ile ikinci yansı arasındaki tıbbın bedene bakış açısı değişti: Michel Foucault'ya göre, dile dökülebilen, mitoloik ve betimlemeli bir anlatım yerini fantazmlardan arınmış "görülür" bir

bakışa bıraktı. Doktor ile hasta arasındaki ilişki dilden çok bakış ile belirlenmeye başlandı. Hastaların, delilerin, mahkumlann üzerinde dolaşan denetleyicilerin gözleri, bir bakıma, yeni bir *mimarinin* ortaya çıkışını belirlemekteydi: *Panopticon.* Görmeksizin görülenler. Klinik hastanede, görülen ve bilinme tarzının yerine tanınan nesneler dünyası: Semptomların bilinmesinden hareketle yapılan bir sınıflamaya göre, hastalık (ya da delilik) çözümlenmeye başlanır.

"Pozitif bilimsel ve tıbbın ortaya çıkmasıyla *sözcükler şeylerden* ayrılmayâ başlar. Görülen ve görülmeyen arasında bir ilişkisizlik ilişkisi kuruiun "Göz aydınlığın çıkış noktası ve taşıyıcısı haline gelir"[26]. Böylelikle hasta, kapalı tutulduğu alanda "bireysellik" kazanır, insanın kendi dili ile şeyler arasındaki ilişkide, akılcılık ve bireyin somut dili en önemli olay haline gelir. Soumia'nm demiş olduğu gibi, "hastanın durumunda nesne ve tam bir fikri aranır ve kendisine ait bir dosyada bunun öğeleri toplanır."[27]

Doktorlann ve gözetleyicilerin hastayı ya da mahkumu "bireyselleştirmesi" bugünkü konumu yakından ilgilendirmektedir. Claude Evin'in yasa tasansı, "bireysel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi"ni amaçlar. Bireyin sorunudur bu, çünkü hastane hastayı bireyselleştirir, buna karşı bireyin öznel özgürlük haklarının korunması günümüzün sorunudur. Bunun yanında, 14. yüzyıldan beri geçerli olan bir söylemde bir eklemlenme de sözkonusudur. "Aydınlanma" felsefesinin sürekliliği bağlamında, yardım ve himayeye muhtaç olanlara "aydın" bir fikir verilerek durumlarını iyileştirmek sözkonusudur. Akıl hastası bireylerin kendi istekleri ile psikiyatri hastanelerinde tedavi altına alınmalan, zoraki kapatılmalara göre aydınlatıcı bir düşüncedir.

Böylece hastanın yatağı, bugün de olduğu gibi, doktorlann sabah ziyaretlerinin bilgi nesnesi durumuna gelir. Tarihsel koşullannda klinik olarak üp, kendi akılcılığının yapısını ve deney alanını tanımlayarak ortaya çıkar. Bu, Kani'm açmış olduğu dönemin söyleminin koyduğu koşullara göre, eleştirel bakış açısını belirler. Kant, ilk olarak sınırsızlık düşüncesinden, sonsuz anlıktan sonlu anlık anlayışına (Tann'dan insana) geçişi belirleyen filozoftur. Bu, tıpda patalojikanatomi dönemine denk düşer (19. yüzyıl).

1778-1780 yıllarında yayımlanan bir kitaba göre* (Tissot, Traité des nerfs et deleurs maladies, t.11, sf. 332-444), "toplumsal sınıflar düzeninde yükseldikçe, bireyler arasındaki toplumsal şebekeler sıklaştıkça, sağlık gitgide, derece derece geriler, hastalıklar birbirilerinden ay-

26 M. Foucault, Naissance de la Clinique, PUF, Paris, 1963, sf. DC

27 J-Ch, Soumia, Logique et Morale du Diagnostic, Paris, 1962, sf. 19; bk. Foucault, a.g.é.

nlırlar ve bileşimlere uğrarlar; burjuva seriyörlerinde sayılan artarken, basit köylülerde genellikle sinir hastalıklarına rasüanmaz" denilmektedir.

Hastane, uygarlığın yaratüğı bir mekan olarak, hastalığın asd yüzünün yok olmaya başladığı bir alandır. Adına hastane ya da hapishane dedikleri bir karmaşıklık biçimine dönüşür giderek. **18.** yüzyıl kurumlanna ekonomik çözümlemelerinin ortak alanı olarak Hastane kurumu, Devlet'in elinde kamuoyu hizmet rolünü yüklenir. Aile yapısından kamu yapısına geçmeye başlayan hastanın yerleştirildiği yer, artık ev değil, hastanedir. Turgot'ya göre, yoksullar hastanelere konulduklan zaman, "bakım alüna alınmış" olacaklardır. Kimseye zarar vermeden yoksullara yardım etmek için önlan çalışürmak gerekir **28.** Devletin egemenliğjndeki kurumlarda tıp, ulusal sorun haline gelir. Memuret'* Fransız Devrimi sırasında yoksullara "bedava sağlık yardımı"nı önerir. Devlet böylece "gerçek bir iyileştirme sanatfnm yöneticisi konumuna bürünür.

18. yüzyılda birçok kişiyi etkileyen hastalıklara "epidemik (salgın) hastalıklar" adı verilir: Artık bulaşıcı gruplar sözkonusudur. Epidemilerle birlikte inceleme ve gözalünda bulundurma ön plana çıkar. Böylece çoğul bir bakış sürecine geçilin Doktorun hastalıklara, bakıcının hastalara, polisin bireylere, ceza hukukunun suçlulara bakışı. Olaylar en küçük aynnülanna kadar kayda geçirilir. **18.** yüzyılın sonunda bu tip bir deneme biçimi kurumsallaşır.

1776 yılında Versailles'de hükümet epidemik görüngeleri incelemek üzere bir komisyon kurulmasını öngörür. Bu komisyonun üç rolü vardır: Anket yapmak ve diğer epidemilerden haberdar olup kıyaslamalara girişmek; olgulan tamamlayıp aynntıll olarak incelemek; deney ve tedavi biçimlerini kayda geçirmek, denetlemek ve doktorlara en uygun yöntemleri göstermek. Komisyonda sekiz doktor bulunur. Bir müdür, bir genel komisyon ve altı fakülte doktoru'". Bu biçimde ikili denetim mekanizması kurulmuş olur; üp üzerinde rxrtitikanın, pratisyenler üzerinde seçkin doktorlann denetimi. Bu kurum, Kraliyet Tıp Cemiyeti adını alır. Bu cemiyet, fakülte üzerinde bir denetim ve egemenlik mekanizmasıyla üstünlük sağlar.

Askeriye de bu mekanizmada yerini almakta gecikmez: Hautesierok'e **31** göre Choieul'de askeri operatör ve doktorlara kollektif bir çalışma planı sunulun Topografik araştırmalar (alanın durumu, su ve hava ko

28 Turgot, article "Fondation de f Encyolopedie, "in M. Foucault, a^.e., sf. 18.
29 J. Menuret, Essai sur les moyens de former de bons médecins, Paris, 1791.
30 M. Foucault, a.g.e., sf. 26.
31 Hautesierck, Receuil d'observations de médecine des hôpitaux militaires, Paris, 1776.

şullan, bölgede yaşayanlann alışkanlıklan); meterorolojik araştırmalar (hava basıncı, hava ısısı, rüzgarlann esme biçimleri); ve hastalıklann, epidemilerin olağanüstü durumlardaki betimlemelerinin karmaşasında destek ve dayanışma planlaması. Bu sırada *Ansiklopedi teması* yerini *İletişim* temasına bırakmaya başlar[32].

Hastane yoksullann bakılması, epidemilerin denetlenmesi için politik, ekonomik, tıbbi ve toplumsal vazgeçilmez bir kurum durumuna girer. Çünkü Aydınlanma düşünürlerine göre, "zenginlerin yaşamı yoksullannkinden daha önemli değildir. Bu şekilde doktorlar, **19.** yüzyılda, kamu sağlığının vazgeçilmez ahlak denetleyicileri durumuna bürünürler"[33]. Denetlemeyi düzeltmek amacıyla hastanenin yeri ve önemi ön plana çıkar: Ailesi olmayan yoksul hastalar ve kötü hastalıklara yakalananlar hastanelere konulmaya başlanır. Hastane, sağlıklı imsanlann da sağlıklannın korunma altına alındığı yer olur.

Böylece, **18.** yüzydın ikinci yansında, yeni bir söylemle hümanist reformcular ortaya çıkarlar. Bu yeni söylem, kraliyetçi mutlakiyetçiliğe ve iktidann kötü kullanımına karşı çıkar. Hümanizm adına, "işkence ve işkencenin korkunç yapısını" kınarlar. Bu, toplumda tedavi edilmesi gereken bir yaradır. Adalet ye daha akılcı bir iktidann yeniden halka dağıtılması adına kaldınlması gereken bir fazlalıktır. Fransız Devrimi'nin ilk yıllannda, "cezalann azaltılmasını ve suçlara göre verilmesini" öngören söylem ölüm cezasının yalnızca katillere verilmesinden yanadır. Böylece, halkın gözü önünde verilen cezalamı şiddetten başka birşey olmadığını ve cezalamı gözlerden uzak yerlerde uygulanması gerektiği vurgulanır. Artık, toplu "toplumsal sözleşmelere" göre insani bir adalet biçimi dönemi başlarken, bazı suçlann cezalandınlmalan saklı, karanlık yerlere gönderilir. **1791** ceza hukukuna göre "cezanın doğası ile suçun doğası arasında gerçek bir ilişki kurulması" amaç haline gelir. Suç ve ceza birbirleriyle teketek bireysel ilişkiye girerler. Hümanist için ideal ceza, "işkence ya da hapis etme" değil, kamu yaranna çalıştırmaktır. Kanal ve yol yapımlarında mahkumlar kullanılmalıdır. Kapitalist sistemin devletçi yapısı ekonomik akılcılık manüğjnı adalete uygular. Kapaülan mahkumlar, artık yersiz-yurdsuzlar ve katiller birlikte çalışünlırlar ve topluma kazandmlmaya çalışılırlar. Sosyo-politik ve sosyo-ekonomik birlikte işlemeye başlar. Hapishaneler ve hastaneler pahalıya mal olduklarına göre, mahkumlar ya da çalışabilecek durumda akıl hastalan çalışünlmalıydılar, böylece kapatıldıklan yerden çıküklan zaman yeni işçiler olarak toplumun üretimine yararlı olacaklardı. O halde onlara "çalışma aşkı" aşılanmalıydı. Kapatılma mekanlannda eko-

32 Foucault, a.g.e., sf. 28.
33 Foucault, a.g.e., sf. 41.

nomi, ahlak, bireysellik ve tophnnsal politika birlikte uyum sağlamaktaydılar, örneğin, Rochefort Askeri Hastanesi, "disiplinci alanın" ilk' deneylerinin yapıldığı yerdi. Burada, bedenlerin birleştiği alanda, gemiciler, asker kaçakları, yersiz-yurdsuzlar, serseriler, hastalıklarını, epidemilerini beraberlerinde getirip birbirlerine geçiliyorlardı. Askeri Hastane, bu "tehlikeli karşından" denetlemek ve kurula bağlamak işlevin yüklendi, önce ilaçların denetimi yapıldı, sonra hastalıkların denetimine doğru disiplinci yapıda bir genişleme oldu. Bu tehlikeli bedenler üzerine analitik bir inceleme tarzı kuruldu. Yönetim ve politika alanı askeri ve tedavi alam ile uyum içinde, disiplinci toplum diyagramını ortaya çıkarttı 54. Ama, 19. yüzyılda, hastalar, deliler ve suçluların birbirlerinden ayn olduklan ortaya çıktı. Hastalar hastanelere, suçlular hapisanelere, deliler tımarhanelere konulmaya başlandı,

34 M. Foucault, Surveiller et Punir, Gallimard, Paris, 1975, sf. 146.

NESNELLEŞTÎRME

Akıl hastalığını dönemlere göre epistemolojik paradigmalar içerisinde anlamak olasıdır. Aydınlanma düşüncesi, akıl hastalığı hakkında varolan dogmatizmi aşmak amacıyla, delilikten bir deney oluşturarak onu kendi suskunluğuna itti. Artık, norm'un kurallarına göre patolojik olanı göstermek, norm-al ve patolojik olan arasındaki koşutluğu belirlemek pozitivist düşüncenin amacıydı. Pozitivist düşüncenin kurucularından sayılan Auguste Comte, tıpkı Claude Bernard gibi normal ve patolojik arasındaki özdeşlik ne kadar kuramsal kalırsa kalsın, patolojik olanın düzeltilmesi gerektiğini olumlar^.
Comte'un düşüncesinde patolojik olana gösterilen ilgi aslında normali bulmak içindir. Hasta, sistemli bir araştırma nesnesi olarak kabul edilir. Comte'un etkisini Renan'ın şu tümcesinde bulabiliriz: "Birey , psikolojisinde, uyku, delilik, çılgınlık, uyurgezerlik, halüsinasyon, kurallı durumdan daha aynntılı bir deney alanı sunmaktadır. Hasta, ancak bir deney nesnesi olarak ilginçtir, öte yandan, Claude Bernard'ın uzantdı etkisini Nietzsche'de bulmak olasıdır: "Patolojik olan normal olan ile bağdaşıktır"[35].
Pozitif Felsefe Derslerinde, Comte üç döneme ilişkin patolojik ve Fizyolojik görüngülerin gerçek özdeşliğini belirtir 1824'de *Broussais Sistemi* adını verdiği, biyoloik, psikolojik ve sosyolojik görüngüler düzeninde evrensel bir çıkış aramıştır. 1828'de Broussais'nin *De l'imitation et de la folie* kitabından yola çıkan Comte, aslında Bichat'ya ait olanı Broussais'ye atfeder (hatta aslında Pinel'e dek uzanmak gerekirdi): Bu, kabul edilen tüm hastalıkların birer semptomdan ibaret olmasıdır. Comte'a göre, fizyolojik olan ile patolojik olan arasındaki ilişkiyi Broussais kadar tatmin edici bir şekilde kimse gösterememiştir[37]. Broussais'ye göre, tüm hastalıklar belli değişik dokularda, normal altı ya da üstü hatalar ya da fazlalıklann oluşmasıdır. Comte bundan evrensel bir belit yapmaya kalkar ve kendi asıl sosyo-

35 Georges Canguilhem, Le Normal et le Pathologique, PUF, 1966, sf. 15.
36 Canguilhem, a.g.e., sf. 16.
37 a.g.e., sf. 18.

lojik ilkesini ortaya koyar: "ilerleme düzendeki bir gelişimdir". Bunun gibi, devrimlerin çözümlenmesi, toplumun pozitif açıklanmasından başka birşey değildir.

Comte, Broussais ile Descartes'den beri süregelen Cogito'nun sarsmaya uğradığını yazar, ve aynı şekilde bir Cogito psikolojisini de eleştirir[39]: Bacon'dan bu yana işlem ön plana çıktığı için, Comte zamanı psikologları da inceleme ve işleme dayanarak dış ve iç olguların birbirlerinden ayrı olduklarını ortaya koydular. Oysa, Comte'a göre, Broussais'nin çalışması bunun ne kadar yersiz olduğunu yeterince göstermektedir[40]. Çünkü insan ancak kendi dışında olanları inceleyip izleyebilir. Yani kendi akılsız ve entellektüel eylemlerini izleyemez. Çünkü burada inceleyen ve incelenen organ aynıdır. Psikologların hatası, tıpkı eski fizikçiler gibi, vizyonu açıklamak için ışığın gözün retinesinde dış nesneler halinde imgeler çizdiğini sanmalarıdır. Fizyologlar, bu imgelerin varolması için onlara bakacak bir "başka gözün varolması gerektiğini göstermişlerdir. Aynı biçimde kendi akimi incelemek için, insanın' aklının ikiye bölünmesi gereklidir. Ancak bu şekilde birinci, ikinicini aklını inceleyebilecektir. Yani insan kendi akimi inceleyebilecek biri olamaz[41]. Ancak burada fizyologların hatasının da Broussais tarafından düzeltildiğini vurgular. 17. yüzyıl metafizikçileri arasında Condiac ve Helvetius metafiziği eleştirenlerdir. Jacques Derrida'nın Condillac üzerine yaptığı bir çalışmaya dayanarak[41], Condillac'ın iki türlü bir metafizik aşamasına girip Descartes'in düzeltemediği Aristoteles metafiziğini düzeltmeye giriştiği metninde, töz ve nedenler metafiziğine karşı, Condillac ilişkilerin metafiziğini sunar; aynı biçimde kapalı bir metafizik yerine açık bir metafiziği öne sürer. Çünkü Aristoteles, bir bilim kurduğunu düşünerek, tüm genel ve soyut fikirleri bir araya toplamıştır: Varlık, töz, ilkeler, nedenler, ilişkiler benzerleri. Buna *teoloji felsefesi* adını vermiştir. Daha sonra Theophraste buna *metafizik* adını verir. Bu herşeyin genel düzlemde tartışıldığı bir bilimdir. Condillac, bu tip bir metafiziğe karşı çıkarak, ampirizmde olduğu gibi tekil gerçeklerden hareket edip yöntem olarak genel ilkelere yükselmeyi düşünür[42]. Condillac'ın mezafiziği dilin grameninden önce gelen dilsiz bir metafiziği içerir: Yani bu bir fiziktir[43]. Condillac, buna aşıl metafizik adını verir ve Comte'un söylediği gibi metafiziği değiştirmiş olur.

38 A. Comte, La Science Sociale, Idees/Gallimard, 1972, sf. 111-112.
39 Comte, a.g.e., sf. 113.
40 Comte, a.g.e., sf. 115.
41 J. Demida, L'Archéologie du Frivole-Lire Condillac, Galilée, 1973, sf. 11.
42 Derrida, a.g.e., sf. 14.
43 Derrida, a.g.e., sf. 16.

Fizyolojistler arasında Charles Bonnet ve Cabanis gibileri de sorunu daha yerli yerine oturtmayı bildiler, diye yazar Comte. Ama, Cabanis ahlaki görüngüler üzerine incelemesinde birey ve toplum arasındaki farkı iyi irdeleyememiştir. Cabanis için birey ve toplum aynı bilimin konuşudurlar. Bu hatayı Gali ve Spurrheim de tekrarlarlar **44.** Sözkonusu hatayı düzelten Broussais'dir. Çünkü toplum ve birey arasıda her ne kadar bir bağ olsa da, bunlar birbirlerinde ayrıdırlar. Her biri kendi kendisini yeniler. O halde bunları iki ayrı bilimde incelemek gerekir: *Fizyoloji* ve *Sosyal fizik.* Nasü normal ve patolojik arasında bir süreklilik sözkonusuysa, bu iki bilimde de bir ayrılık vardır.

Normal ve patolojik arasında bir süreklilik olduğunu Clande Bernard gösterdi. 1866'da Paris Tıp Fakültesi'nde profesör olan Jaccoud diyabet üzerine yaptığı araştırmalarda şu sonuca vardı: Diyabetli durumdan hareketle varolmayan fizyolojik bir işleme varabiliriz, ama diyabeti, kurallı ve sürekli bir işlemin abartılması Olarak almak olanaksızdır. Bu, yaşama çok yabancı bir anlatım olur. Bu işlemin kendisi hastalığın tözüdür. Bu sava dayanarak C. Bernard süreklilik savını ortaya atar ve çelişki yerine bir uyumdan sözeder. Ona göre, normal ve patolojik, yaşam ile ölüm arasında çelişki değil,' uyum, süreklilik vardır. Bir bakıma, Bichat'nın orijinal yaşam ve ölüm temasıdır bu. Blanchot'un dediği gibi, "hergün ölünür." Yani organizmanın içinde yavaş yavaş yıkımlar baggösterir ve birey hergeçen gün biraz daha ölmektedir. Sağlık ve hastalık aslında aynı şeyler değillerdir. Aralarında bir *derece farkı* vardır. Abartılar, normal görüngelerdeki uyumsuzluklardır hastalığı oluşturan [4 5].

önceden herhangi bir farklılık taşımadığı düşünülen kişiler bir araya kapatılırken, 19. yüzyılda ayrı ayrı birçok hastalığın varloduğu kanısı yaygınlaşır. Marjinal adı verilenler, yani suçlular, dilenciler, yersiz-yurdsuzlar, serseriler ve diğer "hasta"lar, kendilerini kabul edecek yeni bir kurumla bağlanmaya başlayıp, delilerden ayrı bir "tedavi"nin konusu olmaya başlarlar. 19. yüzyıl psikiyatrisi tamamen bütüncü ve sistematik bir müdahale biçimini gerçekleştirmekteydi. Kendisine "spesiyal tıp" adını vermişti **46.** Psikiyatri yeni bir uzmandı. Böylece akıl hastalığı üzerine kurulu tıp, hem "hastalar" ve "normaller" arasında bir ayrım yapıyor, hem de hastalar arasında "sapkınlar"ı ayrı bir yere oturtuyordu. 19. yüzyılda yaygınlaşmaya başlayan psikiyatri başansım özellikle übbi-hukuki alanda gösteriyor ve patolojik edimle suç olan edim arasındaki farkı göremiyordu. Adalet ile psikiyatri arasında bir yanşma ortaya çıkmıştı. Tıpkı bir delinin suçlu olarak

44 A. Comte, a.g.e., sf. 117.
45 G. Canguilhem, Le Normal et le Pathologie, sf. 36.
46 Robert, Castel, Le Psychanalysme, Flammarion, 1981, sf. 203.

kabul edilmesi gibi, bir suçlunun da deli olarak kabul edilmesi skandaldi; suçlu kendisine deli süsü vererek cezadan kurtulamazdı 47.
Bu yolla hapishaneden psikiyatrik hastane kurumuna doğru bir kayma olmuştu. Sık sık, aynı kişi, ubbi-pedagojik aygıttan hapishaneye, oradan gözetim alımda eğitime, psikiyatrik hastaneden tedavi sonrası dispansere, yani *sektöre* gidebilmekteydi. Aynı kişi karşısında değişik uzmanlar, bilirkişiler bulunmaktaydı: Yargıç, psikiyatr, eğitimci, sosyal asistan. Bunların herbiri, bu kişi için, kendi uzmanlık dallarında düşünce üretmektedirler.
Böylelikle, "yeni toplum", eski kurumlara bağlı olmaktan kurtulmaya çalışarak, akıl hastalarından, uyuşturucu kullananlara, topluma uyum sağlayamayanlardan hiçbir işe yaramaz kişiler oluşturmaktadır; ve arak eski farklılıkları silmeye kalkarak, denetim alana alınacak yeni halk kategorileri ortaya çıkarmaktadır. Öyleki, marjinal durumda bırakılanlar, bu terime sarılarak Marjinallik bayrağını açmışlar, bu etiket olmaktan çıkmıştır. Artık marjinal kültürün politik anlamından söz edilebilmektedir. Kurumların dışında bırakdanlar, yeni denetim mekanizmalarında psikolojik denetim sürecini güçlendumektedir: Herkesin ağzında^ "stres" sözü. "Stresliyim", "alkoliğim" yb. demek neredeyse bir prestij haline geliyor, hatta "deliyim" demek büe.
Bu kurumlaşma keyfilik sorununu ortaya çıkarmakta ve psikiyatrların, adalet makamına bağlı bilirkişiler karşısındaki yengilerini göstermektedir. Dün cezaevi gardiyanlarının, polisin, yargıçların, savcıların karşısında ifade verirken, bugün psikiyatrların, rjsıkanalistlerin karşısında itirafta bulunmaktayız.
Daha 18. yüzyüdan itibaren cinsellik tarihi, yapılaşmış, yani iktidar pratiğine ve söylemine bağlı olarak farklılaşmış bir söylemdi. Cinsel etkinlikler, yaşam endişesinin geniş metninde, görgül ve bilimsel sınıflandırmalara boyun eğmiştir. Foucault bu itiraf mekanizmasının kökünü hristiyan ahlakının "günah çıkarına" pratiğinde görmektedir: "Yavaş yavaş demograflar ve yönetim polisleri, fahişelik sorunu ile, halkaların istatistiğiınle ilgilenmeye başladılar: Kamış (seks) yalnızca yargılanmaz, yönetilir de. Kamu gücünden ortaya çıkan işletme yön-: temlerine muhtaçür." 48.
Filozof Gilles Deleuze, aynı biçimde, psikiyatri ile psikanaliz arasındaki farkı, kapaulmalar ve "duvarların yıkılması" açısından inceler. Psikiyatr duvarlarının arasına kapatılanlara "bakan", psikanalist ise,

47 Milos Formnan'ın Guguk Kuşu filmi, bir suçlunun kendisine deli süsü vererek bir psikiyatri kliniğine kapatılmasının, delülelere *dostluk* yoluyla tedavi uygulanmasının ve bu yüzden, bir lobotomi işlemiyle, bu kurum tarafından "cezalandırılmasının" öyküsünü anlatır.

48 M. Foucault, La Vokınte de Savoir. Gallimard, 1976, sf. 35 (Cinselliğin Tarihi, çev. Hülya Tufan, Afa Yay., 1986, sf. 30).

onların "dillerini" dinleyen kişi olmasına karşın arzu üretimini kesen ve açık havada işlem görendir. Psikanalist bir bakıma, Marx'in feodal toplumdaki tilccar için söylediği konuma sahiptir. Toplumun özgür deliklerinde işlem gören, sadece kendi özel kabinesinde kalmayıp, kurumlarda, sektörlerde, okullarda çalışan kişidir. Psikanaliz bize bol bol *bilinçdışından* söz etmesine karşın, bunu onu indirgemek, yıkıma uğraunak için yapmaktadır 49.

Fransa'da 1838 yasasını ilk eleştirenlerden biri Paul Bolvet olmuştur. Montpellier'de Fransız Nörolojistler Kongresi'nde (1942), genç psikiyatrları uykudan uyanmaya çağırıyordu. 1947'de *Psikiyatri Bildirisi Dokümanları No.* 2'yi yayınladı. Bu küçük makale 1838 yasasını ve kurumun eleştirisini, psikiyatrik bilginin göreceliğini, hasta/normal ikilemini aşmayı, psikiyatiinin rolünü içermekteydpo.

Bu biçimde, psikiyatr içerde psikanalist dışarda, bir mıknatıs gibi çektikleri kişilere nesnellik yargısını uygulamakta ve kendilerinde hem yasayı hem übbı toplamaktadırlar. Psikiyatr, dışarısının içerisini temsil etmektedir ve deliliğin ekzotik alanlarının elçisi, deliliği akla doğru yönlendirecek bir misyonerdir 51. R. Castel, Freud'un Uygarlıkta Rahatsızlık *(La Malaise dans la Civilisation)* kitabından yola çıkarak, birey ve toplum arasında yapağı kıyaslama ile uzman eksperlikten genel kitle uzmanlığına geçiş arasında bir bağ kurar. Birey ve toplumun aynı şeyler olduğunu belirleyen Comte'a karşı, Freud ikisi arasında bir bağlılığın varolduğu savını ortaya atmaktaydı. Castel'e göre bu düşünce, toplumun kendi patolojisinin bir normalleştirme eğilimine dönüşmesi demektir.

49 G. Deleuze-F. Guattari, Politique et Psychanalyse, Des Mots Pendus Yayınevi (tarihsiz ve sayfa numarasız)

50 P. Bob/et, "Asüe Psychiatrique: Expérience d'un établissement rural," Congres des Alienistes et Neurologistes Français, Masson, 1943.

51 R. Castel, a.g.e., sf. 212.

"Kokuşmuş bir toplum, kehanet yetileri kendisini rahatsız eden bazı Üstün aydınların sorgulamalarından korunmak için psikiyatriyi icat etti." [53]

Antenin ARTAUD

"işte sekiz yıldır, dört tımarhenede zehirlemeler, hücre hapisleri, deli gömlekleriyle ve burada, Rodez'de elektroşok kornalarıyla beni çalışmaktan alıkoyuyorlar. Son elektroşok dizisi geçen kış yapıldı, bir yenisine başlamak akıllarından geçer mi bilmiyorum, ama kendimi bıçakla bile olsa savunmaya kararlıyım; çünkü her elektroşok öldürdü beni ve bir cinayete kurban gitmek istemiyorum. (...) Dr. Freidere'e dediğim gibi, eğer bütün bunları bir sahnede yaptığımı görseydi, belki de, bu Artaud'nun yeni bir sahnelemesi, derdi (yine de sevmezdi, çünkü varlığın yeni vahiylerine ve bu tür çalışmalara hep karşı oldu); ama bunları bir tımarhanede yapıyorum ve bir doktor, yaptığımı sevmediği için, tıpkı bir şairin kıskanç eleştirmeni gibi, beni deli olarak ele alabilir ve kapatabilir."[53]

Antenin ARTAUD

18. yüzyılın sonundan beri "yeni bilim "in kapalı mekanının susturduğu delilik, Hölderlin'in, Nietzsche'nin, Van Gogh'un, Nerval'ih, Artaud'nun eserlerinde konuşmaya ve gerçeğini, insana dair bir gerçeği

52 A. Artaud, "Van Gogh Le Suicidé de la Société," in Oeuvres Complètes T.XIII, Gallimard, 1974, sf. 14.

53 A. Artaud, ".Lettres de Rodez(1945-1946)," in Oeuvres Complètes, T. XI, Gallimard, 1974, sf. 127-128.

bildirmeyi sürdürdü. Dokuz yıllık tımarhane yaşamının başından yine bir tımarhane odasında sefalet içindeki ölümüne dek Artaud'nun suçlamaktan vazgeçmediği psikiyatri kurumu, ancak 1960lı yılların sonuna doğru toplumsal ve kültürel alanda eleştirilmeye başlandı. 1968 başkaldırısının alevlendirdiği anti-kurumsal hareket, Okul'un, Aile'nin, Ordu'nun yanında Tımarhane'ye de yöneldi ve o zamana dek bazı hoşnutsuz psikiyatrların çevresinde kapalı kalan *anti-psikiyatrinin* yaygınlık kazanasma yol açtı. "Normal" ve "anormal" ölçütleri sorgulanmaya, "akıl hastalığı" politik bir sorun olarak ele alınmaya, psikiyatri bir toplumsal denetim ye tekbiçimleştirme aygıtı olarak-eleştirilmeye başlandı. Ronald Laing'in, David Cooper'ın, Basaglia'nın kitapları, Marcuse'inkiler ve yeniden gündeme gelen Reich'inkilerle birlikte başuçlanndaki yerlerini aldılar. Yapılan, radikal deneyimler, alternatifler birbirlerini izledi[54].

Anti-psikiyatrinin temelinde, "hastalık"ın, übbi-bilimsel bir sorun olmaktan çok, kuramlarıyla yargdayan, dışlayan, aynm yapan, **sınıfa** landıran, kapatan toplumun şiddetine karşı politik bir tepki, bir yanıt olarak görülmesi yaüyor. ingiliz anti-psikiyatrisi (Laing, Esterson, Cooper vb.) delilikte, "mutlak, varoluşsal bir özgürlüğün simgesi"ni görürken, italya'da Basaglia ve grubu *(Psyciatrica Democrática),* tedaviyi hastanenin, kurumun dışına, topluma taşıma ilkesini benimsedi. Bu, anti-psikiyatrinin, dönemin benzeri hareketleri gibi, çok çeşitlilik karakterini gösteriyor. Yine de Basaglia'mn şu saptamasını hareketin genel ilkelerinden biri sayabiliriz: "Hastalıkla gerçekten yüz yüze gelebilmek için, onunla kurumlarm dışında karşılaşabilmek zorundayız. Şimdiye dek hastalığın bildiğimiz yüzü hep kurumsal yüzü oldu"[55].

Anti-psikiyatri, Fransa'ya, 1968'de ingiltere ve İtalya odaklarından yansıdı. 1960'lann başından beri sektör politikası daha çok kuramsal düzeyde kalmış, pratikte ise Paris'in bir pilot-bölgesinden öteye geçememişti. Bu politika ancak 1968'den sonra yaygınlık kazandı. O zamana dek son derece tıbbi-organik eğilimli olan psikiyatrinin bünyesinde kimi değişiklikler oluştu[56]. O zamana dek dışlanan psikanaliz, giderek sektör politikasındaki yerini almaya başladı. Mayıs 68 olayları hastanelere de yansıdı, öğrenci-hemşire grevleri patlak verdi. Bu

54 Örneğin, Trieste'de "Ospedale Psichiatrico"hun 1971'de kapatılarak yerini bağımsız sağlık servislerine bırakması (Basaglia ve Psyciatrica Democrática grubu); Hidelberg Kliniği'nin hastalarca ele geçirilerek **'Sosyalist Hastalar Birliği'nin (SPK) kuruluşu (bu deneyim şiddetle bastırıldı) vb.**

55 Aktaran: Gianni Basaglia, "La Raisan de la Folie," in La Majorite Deviante, F. Basagüa-F.B. Ongaro, 10.18.1976, sf. 167.

56 1968'e dek Fransız psikiyatrlarının tıbbi statüsü "nöropsikiyatri"ydi. Ancak bu tarihten sonra nöroloji ve psikiyatri birbirinden ayrıldı.

eylemler 68 olaylarının yatışmasıyla birlikte söndü. Anti-psikiyatri hareketinin bir bölümü, kuramsal boyutta Lacan'm "yılacı" psikanaliziyle ilişki kurdular. Marksizm ve psikanalizin bin türlü sentezleri yapılmaya başlandı Quartier Latin'in kahvelerinde,
"insan varlığı deliliğe gönderimde bulunmaksızın anlaşılamaz. İnsan, deliliği özgürlüğünün sınırı olarak içinde taşımaksızın insan olamaz" [57] diyen, "düvanlı", bürokratik psikanalize saldıran^ ego kuramlarını eleştiren, deliliği "bir tür iletişim ya da ifade edilmiş arzu", bilinçdışını "yapılaşmış bir dil" olarak gören Lacan, Althusser dahi birçok çizgi dışı marksistin psikanaliz ve delilik sorunuyla tanışmasına neden oldu. "Deliliğe söz hakkı" bağlamında Lacan'm katkıları küçümsenemeyecek ölçüde olsa bile, Lacanei psikanalizinin (yine şu ünlü sektör politikası içinde aldığı yaygın yer ile) ne kadar "yıkıcı" olduğu tartışılabilir, tartışıldı. "Freud'a dönüş", Büyük 'S'"in (Signifiant/ imleyen) "yapılaşmış" ipoteğine, Büyük Baha'nın (Oedipus-Freud) Söz'üne dönüşten başka bir anlam taşıdı mı?[58] Lancancıldc kısa sürede kurumlaşü, Lacancılıkta "özünde arzuyu gerçeklikten koparmak eğiliminde olan, matematiksel-dilbilimsel bir bilinçdışı anlayışı" gören Guattâri'ye göre bu akım "yalnızca Freud'unTrir yeniden okunuşundan ibaret değildir; kuram ve kurum bakımından çok daha despotik, kendisine katılan insanların semiotik uyruklaştınlması açısından çok dahakatıdu-. Ve belki de, psikanalizin, Amerika Birleşik Devletleri'nden başlayarak tüm dünyada yeniden ortaya sürülmesi Lacancılık'la olacaktır. Lacan getto'sundan çıkmakla kalmadı, ama pnun ya da izleyicilerinin günün birinde gerçek bir uluslararası psikanalitik kurabilmeleri olasığını dışanda tutmuyorum:. . . .Yeni iktidar biçimlerinin prototipi... (...) Bugün psikanalist hastasına tek bir sözcük bile söylemek zorunda değil. Öyle bir libido denetim sistemine ulaştı ki, sessizlik yetiyor"[59]. Lacanei söylem ve pratiğin, Amerika'yı bir yana bırakın, çeşitli üçüncü dünya ülkelerine bile yayılmaya başlaması, Guattari'nin pek de haksız olmadığım gösteriyor. Bugün lacanei psikanalist, gerek özel gerekse kamusal sektöre en aranılan ve en pahlı analist: Yeni lacanei ortopedik-ortodoksluk...
Zamanında Guattari'nin de katıldığı, lacancılık ağırlıklı Laborde Kliniğinden bir grup, "delilere söz hakkı" ekseninde, 1970'lerin başında, Deliler için Defterler *(Les cahiers pourra folie)* adında bir dergi yayınlamaya başladı. Derginin ilk sayısı, "dünyada, toplumsal düzene karşı çıkan, şimdiye dek delilikle suçlanmış herşeyin yayımianaea- >

57 Lacan, Ecrits, Seuü, 1966, sf. 176.

58 Bk. Deleuze-Guattari, Anti-Oedipe-Capitalisme et Schizophrénie, Minuit, 1975, sf. 290-291,435.

59 F. Guattari, La Révolution Moléculaire, sf. 271-272.

ğmı" bildiriyordu. Aşın estetizmleri, "parizyen elitizm*'leri ve Laborde Kliniği'yle olan yafan ilişkilerinden Ötürü hayli eleştirilen dergi, 1971'de Sainte-Anne hastanesi'nin işgal girişimi, 1972'de başansızlıkla sonuçlanan bir özgür anti-psikiyatrjk klinik tasansı, 1973'de hastalann maddi ve manevi sonmlanna çözüm arayacak bir "deliler için birlik" kuruluşu gibi eylemlerden sonra 1974'de kapandı. Aynı yıllarda birçok akıl hastanesinde grevler patlak verdi. Vouvnay'de, üç yıl süren bir anti-psikiyatrik merkez deneyimi yaşandı. Brechcs'dc "delilik için komünler" adıyla anti-psikiyatrik topluluklar deneyimlendi. Çeşitli uluslararası kongreler düzenlendi.

1973-75 yıllan en zengin, en ilginç oluşumlann dönemi oldu. Bunlann en önemlisi, "Tımarhaneler için bilgilendirme grubu" *(Group Information Asiles)ydu.* Foucault'nun kuruculannda olduğu "Hapishaneler için bilgilendirme grubu" (Group Information Prisons)nun örneğini izleyen ve 1972'de bir grup genç psikiyatr tarafından kurulu GIA, öncelikle tımarhaneler çevresinde oluşturulan sessizlik ağını bozmaya ve kapılılanlan yaşadıklan koşullar ve haklan konusunda bilgilendirmeyi, gerek moral gerekse yasal yardımlarda bulunmayı amaçladı. Sektör politikasının yeni bir genelgeyle iyice hızlanmaya başladığı bir dönemde, GIA bir karşı-sektör politikası izleyerek küçük gruplara aynldı ve "psikiyatri bölgeler"e yerleşerek, özellikle bu bölgelerde hastaneden çıkanlara sorunlanyla ilgilendi; iş bulmak, polis dosyalanyla işten çıkarılan, sürekli denetim altında tutulan tehlikeli hastalar"a yasal yardımlarda bulunmak, davalar açmak, sektör programının baskıcı kullanımını açığa çıkarmak vb. Kısaca GIA, "psikiyatrize edilen"i "tedavi"si sırasında başına gelenler konusunda aydınlatmaya, bunu kendi denetimleri dışında bîrşey olarak görmekten vazgeçmeleri için yüreklendirmeye çalıştı. "GIA, hastalan, birinin psikıyatrına karşı savunma konumu almasının paranoid bir belirti değd, iyi bir sağduyu olduğunu öğretir. Bu, 'tedayi'yi olanaksız kıldığı için psikiyatrları öfkelendiriyor, ama GIA, eğer güven tedavi için önemliyse, psikiyatrlara, herkes gibi, bu güveni kendileri adına kazanmak zorundu olduklan yanıtını veriyor"[60]. 1975'de zayıflamaya başlayan, küçük grupçuklardan ibaret kalan hareket, "Psikiyatrize edilenler mücadelede" dergisini ve daha sonra "Kapatılanlara bildirgesi"™ yayımlayarak son nefesini verdi. Ama oluşturduğu örnek, birçok hareket tarafından yenide ele alındı (Belçika GIA'sı; Psikiyatri'ye Alternatif Uluslararası Şebeke vb.).

1973'de eski politik militanlar çevresinde kurulan *"Gardes Fous"* dergisi, "devletin baskısına karşı mücadeleden ayrılamaz" birşey olarak

60 Sherry Turkle, "French Anü-Psychiatry," in Critical Psychiatry, Ed. DJnglabey, Penguin, 1981, sf. 179.

gördükleri psikiyatrik kurumlaşmaya karşı mücadele amacıyla çeşidi bölgesel gruplar oluşturdular ve hastalarla sağlık işçilerinin birliğini sağlayarak "kurumu içinden vurmayı" amaç edindiler. Greve çağrılarıyla, psikiyatriyi "yönetici sınıfın incelikli, 'bilimsel' bir toplumsal denetim biçimi" olarak eleştirmeleriyle, Marx ile Freud'u birleştirmeye çalışan yoğun kuramsal çabalarıyla belirli bir etkinlikleri oldu.

1974'de çıkmaya başlayan *"Marges"* dergisi ise daha geniş bir küeyi, marjinalleri hedefliyordu: "Bu özellikle, örgütlenemeyenlere, tüm kliklerden uzak, onlardan bıkıp usanmış lara, düzensizlik içinde kalanlara, tüm evcilleştirilemeyenlere ye başkaldıranlara, tüm yolculara, kodlardan çıkanlara ve yersiz-yurdsuzlaşanlara, tüm göçebelere ve söz dinlemeyenlere, tüm boyun eğmeyenlere ve zavallılara, marjinal olan tüm ahlaksızlara seslenmektedir". Asd eylemi olaylar yaratan ani müdahalelerde bulmaktı (SPK'nın bastırılmasına karşı Alman Konsolosluğu önünde eylem, Sovyet Konsolosluğun'nun, politik tımarhaneleri »protesto için işgali vb.).

1975'de ise ilk kez uluslararası bir oluşum, yukarıda sözünü ettiğimiz "Psikiyatriye Alternatif Uluslararası Şebeke" kuruldu ve önce Brüksel'de sonra da Paris'de toplandı[61]. Özellikle sektör politikasına karşı bir alternatif oluturmayı amaçlayan grup, ilke olarak "deliliği psikiyatri dışına çıkarmayı" belirledi. Amerika ve Avupa anti-psikiyatrlarının bünyesinde toplanan şebeke, Lacancılık dahil olmak üzere, giderek psikiyatrinin yerini almaya başlayan ileri bir denetim ve normalizasyon teknolojisi olarak psikanalize karşı aldığı kesin tavırla da kendisini tanımladı. Bünyesinde Guattari, R. Castel, Giovanni Jervis, F. Basaglia, D. Cooper, Mario Tbmasini gibi isimleri toplayan şebeke, uluslararası bir forum olma isteğiyle ortaya çıkti ve "antipsikiyatri"den psikiyatriye "alternatif' olma yolunda bir dönüm noktasını temsil ediyor, "iktidarın gerçek gruplara teslim edilmesi" ve "özyöneti" ilkesi alünda psikiyatrik kurumlaşmaya karşı en geniş tabam örgüdemek amacım güdüyordu. Şebeke, çokçeşiüi dokusunda belirlenmiş bir alternatif sunmuyordu: "Alternatifden söz ederken, alternatif bir psikiyatri arayışı, kötü bir psikiyatri karşısına iyisini, kötü bir psikanaliz karşısına iyisini çıkarmayı öngörmüyoruz. Deneyimin gösterdiği gibi, psikiyatriler ve psikanalizler, nasıl olurlarsa olsunlar, olgularda, aldatmaca ve baskı aygıtları olarak iş görüyorlar. Alternatifi, toplumsal ve politik mücadeleler, gündelik mücadeleler bağlamında, yani kendisini uzmanların ve uzmanlaşmış kurumlarının sonucu olarak sunan bir psikiyatriden kopuşda aramak gerek."[62]

61 Bk. Resau-Alternative a la Psychiatrie - Çollectif International, 10/18,1977.

62 "Texte propose i l'issue deş journées de rencontre du 'réseau' â Paris en Mars 1976 et adopte par le secteriat intemaüonal," a.g.e., sf. 90-91.

Fransa'daki sektörizasyon politikası ve yeni "devrimci" psikanaliz daha 70'li yuların oralarında, İtalya, İspanya gibi ülkelere sızmaya ve buralardaki radikal deneyimlerin karşısında bir tehlike olarak belirmeye başlamıştı: "Öyle görünüyor ki, Fransa'da, sektör ve uyumsuz çocuk psikiyatrisi alanında, modern kapitalizmin hemen heryerde kurumlaştırınaya çalıştığım önceden simgeleyen gerçek bir ileri iktidar teknolojisinin yürürlüğe konmasıyla karşı karşıyayız: İlgili kişilerin kendilerini yarışmaya süren bir solun politik ve sendikal yöneticilerince de onaylanan genelleştirilmiş bir uyruklaştırına yöntemi. Psikanalitik kuramın (ve, belli bir ölçüde dinbilim ve anlambilim) bu ileri teknolojiler için kuramsal bir gönderim oluşturduğu düşünülürse, mevcut psikanaliz dalgasının Fransa'da kolaylıkla söneceğim düşünmekte acele etmemeli. Dahası, tarzını değiştirerek, zengin mahallelerden çıkıp üniversiteye, çocuklara yönelik kuruluşlara, iletişim aygıdanna yerleşerek, belli ülkeler için *'French way of life'yı* taşıyan bir ihraç maddesi haline geleceği düşünülebilir"[63].

Alternatif Şebeke de, benzeri akımlar gibi taşanlarım olgunlaştıramadan, 70'lerin sonuna doğru, ardından bazı isimler, tek tuk deneyimler, yoğun bir kuramsal üretim bırakarak yavaş yavaş söndü. Yürürlükteki mikro iktidar mekanizmalan, her zaman olduğu gibi, bu radikal deneyleri kitle iletişim araçlanyla boğup etkisizleştirmeyi başardı. 1980'li yıllann başında anti-(ya da alternatif) psikiyatri akımının giderek "edebi" bir kimlik kazanmaya, kamu oyunun bu konuya duyarlılığını giderek yitirmeye başladığını görüyoruz. Aslında "Alternatif Şebeke" etkinlikleri konusunda tümüyle yanılsama içinde değildi: "Yıllardan beri alternatiflerden ve anti-psikiyatrilerden konuşuluyor. Ama gerçek alternatif deneyimlerle, gerçekten başka mekanlarla ne kadar karşı karşıyayız? Hepimiz, güçsüzlüklerimizden yeni moda bir söylem yaratan bir süreçle oyuna getirildik, hepimiz bu sürecin hem yürütücüleri hem de kurbanlarıyız" diyordu Robert Castel[64],

Fransa'da kısaca tarihini anmaya çalışbğımız bu söylem, ilkin bir moda haline getirildi ve her moda gibi yerini başkalanna bıraktı. Deliler delirmeye, psikiyatrlar ve psikanalistler de onlan giderek daha küçük mekanlara kapatmaya devam ediyorlar. Psikiyatri kurumu anti-psikiyatriden çok şey öğrendi yine de; yeni yeni meşruiyet söylemleri geliştirmek zorunda artık, varlığını huzur içinde sürdürebilmek için. Alternatif söylemin, politik yaşamdaki yerini yitirmesine rağmen, bizlere, kurumlar içindeki bireylere öğretecek pek çok şeyi var: Deliliğe

63 Guattari, "L'alternative politique face aux techniques," par Ri Castel, M. Etkaim, F. Guattari, G. Jervis, a.g.e., sf. 97.
64 R. Castel, "Postface", a.g.e., sf. 437.

bir *başka,* ırkçı, ayrıncı ve korku dolu olmayan bir başka gözle bakabileceğimizi kanıüadı en azından, önerdiği, kısa süreli de olsa yaşama geçirdiği deneyimler, birçok ülke için hâlâ geçerliliklerini koruyor. Bir bölüm insanın en temel haklarından soyularak toplumsal ayrıma kurban edilmelerine sessiz kalıp kalamayacağımız, yaşamımızın en derin, eh karanlık bölgelerini iktidarın uzmanlarına, kurumlarına teslim etmekte devam edip edemeyeceğimiz sorusu ortadan kalkmış değil. Dahası, "insanın insandan da eski gerçeğini söze döken" delinin diline kulaklarımızı tümden yapatacak mıyız? Bu bilinecemsi sözden öğreneceğimiz hiçbir şey kalmadı mı? Kurumlar delilik sorununu "çözdüğü", tamamen denetim altına aldığı gün, gözümüz ve dilimiz bir daha açümamak üzere bağlanacak.

1980'ler tçin Not:

Güllümüzde psikiyatrinin geldiği yer genel söylem içinde bir yere oturtulabilir; ama 1970'li yılların hızlı hareketlerinin sönmekte olduğunu, marksist söylem gibi "modasını" yitirdiğini söylemek biraz haksızlık etmek olacaktır. Çünkü bir yandan yeni bir psikanaliz hareketi canlanmaya başlarken [65], öte yandan bir *şizoanaliz* gündemdedir. İlerde üzerinde ayrıntılı olarak duracağımız şizoanaliz'in kurucuları sayılan Deleuze ve Guattari, *Chimere* dergisini çıkartmaktadırlar. 1988 yılı sonunda Centre Georges Pompidou'da Sanat ve Delilik üzerine yapılan bir haftalık toplantı ye gösteride, deliler ve onların çtigmliğinin terapatik deneyimlerinin sınırlarında dolaşan bir dilin çözümlemeleri yapddı ve bu konu üzerine video filmleri gösterildi. Şizofrenlerin kendilerinin yaptıkları filmlerin imgesel kaliteleri kadar psikiyatrik deneyleri de sözkonusu oldu. Salonda, *Brüt Sanat* (l'Art Brüt) akmnının kurucusu olarak bilinen ve delilerin sanatsal yaratımlanyla ilgilenen Dubuffet'nin resimleri ve kendisine bazı şizofrenlerin gönderdikleri resim ve edebi yazılar sergilendi.

Bu sergiden harekede, sanat eseri ve delilik arasındaki ilişki sorgulandı ve her delinin yaratımının, her şizofrenin resminin ya da yontusunun mutlaka sanat eseri sayılamayacağına karar verildi. "Sanatçı olmak için hasta olmak koşul değildir" dedi Henri Maldiney, Jean Oury ile yaptığı söyleşide [66]. Maldiney'e göre, sanatçı, deli ölsün ya da olmasın, belli bir anda dolayımsız olarak kendisine kavuşabilen kişidir. İşte delilik ile sanatsal yaratım arasındaki ilişki bu ada düğümlenir; yaratım sürecinde deli öyle bir an yaşar ki, bilincini yitirerene dek

65 Le Monde, 15.12.1989 ("Mettre de l'ordre dans la psychanalyse).
66 "Eentretien entre Henri Maldiney et Jean Oury, "(28.1.1988-Centre Pompidou) in JeanOttry, Creation et Schizophrenie, Galüee, 1989, sf. 186 ve devamı.

kendisinden geçer. Sanatçı ve delinin ortaklaşa yaşadıktan bu anda, Heidegger'in anladığı anlamda bir "varoluş" sözkonusudur. Dilbilimci Gustave Guillaume buna "işbitirici (operatif) an" adını verir. H. Maldiney bu durumu "dilden söze geçiş anı" olarak yorumlar. Yaratım sürecinde bu am yaşayarak kendisine kavuşan hasta, aşkın bir konuma girer ve böylelikle hastalığının negatif boyutunu aşmış olur. Bu anda hasta "varolma erkine erişir", Heidegger'in deyimiyle "kendisini ortaya atar" *(Geworfenheit),* nesneler dünyasının orta yerindedir artık. Hasta o anda hasta olma durumundan yaratma durumuna geçmektedir. Bu an bittiğinde yine hastalık durumuna dönebilir, ama yaratımının sonucu ortaya çıkmıştır bile. Böylelikle hasta "kendini varetmiş" olur; yani bu bilincin yok olduğu an, bu yaradın anı "varolma" sürecine içkindir.

Resim ile hastalık arasındaki ilişki, ilkel topluluklardan bu yana sözkonusu olmuştur. Clande Levi-Strauss'a göre, Bastàl Devleti'rtde (Hindistan), Moğol toplumunda hasta, bir ressam çağırıp duvarlara resim yaptırtır. Bu duvar resimleri dinsel ve büyüsel bir nitelik taşır ve hastanın iyileşmesinde önemli bir işlev yüklenir. Bu toplumda ressam aynı zamanda büyücüdür. Resim ve hastalık arasında büyüsel bir ilişki kurulur[67].

Daha 1975 yılında "Sektöre alternatif" politikası üzerine yazısında F. Guattari, yapılan yeni deneyimlerin yanı sıra tiyatro gösterileri, video filmlerini vb. sanatsal etkinlikleri bir alternatif olarak sunuyordu". Guattari 1989'da iki kitapla yeniden gündeme geldi. Kitapların büyük bir yankı yapmamasının nedenini, bir yandan dil zorluğunda, öte yandan toplumun geçmişten çok geleceğe yönelik bir kaygı pratiği içine girmesinde görebiliriz. 1979'da Şizoanaliz denemelerini ele alan *Makinasal Bilinçaltı* " kitabından sonra, Guattari 1989'da *Şizoanalitik Haritacılık'ı*™ yayınladı. Guattari aynı yıl *Üç Ekoloji* kitabıyla ve dergilerdeki yazılarıyla gündemde.kalmasını bildi[71].

Bu arada toplumsal olarak psikiyatri ve uyuşturucu sorunu arasındaki bağ gündemde tutuldu[72]. Bir yanda psişik acı çekenlere uyuşturucu verilirken, hızla ilerleyen liberal kapitalizm içinde toplumsal yerini koruma kaygısı genelleşti. Tüm toplumsal sektör politikası içine girmişçesine ilaç kullanımı artü. Yapılan anketlerde psikotrop ilaçlann

67 G. Charbonnier, Entretien avec C. Lévi-Strauss, Gallimard, 1961, sf. 82.
68 Guattari, "Le Réesau: Alternatif à la psychiatrie," Collectif Int. sf. 29.
69 Guattori, L'Inconscient Machinique, Encres, Ed. Recherches, 1979.
70 Guattari, Cartographies Schizoanalytiques, Galilée, 1989.
71 Guattari, Trois Ecologies, Galilée, 1989.
72 Esprit dergisi 1989 Temmuz-Ağustos sayısında "Doping altında yaşayan Fransa," adı altında özel bir dosya düzenledi.

artışı izlendi. *300 İlaç Rehberi*[73] kitabında psikotroplann özgüllüğünü belirlemek için "doping yapmak uyuşturucu kullamnak değildir" sloganı kullanıldı; çünkü bu sava göre, uyuşturucu kullanan toplum dışı bir yaşantı sürdürürken, "doping yapmak uyuşturucu kullamnak değildir" sloganı kullanıldı; çünkü bu sava göre, Uyuşturucu kullanan toplum dışı bir yaşantı sürerken, doping yapan toplumun içinde kalabilmek savaşı vermekteydi. Uyuşturcu gerçeklikten uzaklaşmaya yararken, doping "gerçekle" birlikte yaşamaya yarıyordu. Anonim doktorların tezine göre,, "varolmak, başarmak, ayakta kalabilmek için doping yapmak zorunlu hale gelmiştir". Toplumun işyerlerinde çalışan "emekçiler eskiden hastalık yüzünden işe gelmezken, şimdi sakinleştirici ilaçlar almaktadırlar" '4 Tüm toplum sektör politikasının egemenliği altına girmektedir. Buna karşı, yok olduğu söylenen bir anti-psikiyatrik hareketin tüm potansiyel varlığı hazır durumda, eylemlerini beklemektedir.

Anlaşılacağı gibi, "kapatmak" artık toplumun dışına atmaktan geçmiyor. Her birey, kendi kendini, kendi bireyselliği içinde, uyuşturucu ya da uyarıcılarla dolu bir atmosferde kapatmış durumda. Michel Foucault'nun belirtmiş olduğu gibi, artık en özgür yerde bulunan halkların işletilip yönetilmesi devrinde yaşıyoruz. Sözkonusu yeni yasa tasarısı da, iktidarın eski yüzünden yeni yüzüne geçiş aşamasında, yeni bir pratikten başka birşey gibi gözükmüyor.

73 300 Médicaments pour se surpasser, physiquement et intellectuellement, Ballard, 1988.

74 Dr. Darnaud, Le Monde 24.7.1988.

DELİLİĞİN GÖÇEBE DtLİ

"Kimdir, gerçek deli? Toplumsal anlamda, belirli üstün bir insani onur düşüncesine alçaklık etmektense delirmeyi yeğlemiş kişidir. Belli yüksek pisliklerde suç ortağı olmayı yadsımış kişilerden kurtulmak ya da kendini savunmak için, toplum, işte böyle boğdu onları tımarhanelerinde, Çünkü deli, toplumun duymak istemediği ye dayanılmaz gerçekleri yaymaktan alıkoymak istediği kişidir." 75

Antonin ARTAUD

"...(Deli), şiirsel bir tarz kullanır, yaşadığı felaketin kendisini sürekli geri döndürdüğü, ama ötekilerin anlamadıkları, ayrıcalıklı ve yalnızca bir 'uzmanlık konusu' olarak hoşgördükleri bir tür temel-dü. Dahası, deli bu tarzı, bu " dili yaşar. Metaforu gerçekleştirir o; kendisini imetaforlan duyduğu hayranlığa bırakıverir." 76

Henri MICHAUX

"Delilik, modern dünya için gerçek günü karşısında gece olmaktan başka bir anlam taşıyorsa, konuştuğu* dilin en gizli derinliklerinde, insanın, insandan daha eski gerçeğinden, kurduğu ama yıkabileceği de gerçeğinden söz ediliyorsa, işte bu gerçek, ancak delilik felaketinde kendini insana açar ve bu karşılaşmanın ilk ışıltılarında kaçar onlan. Ancak deliliğin gecesinde olasıdır, yaydığı gölge silindiğinde yitiveren bir ışık. insan ve deh, modern dünyada, Bosch'un yanan değirmenlerini aydınlatan güçlü hayvani dönüşümlerinde olduklarından daha sıkı bağlıdırlar: Karşılıklı ve karşıt bir gerçeğin dokunulmaz bağıyla; tam da biri ötekine söylediği anda yok olan, tözlerinin gerçeğini/Söylerler birbirlerine. Her ışık doğurduğu günde söner ve böylelikle, yırttığı, buna rağmen çağırdığı ve korkunçcasına beliriverdiği geceye kavuşur. Günümüzde, hem olduğu hem olmadığı delinin bilmecesindedir insanın gerçeği; her deh, insanlığının düşüşünde çırılçıplak kıldığı insan . gerçeğini hem taşır hem taşınaz." 77

Michel FOUCAULT

75 A. Artaud, "Van Gogh Le Suicidé de la Société, "Oeuvres Complètes tJOn.sf.17.

76 H. Michaux, Connaissance par les Gouffres, Gallimard, 1967, sf. 183.

77 M. Foucault, Histoire de la Foile A l'Age Classique, sf. 548.

Batı'da Akıl gerçeklik üzerinde hegemonyasını kurmadan önce, Deli, kendisi ve insanlık hakkında konuşma hakkına sahipti. Deli, yer yer, meczub, kâhin, ermiş, tanık, ikiyüzlülüğün bulaşmadığı bir gerçeğin sözcüsü, ya da sapkın, sürgün, mahkum ve korku verici bir canavar oldu. Ama söz hakkım yitirmedi, 18. yüzyıla, sessizlik kapatılmanın giriş ritüeli olana dek. Deli, sistemli bir biçimde susturuldu. "Rönesans boyunca akü ve deliliğin sürekli diyaloğuyla karşılaştırıldığında, klasik kapatılma bir suskunlaşürmaydı. Ama bu hiçbir zaman tümden olmadı: Dil, gerçekte ordadan kaldırılmış şeylere bağımlı durumdaydı. Kapatılma, hapishaneler, hücreler, hatta işkenceler, akıl ve akddışılık arasında, aslında bir mücadele olan dilsiz bir diyalogu düğümlüyordu. Bu diyalogun kendisi şimdi çözülmüş durumda; sessizlik mutlak; delilik ve akıl arasında ortak bir dil kalmadı; çdgmlığın diline ancak bir dil yokluğu yanıt verebilir, çünkü çılgınlık akıl ile diyalogun bir parçası değildir, hatta bir dil dahi değildir, sonunda susmuş bir bilinçle, yalnızca hataya gönderimde bulunur. Ancak buradan hareketle ortak bir dil yeniden olasıdır, onaylanmış suçluluğun dili olduğu ölçüde. (...) Tımarhane yaşamının temel yapısı olarak dil yokluğu, itirafın gün ışığına çıkarılmasıyla bağlantılıdır. Freud, psikanalizde, alışverişi dikkatle yeniden düğümlediğinde, ya da bu dili yeniden dinlemeye (hemen sonra bir monolog içinde dağdıveren bir dinleyiş) koyulduğunda, dile getirilenlerin hep hatayla ilgili olmasına şaşırmalı mı? Bu kökleşmiş sessizlikte, hata, sözün kaynaklarını bile kazanmış durumda."[78]

Deli, deliliğinin suçluluğu içine gömüldüğü, kendine ait olmayan bir dili konuştuğu, yani kendine dair sustuğu ölçüde "iyileşir" ye toplum içine çıkmaya hak kazanır. Etrafındaki özgür, oyuncul alan daraldıkça dili düğümlenir. Deli bir "bilim nesnesi" olur çıkar, üzerine konuşulabilen, ama kendinde dilsiz olan birşey.

Daha 19. yüzyılın başlarında, bu yaralı söz, yeni bilimin henüz kuşatamadığı, kapatamadığı alanlara sığınır. Doğu mistisizmine duyduğu yakınlıkla, düş, imgelem, vizyon gibi "akıl-dışı" bölgelerde giriştiği yolculukla, romantik düşünce ve edebiyat bu dili ve taşıdığı gerçeği yeniden keşfetmeye başlan "Böylece, çdglnlık ve düşün ortak söyleminde, bir arzu lirizmi ve bir dünya şiiri olasılığı birbirine bağlı bir biçimde ortaya çıkar, bunda bir karşıtlık yok, çünkü delilik ve düş, aynı zamanda uç öznellik ve ironik nesnellik anıdır" 79. Romantik şiir, deliliğin dilini "nihai sonun ve mutlak yeniden başlayışın dili" olarak yenien kuran Son Gecenin şafağında beliren İlk Gece'nin ışığı. Artık "Büyük Dönüş"Un lirik dilidir konuşan; hem ilksel hem de çok

78 M. **Foucault, a.g.e., sf.** 517.
79 **a.g.e., Sf.** 536.

yakın bir gerçeği dillendirir.
Böylelikle, deliliğin dili lirik bir patlama içinde yeniden doğdu. Delilik, aklın hapishanelerinde yitirdiği dilini, 19. yüzyılın sanrılı, vizyoner, mistik, peygamberimsi dilinde yeniden buldu. Hölderlin, Nietzsche, Goya, Nerval ve daha sonra Von Gogh, Artaud, Roussel gibi "aydınlanmışlar", uçurumun kıyısında' gezinip derinliklerde saklı bir gerçeği bildirmekten çekinmediler. Çoğu, psikiyatri ya da psikanalizin "nesnesi" olarak yaşamlarını sona erdndiyseler, gövdeleri dışına sü' rüldüyseler de, sözleri bu klinik indirgemeye boyun eğmedi. "... Deliliğin keşfettiği insan gerçeği, insanın ahlaki ve toplumsal gerçeğiyle dolaysız karşıtlık içindedir. O halde, her tür tedavinin başlangıç noktası, bu kabul edilmez gerçeğin basünlması olacaktır" [80]. Deliliğin kaüanılmaz sözü, dünya ve arzunun, anlam ve anlam-dışının, son gece ve ilk şafağın düğümlendiği "henüz paylaşılmamış" bir dilde parlayıp sönen nice mutluluk anlan yaşadı, yaşıyor.
"Şimdi Deli, sürekli yeniden başlayan bir Aynı-öteki diyalektiğinde beliriyor. Klasik deneyimde ise, kendini hemen ve başka hiçbir söyleme başvurmaksızın, yalnızca varoluşuyla, varlık ve varlık olmayanın görürtür -ışıltılı ve gecemsi- paylaşımında belirtiyor. Bundan böyle, bir dilin taşıyıcısı, asla tükenmemiş, hep sürügelen ve karşıtlannın oyunuyla kendisine geri döndürülen bir dilde, insanın kendisinden baka birşey olarak ortaya çıktığı bir dilde kuşatılmış; ama bu başkalıkta, belirsizce, *yabancılaşmanın* konuşkan hareketiyle, tam da kendisi olduğu bir gerçeği vahyediyor. Artık deli, klasik akıldışdığın paylaşılmış mekanındaki saçma kişilik değil; modern hastalık biçiminde yabancılaşmış kişi. Bu delilikte insan, artık gerçek karşısında bir tür mutlak geri çekilme içinde düşünülmüyor; gerçeği ve gerçeğinin karşıtı bu delilikte yatıyor, hem kendisi hem de kendisinden başka birşey orada; gerçeğin nesnelliğinde sıkışmış, ama gerçek öznelliğin ta kendisi;.olduğu şey olmadığından dolayı masum; ve olmadığı olduğundan ötür suçlu... (...) Zamanı düğümleyen ve paylaşan, dünyayı bir gecenin çemberinde eğimleyen bu delilik, çağdaşı deneyimlere böylesine yabancı bu delilik, kendisine kucak açabilmeyi bilenler -Nietzsche ve Artaud- için, klasik akıldışdığın hiçlik ve geceden konuşan şu ancak duyulur sözlerini iletmiyor mu? Ama onlan çığlık ve öfke düzeyine yükselterek? onlara bir ifade, bir site hakkı, Bati kültürü üzerinde, tüm karşı koyuşlan ve genel başkaldmyı olası kılan bir tutunma noktası sunarak? Onlan ilkel yabancıllıklanna yeniden kayuşturarak?"[81]
"O" olmadan "biz" olamayacağımız öteki, deli: Metaforun dili değil

80 a.g.e.. **sf.** 539.
81 a.g.&, **sf.** 546-547-551.

konuştuğu. S(im)ge duvarını kıran, metafor "gerçekleştirip" yıkan canlı gövde. Tek-biçimleştirici nevroz üreten kapitalist makinanın, gövdesi üzerinde bin türlü simya işlemlerine giriştiği çoğul arzu makinası: Birliğe gelmeyen, "Aynılığı yadsıyan, yersizyurdsuz, organsız gövde: Soluğu tükenmeyen Göçebe.

II

"O kararalık çukura bakıyor / ta içine bakıyor / üzüm salkını gibi ciğerlerini görüyor / üzüm salkımının arasında saklanmış / o dibe bakıyor / ta ağzını görüyor / insan ağzı gibi açılıp kapanıyor / o dipte insan ağzı gibi açılıp kapanan ağız ne söylese örtülüyor / ne söylese örtülüyor / denizin dibindeki yosunlar sallanıyor / o yosunların arasında saklanmış / büyümüş mor damarlarını / kılcal çizgilerini / üzüm salkını gibi mor ciğerlerinin arasında saklana büyük süslü ağızdan damla damla kan geliyor / sonra ağızdan damla damla kan geliyor / ağız kapanıyor / kırmızı bir kan denizi içinde kayboluyor. "82

Sevim BIJRAK

"Canlıydım / ve oradaydım herzaman yiyor muydum? / Hayır, / ama acıktığımda gövdemle gerilediım ve kendimi yemedim / ama hepsi parçalarına ayrıldı / garip bir işlem gerçekleşti... / Uyuyor muydum? / Hayır, uyumuyordum, / yememeyi bümek için lekesiz olmak gerek. / Ağzım açmak, kendini miyazmalara sunmak- / O halde, ağız yok! / Ağız yok, / dil yok, / diş yok, / gırtlak yok, / yemek borusu yok, / mide yok, / karın yok, / anüs yok. / Kendisi olduğum inşam yeniden kuracağım."83

Antonin ARTAUD

Soluk, Çığlık, Dans, Mimik... Bir Gövde-Dil/Canlı-Söz. Delinin (özellikle şizofrenin) dili, "mutlak bir gövde-mekan"da ifadesini bulur. "Modern hastalık biçiminde yabancılaşmış" olan gövdedir çünkü. Deli, gövdesinin "çalındığından", gizli mikroskopik güçlerin gövdesi üzerinde çalıştığından, "yersizyurdsuzluğundan", "dışlanmışlığından", "sürgünlüğünden" dem vurur. Psikiyatrize ya da psikanalize edilmiş şizofrenin gözünde, gövdesi ağırlığını yitirir, saydamlaşır ya da ona ait olmayan bir başka gövdenin içinde bulur kendini; dü, ruhuyla ilksel birliğin yeniden kurulacağı bir gövdeye dönüş yolu kimliğini kazanır.

82 Sevim Burak, Afrika Dansı, Adam, 1982, sf. 9.
83 A. Artaud, in 84, Kasım 1947 sayısı, sf. 102.

Acılı bir yolculuk. "Niçin, ama niçin gövdesine dönemiyor? Bunun bir nedeni olmalı, onu bu korkunç, insanlık dışı muameleye, boyun eğdirmeye çalışan alışılmadık bir güç. Aklını kullanan her insanın yapacağı gibi sorgular bu durumu. Bir insanı gövdesine sahip olmaktan alıkoyan, bilinmeyen yollara başvurulmaktadır. Hangi yollar? Bilmiyor. Trajik olan, bunu başkalarının, çok daha güçlü, çok daha bilgin, çok daha ileri insanların bilmesi"[84]. Şizofren, başına gelen durumun nedenlerini akılsal olarak kuşatmaktan uzak da olsa, bir kıyıma kurban edildiğinin derin bilincine sahiptir. Bu bilinç, onu, klinik söylemi başkaldırıcı bir söylemle karşılaştırmaya yöneltir. "Sahte bir gövdede bulunan ruhun hastalığını sorgulamakta ve kendime sormaktayım: Bu ruh nerede buldu kökenini, başlangıç^öncesinden bu yana? Bir Ben'in eski köleleri olduğumuz bu gövdeye kim koydu onu? Ben, asla varolmadı; bu yanılsamanın nedeni, tam da, varlığın bu karanlık saaüerinde gövdelerimizi yitirdiğimizin farkına varmamız. Çünkü yaşamak gövdesini yitirmektir, işte böyle yürüyoruz mezara doğru, yaşlılık, hastalık ve ölümle; Ruh-Gövdenin sonsuz başkaldırısına yöneleceğimiz yerde..."[85].

Gövde, özne ile yasa (ahlak, akü) arasındaki savaşa şahne oldu hep. Gövdesiyle birlikte, ruhunu, dilini, soluğunu da **yetirdiğini** farkeden özne haklarını geri istediğinden, toplum, yasasının gövdesindeki yayılımından hareketle, *fiziksel olarak,* kapattı onu. Şizofrenin gövdesiyle olan derin sorunu, bir "patoloji"nin değil, tersine, ruhu gövdeden sözü gövdesel ifadeden (Gestus) ayıran toplumsal, ahlaki, metafizik sınırların ötesinde, öznel bütünlüğü peşindeki zorlu yolculuğunun sağlıklı imidir. Yasa gövdelerde bıraktığı izlerden, kanayan yaralardan alır gücünü, içinde yaşayan sözü keşfeden özne yahtdır ilkin, gerekirse de ortadan kaldırılır. Artaud, bir klinikte sefalet içindeki ölümünden bir yıl önce, kısa süren ve en az tımarhanedeki kadar acılı "özgürlük" döneminde yazdığı "Toplumun intihar ettirdiği Van Gogh"da açıklıkla bildirir bunu: "Günahları bağışlanmış, / kutsanmış / ve şeytana karışmış / bu toplum, / gövdesine sokuldu, / kazandığı doğaüstü bilinci sildi Onda, / ve kara kargaların içindeki ağacın liflerine üşüşmeleri gibi, / son bir hamleyle istila etti, / ve yerine geçerek, / öldürdü O'nu..."[86] Artaud'ya göre, kimse bir başına doğmadığı gibi, ölürken de yalnız değildir. Öteki hep hazır bulunur intihar anında.

Baü akılcılığının temellerinden birini oluşturan ruh-gövde ayrımı ve

84 H. Michaux, a.g.e., sf. 183.

85 Artaud, "Jean Paulhan'a Mektup (10.11.1945), "Lettres de Rodez, O.C.LXL, sf. 101.

86 Artaud, "Van Gogh Le Suicidé de la Société," O.C. t.XJH, sf. 21.

ruhun "akıl'a indirgenmesinin, insanın öznel bütünlüğünü yitirip gövdesinin belirli bir noktasına çekilmesine, tin, düşünce, kavram gibi kategorilerin etrafında kurduğu benlik yandsamasıyla yetinmesine yol açtığını düşünen Artaud'ya göre, ruh gövdenin bir yayılımmdan ibarettir. Ruhun tözünden soyulup aşınmasına, yıkımına neden olan bu aynm, dili dolaysız bir biçimde etkiler. Gövde ile birlikte dil de çalınır özneden; sürekli "yinelenen", "birbaşka ses"in kendisine fısıldadığı, sözü "sorumsuzlaştıran", "iküdarsızlaşüran" sözcüklerdir kullandığı: Sahte bir gövdede sahte bir dil. "ötekileri duyuyorum bilinçdışımda" der Artaud, özne "askıya alınır", "kendi adına" konuşamaz olur. Bu "kökensel bilmece"nin, sözün ve harfin çalınmasının ardından İMLEYEN gizlidir. Klinik ya da kritik (eleştirel) söylemlerin bîr "olgu" ya da "örnek" düzeyine mdirgemekte güçlük çektiği Artaud'yu, gövdesinin ve dilinin derinliklerine yapüğı yolculukta anlamaya çalışan Jacques Derrida'nın, önemli bir çalışmasında belirttiği, gibi, tin, sözlü ya da yazdı imi hep "çaktırmada aşırmayı" becermiştir 87. imin, gönderen ya da gönderilen öznelere dolaysız olarak ait olmaması, açık doğası izin verir buna. Sözün tarihselUğı "imleyen bağımsızlığı" olarak tanımlamak; "benden önce, bir başına, söylemek istediğimi sandığımdan çok daha fazlasını söylemiş olan ve, kendisine göre, söylemek istediğimin, davranacağı yerde boyun eğerek, bir tür eksiklik, edilgenlik durumu içinde bulunduğu "imleyenin bağımsızlığı üzerine kurulu tarihsel bir anlam sistemi: "Çalınmış im", "aşınlmış soluk",, "varoluşumun, aynı zamanda gövdemin ve ruhumun, etimin etimden alınması" (sf. 267).

Bu anlam sistemi şizofren için gerçek bir acı kaynağına dönüşün İçinde deliliği de taşıyan tohumundan dışan sürülmüş, bir simgeler ve metaforlar sistemi içinde sımflandmlmış, varlığı allegoriye dönüştüren bir yaşamdan duyulan acı... "Nedir delilik? Tözden, iç-dış uçurumlanna, çevrimlerine doğru bir kayma... Töz? -gövdede oluşan bir delik, sahte bir sözdizimi,' eskil bir sözdiziminin beyinlerimizin iskeleüerinde sürünen kunçuklan..." 88

Artaud, bu sistemin karşısında, her tür metinde, örgüüenmşi eklemli sözden önce gelen ve bu yüzden kendisine zorla bir şeyin dikte edilemeyeceği, sözü gövdesine, özneyi kendisine geri verecek "yaşam soluğıTnu. çıkarın "Varlığı yaşam, ruhu öz gövde, düşünceyi yalıtım dışı olarak belirleyen bir ten metafiziği" (sf. 267). Soyut, düşünsel

87 J. Derrida, "La Parole "Soffié, "in L'Ecriture et Différence, Seuil, 1967, sf. 2S3-292. sf. 266. (Yapılan almaların sayfa numaralan metin içinde belirtilmiştir.)

88 A. Artaud, "O. Le Breton'a mektup tasarısı," (73.1946), Lettres de Rodez, O.C., tXI, sf. 188.

bağlamda değil, gövdesel, fiziksel olarak deneyimlenen, yaşama geçirilen bir. "metafizik".
Gövdenin de dilin de bütünlüğünü bir ve aynı örgüüenme ortadan kaldırır. Gövdenin organlanna ayrılması dilin eklemlerini karşılar^ Eklemlenmiş gövde/Eklemlenmiş dü-Orgart/Sözcük... "Çünkü gövdemin yapısıdır eklemlenme ve yapı, her zaman, bir kamulaştırmanın yapısıdır. Gövdenin organlanna bölünmesi, tenin iç farklılaşması, gövdenin kendisini terketmesine, tinle özdeşlemşmesine yol açan bir boşluğu ortaya çıkarar. Oysa 'tin değil / yalnızca gövdenin farkldaşmalan vardır' (Artaud)" (sf. 279). "Hasta", "kendisi üzerine katlanır", sürekli "kendisini dinler", "içine kapanır"; klinik söylemin bir, hastalık belirtisi gördüğü yerde, gövdenin iç bütünlüğüne doğru doğal hareketlerini de görmek olası. Organ, gövdeye "farklı olan"ı, "yabancı"yı sokar. Dilin sözcüklerine bölünmesi gibi, can merkezini yüreğe, cinselliği cinsel organlara indirgeyen, gövdeyi farklı bölgelere ayıran bir eklemlenmedir sözkonusu olan. insanın cinsel organı yoktur, kendisi baştan aşağı cinselliktir. Cinseline gövdeden aynldığı, bir organ haline geldiği an yabancılaşır ve hadım edilebilir hale gelir (sf. 280).

III

"Gövde gövdedir, / tekdir / ve organlara gerekisinimi yoktur, / gövde asla bir organizma değildir, / organizmalar gövdenin düşmanlarıdır, / edimlerimiz hiçbir organın yardımı olmaksızın gerçekleşir, / her organ bir asalaktır; asalak bir işlevi vardır / orada olmaması gereken bir varlığı yaşatmak için. 90

Antonin ARTAUD

"Hayerde işliyor, bazen sürekli olarak, bazen aralıklı. Soluklanıyor, ısıtıyor yiyor. Dışküyor, düzüyor. İd demek ne yanlış. Heryerde makinalar, metaforik olarak değil: Birletmeleri, bağımnlanyla makina makinalan. Bir makina-organ, bir makina-kaynağa bağlı: Biri bir akım yayıyor, diğeri kesiyor. Göğüs süt üreten bir makina, ağız ona takılı bir başka makina. Anoreksik'in ağzı, bir yeme makinası, bir anal makina, bir konuşma makinası, bir soluklanma makinası (astım krizi) arasında kararsız. İşte böyle, hepimiz ufak tefek onarıcılarız; herbirimiz kendi küçük makinalarıyla. Bir enerji-makina için bir Organ-makina, hep akımlar ve kesintiler. Başkan Schreber'in kıçında gök şınları var. ***Güne/si onüs.*** Emin olun ki işliyor, Başkan Schreber birşey duyuyor, birşey üretiyor, ve bunun kurarımını yapabilir. Birşey Üretiliyor; makina etkileri metaforlar değil..." 91

G. DELEUZE - F. GUATTARI

Neden Artaudnun sözü, deliliğin diline kıyısından köşesinden yaklaşmaya çalışan bir metne bu denli egemen öldu? Artaud bir "örnek", bir "prototip" oluşturduğu için değil; psikiyatri kurumunun yüreğinde yaşadığı deneyimin belki de anti-psikiyatrik söylemlerden daha etkili olabildiğini, sözünde delilik tohumunu, bu "yaşam soluğu"nu koruyup ilettiğini, radikal olarak indirgemeneriez olduğunu düşündüğümüz için. Keyfi bir kapatılmaya kurban gitmiş bir sanatçıdan çok, tam da gerçek bir şizofren olduğu ve söz hakkını elinden bırakmadığı için. Söylemi, şizofreni sürecinde kökleştiği ölçüde devrimci olduğundan dolayı. Bu sava yöneltilecek en "hafif eleştiri, bunun romantik bir abartıdan başka birşey olmadığı yolunda olacaktır, doğrudan "delilik" suçlaması getirenleri bir yana bırakırsak!
Artaudnun bir "Eser" olmadığı bile yadsınan sözü, özellikle gövdesel bir dil arayışı ve şu "çılgın", "organsız gövde" anlayışı, ümarhane duvarları ve sanat eleştirisi kitaplarını aşmayı bildi: Yolcu Artaud / Sözcü Artaud...

"Günün birinde deliliği bir üst-yapı olarak ele alacak bir çalışmaya girişilmelidir -özgürleşmiş ve yabancılaşmasından kurtuluş, bir anlamda kökensel diline kavuşmuş delilik"92. Foucault'nun 1954'de dile getirdiği bu dileği, Gilles Deleuze ve Felix Guattari, 1972'de, devrimci yapıtları "Anti-Oedipus: Kapitalizm ve Şizofreni"yle bir anlamda gerçekleştirdiler. Foucault'nun kitabın İngilizce çevirisine yazdığı önsözde, "Fransa'da hayli uzun zamandan beri yazılmış ilk ethik kitabı" olarak niteledi ği ve "anti-Oedipus olmak bir düşünce ve yaşam biçimine dönüştü" [93] dediği yapıt, Nietzsche'ye, Marks'a ya da Reich'a olduğu kadar Artaud'ya da çok şey borçlu, "Organsız gövde" anlayışı kitabı başından sonuna dek kabttiği gibi, daha sonra d^, Deleuze ve Guattari'nin düşüncelerinde can alıcı yerini korudu. Bunun nedeni, Artaudnun, tam da şizofren olmasından dolayı, "psikiyatrinin parçalanmasrnı, "edebiyatın sona ermesi"ni göstermesi ve "imleyenin duvarlarınıdelmesi" 94.

89 Organisation-Articulation: Eski Yunâncada *artta* organ anlamını da kapsar.
90 A. Artaud, in 84, no: 5-6,1948, sf. 101.
91 G. Deleuze-F. Guattari, L'Anti-Oedlue, Minuit, 1972, sf .7.
92 M. Foucault, Mental IHness and Psychology ing. çev. A. Sheridan, Harpet & Row, New York, 1976. sf. 76, (Fransızca 1. baskı: Maladie Mentale et Psychologie, PUF, 1954).
93 M. Foucault, "L'Anti-Oedipe: Une Introduction A La Vie Non Fasciste," (fr. çev. F. Durand), Magazine Littéraire (Deleuze özel sayısı), No:257, Eylüll988, sf. 50.
94 G. Deleuze-F. Guattari, L'Anti-Oedipe, sf 160. (Bu kitaptan yapılan alınular metin içinde belirtilecek)

"1968 ruhu"nun en derin ifadesini bulduğu bu yapıü anti-psikiyatri kuramlarının çizgisine indirgemek yanlış. Alaycı ve güleryüzlü polemikleriyle özünde "anti" olan bu kitabın, anti-psikiyatrik deneyimler üzerindeki önemli etkisi kuşku götürmese de, psikiyatri ve psikanalizin yanında anti-psikiyatrinin de eleştirilmesi, Oedipus kavramı etrafında kapitalizmin ve Baü toplumlarının çok daha köklü "mikroskopik" çözümlemelerine girişmesi, şimdiye dek ayak basılmamış bilinmeyen yolların yolcusu olması bunu yeterince kanıtlıyor. Oedipus anlayışı ve psikanalizin kökten ve sert bir eleştirisinden harekede kapitalizm ve şizofreni ilişkisini sorgulayan ve "arzu, arzulayan öznede kendi öz bastırılmasını arzulamaya nasd yönlendirilebilir?" sorusu etrafında düğümlenen yapıt, Foucault'ya göre üç ana hasımı hedefliyor "1) Politik çilekeşler, somurtkan militanlar, kuram teröristleri, politikanın ve politik söylemin saf düzenini korumak isteyenler. Devrim bürokraüan, Gerçek'in memurları; 2) Arzunun acınacak teknisyenleri -her imi, her belirtiyi kaydeden, arzunun çoğul düzenlenmesini yapı ve eksikliğin ikili yasasına indirgemek isteyen psikanalisüer ve anlambilimciler, 3) Nihayet, büyük düşman, stratejik hasım (Anti-Oedipus'un diğer hasımlar karşısındaki durum daha çok taktik bir yükümlülük): Faşizm. Yalnızca -kitielerin arzusunu harekete geçirmeyi ve kullanmayı iyi bilmiş olan- Hitler ve Mussolini'nin tarihsel faşizmi değil, içimizdeki, tinlerimiz ve gündelik tutumlarımızın yakasını bırakmayan, bizi, egemenliği altına alan ve sömüren iktidarı sevmeye kışkırtan faşizm... (...) Hristiyan ahlakçılar, ruhun kıvrımları arasına sıkışmış ten izlerin arıyorlar. Deleuze ve Guattari ise, faşizmin gövdede bıraktığı en küçük izlerin peşindeler." **95**

Makina, "oniki saat boyunca* giderek daha da derin izler bırakarak yazar, ilk altı saat, hükümlü eskisi gibi yaşar, yalnızca acı çeker (...). Ama alüncı saatin sonunda, nasıl da sakinleşir! öyle ki budala kafa aydınlanıverir. İlkin gözlerinin çevresinde başlar ışıltı ve söner. Sizi de sürgünün altına yatmaya kışkırtan bir gösteri. Olağanüstü birşey geçmez artık. Adam, sanki heceliyormuşcasına yazıyı sökmeye başlar. Yaralarıyla çözer, gözlerle okumanın kolay olmadığı bu yazıyı." **"**

Kapitalist kültür, faşizmi gövdeye yasasını kazıyarak, "yazarak" sokar, tmleyenin anlam sisteminde, düzen-kültür-yasa üçlüsü anı düzleme yerleşir. "Kültürün temel edimi damgalamadır. Gövdede ve gövdeye yazılan yazıdır, Yasa. (...) Sözsel tasarım, gövdedeki yazımından ayrılamaz.**"97.** Deleuze, kültürü bir kayıt makinası olarak

95 Foucault, a.g.e., sf. 50.

96 Kafka, La Colonie Pénitentiaire, Livre de poche, sf. 14.

97 Deleuze'ün 20.2./13.3.1971'de Paris, rue d'Ulm, Ecole Normale Superieure'da verdiği derslerden. (Aktaran: France Berçu, "Seul Perseverare Diabolicum," L'Arc (Deleuze özel sayısı), no. 49,1980, sf. 24-26.

görür,"... tin aracdığıyla harf ve sözcükleri değil, gövdeden geçerek kod ve yasaları kaydeden bir makina. Her kültür süreci, çiğ eti bile ısıran vahşi bir süreçtir. (...) Gövdeye yazılan, bir yersiz-yurdsuzluğun, bir ait olmanın işaretidir. Ben, damgalandığında, yerli-yurdlu, eğitilmiş (yani ekilip biçilmiş) bir yurttaşa dönüşür, yarasında yasayı, amansız "yapmalısın' formülünü yineleyen bir saban izini taşıyorum gövdemde. Tekillikleri öğüten korkunç biçer-döverden, kültür makinasından geçtim."[98]»

Anti-Oedipus, tanımlanması güç, karmaşık bir kavramla, arzu makinası kavramıyla "işler" (yazarları, kitabin kendisinin bile, "devrimci/şizofrenize edici bir makina" gibi "kullanmasını" öneriyorlar): Metaforik değil, fiziksel olarak, yaşamın her alanında, her boyutta (moler/moleküler, makro/mikro, birey-altı, bireysel, birey-üstü düzeylerde) arzu akımları üreten/kesen, kodlaştıran/kod dışına çıkaran sayısız arzu makinaian...

Deleuze ve Guattari için, Bilinçdışı (ya da Arzu), Oedipus'un at koşturduğu bir tiyatro sahnesi değil, çalışmaktan ısınmış, neredeyse patlayacak hale gelmiş bir fabrika, arzu akımları, toprak, inşan, insan ilişkileri, çoğul olası oluşlar üreten bir malcinadın psikanalizin görmek istediği gibi Anne-Baba-Ben üçgeni üzerine değil, ırklar, topluluklar, kıtalar, tarih ve coğrafya, politika üzerine "çddıran" toplumsal bir makina... Oedipus, bilinçdışının bir üretimi ys> da psikanalizin bu buluşu olmaktan çok, arzu makinaian üzerine sistemli bir biçimde iş gören» tekillikler çoğulluğunu tekbiçimli bir toplamda eritmeye çalışan bir baskı aygıtıdır ve kapitalist sistemle sanüdığından da derin bir ilişki içindedir.

Tedavi edilemez aileciliğiyle psikanaliz, Foucault'nun da belirtmiş olduğu gibi, 19. yüzyıl psikiyatrisinin gerçekleştirmeye başladığı tasarıyı sürdürerek, yani deliliği "ailenin yan-gerçek, yan-imgesel diya lektiği"ne bağlayarak, onu bir "baba kompleksinde eriterek, "burjuva toplum ve değerlerinin büyük masif yapılan"m -Aile/Çocuklar, Suç/Ceza, DeliliKÂ)üzenlilik- simgeleyen bir mikrokozmos oluşûrarak, bilinçdını Oedipus'a kelepçeler, "arzu üretimi"ni ezer ve "hasta"yı baba-ana ikilisiyle beslemeye koşullar. Psikiyatr-psikanalist çiftinin ahlaksal otoritesi, Baba, Yargıç, Aile ve Yasanınkiyle özdeşleşir (sf; 110). Psikanalizin, yalnızca "ailenin küçük, kirli gizi" içinde çalışan bir güç olarak göstermek istediği Oedipus, başta cinsellik olmak üzere, her türlü toplumsal alanda politik bir işleve" sahiptir. Çünkü oedipuslaştınlması amaçlanan "arzu, özünde devrimcidir".

"Arzu bas tınlıyorsa, bunun nedeni, ne kadar küçük olursa olsun her ar-

98 F. Berçu, "Scd Perseverare Diabolicum," sf. *26.*

zu konumunun bir toplumun yerleşik düzenini sorgulanabilir kılmasıdır Arzunun toplum-dışılığından değil, tam tersine, altüst ediciliğinden ötürü. Birkez yerleştiğinde, toplumsal sektörleri tümüyle havaya uçurmayacak arzu makinası yoktur. Bazı devrimciler ne düşünürlerse düşünsünler, arzu özünde devrimcidir -arzu, şenlik değil! -ve hiçbir toplum, kendi sömürü, köleleştirme ve hiyerarşi yapılarını tehlikeye atmaksızın gerçek bir arzu konumuna katlanamaz. (..'•) O halde, bir toplum için, arzuyu bastırmak, hatta baskı, hiyerarşi, sömürü ve köleleştirmenin kendilerim arzulanır kılacak, baskıdan da iyi bir yöntem bulmak can aha bir öneme sahiptir." (sf. 138).

Arzu üretiminin devrimci akımlarını kesmek, kodlaştırmak ve toplumsal üretimin köleleştirici döngüsüne kapatmak için kapitalist toplumun bulduğu en gelişmiş yöntemlerdendir psikiyatri, özellikle de ünlü Oedipus üçgeniyle (Baba-Anne-Ben) psikanaliz... Oedipuslaşürına süreci, deüliğin "akıl hastalığı"na dönüştürülmesi sureciyle birlikte işler. Bilinçdışındaki toplumsal Oedipus yatınmlan yaygın bir nevrotik ve paranoyak üretimiyle sonuçlanır. Deleuze ve Guattari için, delilik kendini iki kutapta açımlar: Tepkisel ve faşistleştirici paranoyak kutup ve devrimcî şizofren kutup. Biri üretim ve arzu makinalannın iktidarca köleleştirilmesiyle, diğeri iktidan yıkılmasıyla karakterize eder kendini; biri tekillikleri ezen ve kodlaştıran moler bir toplumda, diğeri tekillerin molekülçr çoğunlluğunda yer alır; paranoyak üstün ırk ya da sınıf deliliğine saparken, şizofren kensidini kökten marjinal (hayvan, zenci, yahudi vb.) oluşlarla tanımlar. "Oedipus, nevrozumun çocuksu duygusu olmaktan önce, yetişkin paranoyağın düşücesidir" (sf. 325). Nevrqzlu ve paranoyak oedipuslaştırma sürecinin bir sonucuyken, şizofren yapısı gerçeği bu sürece karşı koyar. Toplum-dışı bir "organsız gövde"den özür arzu akımlannı geçirmesi bağlamında, Şizofreni, kapitalizmin "muüak smm"nı oluşturur (sf. 292). Şizofreni kapitalizmde "farklı olan"dır.

"Birey" ve "Ben", kapitalist iktidarın bir üretimidir. Ben'in parçalanmasına yönelik aşkın bir deney, organsız gövde içinde ürkütücü *bir* yolculuktur şizofreni süreci. Organsiz gövde kozmik bir yumurta, dev bir moleküldür, "yersiz-yurdsuzlaşünlmış" arzunun çoğul "içfcinlik alanı"- Organsiz gövdenin düşmanlan organlarını kendileri değil, onların "organizma" âdını verdiğimiz özel bir biçimde örgütlenmeleridir. Deleuze'ün "bilinçdışı spinozacılığı" diye adlandırdığı Anti-Oedipus'un devamı olan Bin Yayla'da, Spinoza, Artaud'nun "taçlı anarşist"i *Heliogabale'm* ta kendisidir: *"Heliogabale* ve *Tarahumaras'm* yeniden okunuşu: Yeniden doğmuş Heliogabale'dır Spinoza. Tarahumaras ise deneyim, peyotl. Spinoza, Heliogabale ve deneyim aynı formülü paylaşırlar Anarşi ve birlik, bir ve aynı şeydir. Bir'in birliği değil, kendisini çoğulluk olarak adlandıran garip bir. birlik". Bu iki kitap, "organlarda, 'teni sapsan eden karaciğerde, frengiye tutulan

beyinde, pislik atan barsaklarda' çakılıp kalırsak, organizmaya, ya da akımları tıkayan ve bizi dünyamızda, burada sabiüeştiren bir katmana kapanırsak, bu taçlı anarşi evrenine ulaşmanın güçlüğU"nü dile getirir W.

Arzuyu kapatıldığı moler toplamlardan organsız gövdenin moleküler zincirlerine kaydırarak, akımların imleyen duvarından sızmasına neden olur şizofrenik süreç. Merkezi olmaya çoğul içkinlik alanında, organsız gövdede işleyen bir "akımlar mantığı" .... Dil, bu sürecin sürekli kendisinden geçmek zorunda kaldığı bir alandır; çünkü arzuyu önceden belirlenmiş bir anlam sisteminde "eklemleyen", ona bir "organizma" atfeden, bir "ego"ya bağlayan imleyen'in tiranlığı, Oedipuslaştırma süreciyle birlikte yürür. Anti-Oedipus, Imleyen'e de karşı olmak zorundadır. Kitabın yayınlanmasından hemen sonra kendileriyle yapılan bir söyleşide, Guattari bu noktayı şöyle aydınlatıyordu: "İmleyen ve imlenen arasındaki ayrıcalıklı ve zorlayıcı karşıtlık, yazı makinası ile ortaya çıktığı biçimde İmleyen'in emperyalizmiyle belirlenir. Herşey doğrudan harfe bağlanır. Tam da despotik üstkodlaştırına yasasıdır bu. Şu varsayımdan yola çıktık: Geri çekilirken, ardında, en küçük öğelere ve bu ögejer arasındaki ayarlanmış ilişkilere aynştınlabilir bir kumsal bırakacak, Büyük Despot (yazı çağı) imi. Bu varsayım, en azından, imleyenin tiran, terörist, hadım edici karekterini ortaya koyuyor. Büyük imparatorluklara gönderimde bulunan devasa bir eskillik bu. İmleyenin dilde gerçekten çalışıp çalışmadığı bile belli değil. Hjelmslevle bu yüzden ilgilendik: Uzun bir süre önce, içerik ve ifade akımlarının imleyenden vazgeçtiği bir tür spinozacı dil kuramı oluşturdu. Aralıklı ve süreksiz figürlerin makinaSal düzenlemeleyirle kesişen içerik ve ifadeyi sürekli kılan bir akımlar sistemi olarak dil"[100].

imleyen'in kapalı anlam alam, "ne demek istiyor?", "hangi anlama gelir?" gibi sorularla sınırlanırken, Deleuze ve Guattari'ya göre, ne bilinçdışı ne de dil herhangi birşey "demek istemez". Bir "dilbilim makinası" gibi, şu ya da bu özel niteliklere sahip makinalar değildir sözkonusu olan. Her rhakinada birçok öğenin yamsıra dilsel öğeler de

99 Deleuze-Guattari, Mille Plateaux, Minuit, .1980, sf. 196 (Heliogabale ou l'Anarchiste Couronné, in Oeuvres Complètes, t, VU, GaUimard: Roma'nın kısa bir süre içüı de olsa ortalığı birbirine katan anarşist imparatoru Heliogabale üzerine Artaud'nun yazdığı bir deneme; Artaud, Les Tarahumaras, L'Arbalète, 1963: Artaud'nun, Meksika'da aynı adı taşıyan topluluk arasında yaşadığı yoğun deneyimi anlatan, elyazmalan tımarhaneden tımarhaneye aktarılırken yitirildiği için yeniden kaleme alınmak zorunda kaldığı olağanüstü bir kitap.

100 "Sur Capitalisme et Schizophrénie," (Guattari ve Deleuze'le söyleşi), in L'Arc, no.49, sf. 53.

bulunur. Aslı sorun, herhangi bir anlama gelmeyen, önceden belirlenmiş bir anlam sisteminde tutuklanamayacak akımlar, yoğunluklar ve mikro süreçleriyle bir moleküler makina olan bilinçdışının nasıl çalıştığı sorunudur. Bu sorunun karşıdığını, psikanaliz değil, yine mikrospoki/moleküler düzeyde çalışan, bilinçdışı yorumlamak yerine işbaşındaki çoğulluklan anlamayı amaçlamış bir analiz, yani "Şizoanaliz" verecektir: Devrimci ve işlevsel bir teknik...

Şizo-analiz'in negatif görevi, bilinçdışını, Oedipus'dan, hadım edilme trajedisinden, "uğursuz kişilik dramı"ndan, imleyen'in hegemonyasından temizlemek, "psikotik alanın oedipusiaşürılması"nın karşısına "analitik alanın şizofrenleştirilmesi"ni çıkarmaktır (sf. 369). ilk pozitif görev ise, "her türlü yorumlamanın dışında, bir öznedeki arzu makinalannın doğasını, oluşumunu ve işleyişini keşfetmek" olacaktır (sf. 385). Aynı zamanda yıkıcı ve kurucu olabilen bir tekniktir şizo-analiz. Birkez Oidepus bilinçdışında kazındı mı, "yersizyurduz" arzu akımlan saydamlaşmış imleyen duvarlamdan sızarak, organsı gövdenin molekül zincirlerinde göçebe yolculuklanna başlayabilirler. Arzunun serbest dolaşımı, toplumsal kodların yıkılmasını, kapitalist dünyada gerçek bir devrimi beraberinde getirecektir.

Anti-Oedipus yazarlarına göre, "devrim arzuyla yapılır, görevle değil" (sf. 412). Kitabı "romantizm"le, "şizofrenden devrimci yapmakla" suçlamakta pek acele edilmemeli. Devrimci olanın, şizofreninin kendisi değil, psikiyatrik ya da psikanalitik anlamının tümüyle dışında, politik balamda kapitalist toplumun "mutlak sınır'ını, "farklı olan"ı canlandıran bir şizofrenik süreç olduğu işarla belirtiliyor. Daha doğrusu, bir süreç olarak şizofreni devrimci bir gizilgüç barındırır, bir varlık olarak şizofren değil. "..1 Şizofrenik süreç, bir hastalık, bir 'çöküş' değil, ne kadar ürkütücü ve serüven dolu olursa olsun, bir 'geçit'tin Bizi arzu üretiminden ayıran duvarı ya da sının aşmak, oradan arzu akımlarım geçirmek..." (sf. 434). Şizo-analiz, ekonomi politikadan daha az politik olmayan bir "libidinal ekonomidir"dir. Çünkü, "her yatınm toplumsaldır ve her biçimde toplumsal/tarihsel bir alana açılır" (sf. 409). Ama "toplumsal yatırımlarda, grup ya da arzunun bilinçdışı yatınmmı.sınıf ya da çıkann bilinçöncesi yatırımından ayırmak" gerekmektedir (sf. 411). Bu toplumsal arzu yatınmlann ulaşmadığı hedefler şizo-analiz, onları iki kutba ayırarak: Mevcut tepkisel, faşist paranoyak kutup, bir gizilgüç olarak devrimci şizoid kutup. Çılgınlığı kuran, tam da bu iki kutup arasındaki çekim alanında oluşan titreşimlerdir. Şizofreni üreten, hatta kuramsallaşmasını, ya da nevrotikleşmesini, bunu reddedenlerin de kendi sonlarını hazırlamalarının ("toplumun intihar ettirdiği Von Gögh" -Artaud) sağlayan da bu aynı titreşimlerdir. Bu terörist şiddetten şizofreni kurtaracak olan, yine şizoid sürecin arzu akımlarının özgürleştirme olanağından

başka birşey değildir.
Psikanaliz, olsa olsa nevroz üretebilir; libidoyu aile yatırımlarına indirgediği, dolayısıyla kendi tuzağına düştüğü, Oedipus yapılarına kapandığı için, şizofreni, onun arzu makinalarını anlayamaz. Göçebe/şizofren, yersızyurdsuzlaştınlmış bir mekanda gezinirken, nevrotik, "nihai ve verimsiz toprak, son tükenmiş koloni" olan "divan"da, "dışarıyla, gerçeklikle ilişkisini tümden yitirir. Psikanalist, ölümün, yasanın sarkışım söyleyen bir rahiptir, "ölümüne bir yanşar Oedipus" (sf.430).
Psikiyatrinin yapay bir aile olan kapalı ümarhanesindeki atmosferin toplumun bütününe yaydmasında başlıca etkenlerden biri olan psikanaliz, bunu, ilkin aileyi Oedipus'a sokup sonra da Oedipus'u simgesel, kurumsal düzenlerde, topluluklar, sektörlerde vb. dışlaşürarak becerdi. Aile, hala tedavinin merkezi olma özelliğini sürdürüyor. Deleuze ve Guattari'ye göre, anti-psikiyatri bile, politik düzlemde getirdiği önemli katkdara rağmen bu tuzaktan kurtulamayarak, ailelerde "hem toplumsal hem de şizogen bir nedenselliğin gizi"ni aradı durdu (sf. 431); sektör psikiyatrisinin, aile terapisinin alamda at oynatmak zorunda kaldı; normal egonun çözülmesi savıyla başlattığı yıkıcı süreç Oedipus'a dek ulaşamadı, özellikle, "Lacan'ın simgesel düzeninin, psikoza uygulanabilir yapılaşmış bir Oedipus'un yerleştirilmesi ve aile koordinatlannm gerçek ve hatta imgesel alanlann dışına yayılması için kullamlması"ndan sonra, psikanaliz daha da güçlendi (sf. 431). Lacan'ın başlangıçta ilginç savlan çok geçmeden kuru bir üniversite söylemine dönüşerek psikanalizin yapısalcı kuramla desteklenmesine yol açtı. Bu gelişim salt Fransa'yla sınırlı kalmadı. Lacancılık hızır gibi yetişerek, psikanalizin dünya çapında geçerliliğini yitirmeye başladığı anda, üçüncü dünya ülkelerinde olduğu kadar çok gelişmiş ülkelerde de yeniden gündeme gelmesini sağladı. Bugün örneğin Arjantin'de, Lacan en az futbol oyunculan kadar ünlü bir superstar!"[1] Amerika Birleşik Devleüeri'nde, psikanalizden vazgeçmeden, Lacan ve Anti-Oedipus'un birleştirilmesi çabalan göze çarpmakta^.

Psikanalizde yapısalcılık, "arzu makinalanna, onlan bir moler toplamda birleştirecek yapısal bir birliğin dayaülmasfyla eşanlamlıdır: "İmleyenler toplamına Bir'in içkinliğiyle simgelenebilir Büyük İmle-

101 Bk. LeNouvel Observatoir. no. 1313,4-10 Ocak 1990, "Dossier: Le Pouvoir des Psycanalytes," sf. 13.

102 Deleuze ve Guartari'nin sürekli tersini söylemelerine rağmen, Sherry Turkle'm, AntinOedirMs'un bir Freud-Marks sentezi olduğunda ısrar etmesi ve -şizoanaliz'in lacancılığa politik bir katkı olarak okunması gerektiğini iddia etmesi bunun tipik bir örneği. Bk. S. Turkle, "French Anti-Psychiatry," in Critical Psychiatry, ed. D- Ingleby, Penguin, 1981, sf. 168.

yen" ... (sf. 365). Büyük desrıot/imleyen/Oedipus... Lacancılığın "yapı", "simgesellik", "imleyen" gibi kavramlanın bir yana bırakın şizoanaliz, yapısalcılığı yalnızca psikanalizde değil, dilbilimde de kökten bir biçimde eleştirir[104]: İmleyen dilbiliminin karşısına bir "akımlar dilbilimi"ni çıkarır (sf. 289). Foucault ve **Jean** François Lyotard'm saussurien imleyen anlayışı konusunda getirdikleri eleştirilerle buluşan Anti-Oedipus, hiçbir aşkınlık tarafından kuşatılmayan "saf bir cebirsel içkinlik alanı"nı betimleyen Hjelmslev dilbilimini temel alır. "Çünkü (bu dilbilim), biçim ve töz, içerik ve ifade akımlarının sözkohusu alanda akışınf sağlamakta ve hiyerarşik imleyen-imlenen ilişkisi yerine, ifade-içerik'in karşılıkh önvarsayım ilişkisini geçirmektedir" (sf. 288). İçerik ve ifadenin özgür akımı, arzu akımlannın yolunu izler ve onlan güçlendirir. Bu'modem kuram, dil ve hatta yazının arzu, soluk ve çığlık düzeninde olduğu "şizo" bir dili almaya çok daha yatkındır.

"Fiziksel" bir dildir şizofrenin ki; Hölderlin'in deyimiyle, "anlamda boşalmış bir im"dir kullandığı."... Yine de bir im, ama gövdenin bir edimi ya da tutkusuyla kanşmış bir im. Bu yüzden, şizofrenik dilin, imleyen dizisinin imlenen dizisi üzerinde kesintisiz ve çılgın bir kayısıyla tanımlandığını söylemek tümüyle yetersizdir. Aslında bir dizi bile yokua>her iki dizi de yokolmuştur. (...) Yalnızca anlam değil, dilbilgisi ya da sözdizimi, hatta eklemlenmiş edebi ya da fonetik hecesel öğeler bile kalmaz"[105]: Organsız bir gövde ve sözcüklerin parçalanna aynlamayacağı "eklemsiz bir dil": "Eklemlenmiş sözü ortadan kaldırmak değil, sözcüklere düşlerde kazanmış olduklan önemi vermektir sözkonusu olan"[106]. Düş, imleyenin çalıştığı bir alan değildir. Tersine, imleyenden tümüyle bağımsız olarak,imgeler sözcüklere kanşır; dilbilimin kurallanna gelmeyen bir arzu akımı egemendir düşe. Sözcük, şizo-dilde, üpkı düşte olduğu gibi, her zaman betimleyici olmayan bir beti (fîgural) niteliğini kazanır. Şizofren, sözcükleri şeyler olarak ele alır, dana doğrusu birini ötekinin içine koyar, birbiri üzerine bindirir. Şizofren için sözcük, hem katı, dokunulabilir hem de akıcı bir şeydir. Söylemek, yapmak, bir edimde bulunmaktır[107].

"Normal" zaman-mekan ilişkilerinin dışına çıkmış, "gövdesinden sürülmüş" şizofren, kendisini yeniden kurmak, "yumurtasını yeniden yapmak" zorundadır "Şizofrenler hiçbir yerde değildirler. Bir'mekan

103 özellikle bk. "Les postulats de la linguistique," Mille Plateaux, sf. 95-139.
104 G. Deleuze, Logique du Sens, Minuit, 1969, sf. 111 -112.
105 Artaud, aktaran J. Derrida, a.g.e., sf. 282.
106 Bk. Deleuze'ün Louis Wolfson'un kitabına yazdığı önsöz: Le Schizo et Les Langues, Gallimard, 1970, sf. 5-23.

nakirne gereksinimleri vardır. Her yaratım bir mekan yaratımıdır" 107. Her ne kadar bu onun bir "sanatçı" olmasını gerektirmiyorsa da, şizofrenbir "öz-üretim" olarak yaratımın mekanında yaşar. Bu özgül mekan, Van Gogh, Adolf Wolfli ya da Artaud gibi şizofren sanatçıların, Cézanne, Klee, Braque ya da Burroughs, Beckett, Brautigan gibi "normal" sanatçılarla paylaştıkları, psikoz ve sanatsal yaratımın ortak mekanıdır. Jean Oury'nin deyimiyle, gündelik sağ-duyu mantığı içinde, "dışarıda" kapalı olan "normopat'larla, ruh derinliklerinin serüvencisi sanatçıyı birbirinden ayırmak gerekir: Normopatlar, ego, amaç ve temsiliyetten önce gelen bir "şiirsel mantık"ın egemen olduğu bu yaratım alanının dışındadırlar!08. Şizofren ve sanatçı, Klee'nin "belki de ancak çocukluk, deliler ve ilkelerce görülebilir olan ara-dünyalar"mda buluşurlar (Anti-Oedipe, sf. 289-290).

Anti-Oedipus ya da Bin Yayla, "felsefi" kitaplar olmalarına rağmen, Nietzsche'nin deyimiyle "uygarlığın doktorları" olan sanatçılara, yazarlara yapılan göndermelerle doludur. Şizofreni sürecinde varolan "devrimci gizilgüç" sanat ve düşüncede de mevcuttur, çünkü "sanatlarımızı ve bilimlerimizi besleyen" aynı zamanda şizo-akımlandır da (sf. 291). Bu bağlamda şizo-analiz, arzuyu özgürleştirmede "sanat makinası"na önemli bir işlev yükler. Sanatta da, delilikte olduğu gibi iki kutup sözkonusudur: Bir tarafta "alınıp satılabilir", İmleyen-Oidipus yapılarına bağlı paranoyak bir ifade ve içerik tarzı, öte yânda da yapıyı dağıtan, imleyeni susturan, arzu akımlarını "yersizyurdsuzlaştmp", kapitalist kodların dışına çıkaran "şizo-devrimci" bir sanat (sf. 444). Parçalarına ayrılmış, "eklemsiz" bir yazıyla, yersizyurdsuz çizgileri, kodsuz renkleriyle, kurumsal dilin, kurumsal söylemin entelektüellerinden çok cahillere, okuma yazma bilmeyenlere, şizofrenlere, marjinallere seslenen bir sanat makinası... Şizo-analiz'in önerdiği şizofrenik süreç, ulaşılacak bir nokta, amaç olarak "esere" indirgenemeyecek, "amaçsız bir süreç", bir "deneyim" olarak sanatta kendisini açımlar. Klee'nin dediği gibi, "yoldur eser" 109.

Derin bir karşı-kültür anlayışla, Batı uygarlığında sanatın yüceltilmesine, dolayısıyla da kısırlaştmlmasma karşı çıkan "Brüt Sanat" akımının kurucusu ressam Jean Dubuffet'ye göre, "hristiyanlıkta deliliğe ilişkin edindiğimiz bu alçaltıcı duygunun bizim uygarlığımıza özgü birşey olduğuna, evrensel bir duyguyu karşılamadığma dikkat etmeli. Başka bir çok uygarlıkta, hemen hemen bütün diğer uygarlıklarda, tersine, delilik son derece onurlandırılan bir değere sahiptir. Birçok yerde, delilik, en

107 J. **Oury,** 28 **Ocak** 1988'**de Pompidou Kültür Merkezi'nde** H. **Maldiney ile "Sanat ve Delilik" üzerine yapılmış söyleşiden, in** J. **Oury, Création et Schizophrénie, Galilée,** 1989, sf. 193-208.

108 J. **Oury. a.g.e.,** sf. 192-193.

109 **Aktaran** H. **Maldiney, in Création et'Schizophrénie,** sf. 194.

yüksek zihinsel yaratımların, zihinseli ilgilendiren bütün olguların, özellikle de sanatsal yaratımlann kutbu olarak ortaya çıkar"![10]. "Dili gövdesinin derinliklerinde biçimlenmiş"[111] Artaud, yaşamı boyunca Bali tiyatrosunda, Meksika, Hint, îran, Mısır kozmogonilerinde "birbaşka yazı"mn, gövdeye dolaysız olarak bağlı bir yazının modellerini aradı durdu. "Bu kez yazı, sözün suretinin çıkarılması olmamakla, yalnızca bir gövde yazısı olmakla kalmayacak, ama tiyatrosal hareketlerle, hiyeroglif kurallarına göre, artık ses kurumunun yönetmediği bir imler sisteminden başlayarak üretilecek. 'Nesneler, sessizlikler, çığlıklar ve ritimler arasında gizli bir uyuşmayla, imge ve hareketlerin birbiri üstüne binmesi, sözcükler değil imler temeli üzerinde kurulacak gerçek bir fizik dilin yaratımıyla sonuçlanacak' (Artaud-IV, sf. 194) "[112]. Artaüd, sözcüklere kökenlerinde sahip oldukları "büyüsel anlam"ı kazandırmak, sözün şeyler üzerinde gerçek bir etkisi olduğu bir zamanın anısını canlandırmak peşindedir. Artaud, Öteki'nin fısıldamadığı kendi sözünü bulmanın tek yolunu, "artık emir vermeyen, kendini bu teatral yazının yasasıyla ritilmenmeye bırakmış bir ses"de, "fonetik olmayan bir yazı sisteminde mutlak bir soluk hakimiyeti yaratmak"da bulur, Kabbala'dan Yin-Yang'a dek uzanan araştırmalarla keşfedilecek "kutsal tiyatro düşüncesini yeniden canlandıracak bir soluk hiyeroglofisi", "bir çığlık yazısı", "ampirik dillerin Ötesinde evrensel bir vahşetin dilbilgisi"dir aradığı[113].' Tekbiçimliliği kıracak çoğulluğuyla, bilinçdışının kökensel yazısıdır bu; Batı'mn çoktan unuttuğu, "arzu, soluk ve çığlık düzenine kavuşan imleyen-dışı imleri oluşturacak bölümsüz akımlar, parçalanamaz bloklar yâ da uyarıcı değerlerle dolu gövdeler olarak" sözcükler, harflerle şizo-analizin yeniden bulmaya çalıştığı bir yazı, bir dil (Anti-Oedipe, sf. 289). Artaud'nun izinde, bu canlı yazını dilbilgisi hâlâ ortaya çıkan İmayı bekliyor.

"Arzu bir göçtür; arzu, organsız gövdeyi kateden, bizi bir yüzünden ötekine geçiren bir çöldür, Ama bireysel ve kişisel değil, toplu bir göç, hepimize ait bir çöl." (sf. 452): Batı dışında (eğer hala Öyle bir "yer" kalmışsa) Şaman, Abdal, Ermiş, Meczub, Batı'da ise Şizofren diye anılan yersizyurdsuz bir göçebe, kapitalizmin ve Devlet'in öteki yüzünde, tarihdışi çöllerde, steplerde, denizlerde, "saf bağıntı", "dokumulur ilişki" mekanlarında, "oluş"unu arıyor[114]: Gerçek bir iyileşme mekanı olacak yeni bir yeryüzünün peşinde, uçsuz bir yolun yolcusu mutlak göçebe...

110 J. Dubuffet, L'Homme du Commun â l'Ouvrage, Gallimard, 1973, sf. 115.
111 Deleuze, Logiquedu Sens, sf. 103.
112 J. Derrida, a.g.e., sf. 287.
113 Derrida, a.g.e., sf. 287.
114 Mille Plateaux, sf. 616. Bir "yersiz-yurdsuzlaştırına vektörü" olarak göçebelik ve estetik bir model olarak göçebe sanatı, Leibniz'in "moiiodoloji"sirrin karşısına bir "nomadolojryi (göçebebilim) çıkaran Bin Yayla'nm en önemli kuramsal katkılarından birini oluşturuyor.